

תחנתים

ירחון לספרות

גיליון מס' 3 •

דבר העורכת

קוראים יקרים,

א. קיץ לוחט ולח וביתי מכותר אוהלים, מערכת 'מאזנים' מכותרת אוהלים. למי שמגיע לשדרות רוטשילד בתל אביב, נדמה לרגע שהוקם כאן מחנה צעירים שהגיעו לערוך משתאות לילה עליונות, אך לא כך הדבר. אני מגיעה אליהם מדי יום ועוקבת אחר ההתפתחויות המהירות. צעירי הארץ מרגשים אותי בנחישות, בדרך בה הם בוחרים להביע את מצוקתם, בהנפת דגלים, בזעקה, בעצומות, בהפגנות ובכאב. הם אומרים זאת חזק, נוקב ושאינו משתמע לשתי פנים, כי הם טובי בנינו, משלמי המיסים, משרתי המילואים, שומרי החוק ואוכלי המרורים – ליבי איתם. בין הדוברים הרבים העולים ונושאים דברים מדי ערב הם אזרחים טובים, צעירים ומבוגרים כשלפתע משתלבת גם קבוצת משוררים צעירים מקבוצת משוררי "גרילה תרבות", הם קוראים שירי מחאה חזקים, שירים חברתיים, נוקבים, מצליפים, מרתקים, ביניהם אני רואה ושומעת את המשורר **אלמוג בהר**, את **רועי ציקי ארד**, את **מתי שמואלוף**.

ובעוד אני כותבת את הדברים (26.7.11) וכבר החלה להתארגן מטעם אגודת הסופרים קבוצת משוררים היוצאת לתמוך במפגינים ובקריאת שירי מחאה. וב'שדרת האוהלים' משתרכים הלאה גם זמרי מחאה רבים, הגיטרות והתופים שלהם מהדהדים עד קצה השדרה ואף רחוק ממנה, המוזות לא שותקות, אבל לא בזה נתנחם, כי על המחאה להמשיך עד שיתעוררו המנהיגים מתרדמת גדולה שנפלה עליהם.

ב. ומה בגיליון? שיר חדש מאת המשורר **אהרון אלמוג**, מן המשוררים החשובים והחזקים שלנו, שלצערי לא זכה לאותה עטרה כפי שזכו לה אחדים מבני דורו. ובסטייה מעניינת ובין-תחומית, מאמרה המרתק והמחדש של **פרופ' זיוה שמיר** על "הערת שוליים", סרטו של **יוסי סידר**, באנלוגיות ספרותיות מעניינות. עוד בחוברת שיריהם של הזוכים בתחרות "'מאזנים' – מיקרופון פתוח". ומשהו שאין אנו מורגלים בנוף הפרסום של 'מאזנים', אלו השירים מתוך ספר היצירות של ילדי ישראל, אשר זכו בתחרות הארצית.

ובחזרה ל**ביאליק**, שמכבב בשני מדורים: "מן הגנזך" ו"על ספת הגרפולוג". מאמר **מאת פרופ' נורית גוברין** על אומנות הסיפור של **בן ציון יהושע**, וכן תרגומי שירה ופרוזה, ויצירות של יוצרים ותיקים, **פנינה עמית**, **ציפי לידר**, **דליס**, **אילן עמית**, **רות נצר** ועוד, לצד יוצרים חדשים וצעירים שזה להם פרסום ראשון ב'מאזנים': **יוחאי שקד**, **נעמי עיני**, **שולמית זילברברג**, **נועם רחמימליץ**, **עמיר-עקיבא סגל**, **אילה בן-לולו-מוסקוביץ**, **ליאת יצחקי**, **חנה גרנות**, **תמר פריד**, **גלית וסקר** ועוד.

ובשערו האחורי של הגיליון מתפרסמת לראשונה סונטה מתוך קורפוס הסונטות של **שיקספיר** בתרגומה של **זיוה שמיר**. ועוד בסל התרגומים, סיפור של **רודיאוד קיפלינג** בתרגומו של **גרשון גירון**. בעקבות חנוכת המשכן החדש של "גנזים" מתפרסם בנושא מאמרו של **דוד מלמד** "לפתוח קונטו לכל סופר", ומאמר **מאת פרופ' חגית הלפרין** על ספרו של **חיים באר**.

ג. לגיליון הקיץ בחרתי לשני השערים ולפניהם הגיליון בציור מעניין ומיוחד: **לביא צרפתי**.

שער קדמי – **קיץ לוחט בת"א** 2001. ציור אקרילי על קנבס 60/70.

שער אחורי – **אימה בעיר תל אביב** 1999. ציור אקרילי על קנבס 120/80.

לביא צרפתי מציג בעבודותיו סוג של טבע מבוית, כשהעיר מתגלה כפסיפס של צורות וצבעים בוהקים, המאכלס את המרחב בצורות גדולות.

לביא צרפתי ממקם את הצורות במישור הקדמי וכמעט פולש למרחבו של הצופה, ובכך מקשה על היכולת ליצור אשליות עומק. כתוצאה מכך הצופה מנוע מלחדור אל תוך הנופים האורבנים הסבוכים והצפופים. ועדיין המרחק מתגלה כחיוני והתבנית הנחשפת בהם לעיתים מלאת שמחה, לעתים מאיימת ומפחידה.

קריאה נעימה
שלכם,
ציפי שחרור

חאזנים

מוזנאיים - مجلة أدبية MOZNAIM

דו"ר חן אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

עורכת: ציפי שחרור

מועצת מערכת: יו"ר - יערה בן-דוד, פרופ' חגית הלפרין,
פרופ' שמואל מורה, ד"ר דורית זילברמן, אלי רוה,
מנחם מ' פאלק, ד"ר לימור שריר-שרייבמן

גיליון מס' 3 • כרך פ"ה (שנה 83)
אב תשע"א • August 2011

Literary Journal – published by The Hebrew Writers Association in Israel.
Edited by Tsipi Sharoor
P.O.B. 7111, Tel Aviv 61070, Israel • E-mail: moznaim@bezeqint.net

יוצא לאור על-ידי אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר)
בסיוע משרד התרבות והספורט

כתובת מערכת ומינהלה:

בית הסופר על-שם ש. טשרניחובסקי
רח' קפלן 6, ת"ד 7111, תל-אביב 61070
טל' 03-6953256/7, פקס' 03-6919681

דואר אלקטרוני: aguda-sofrim@bezeqint.net
אתר אינטרנט: www.hebrew-writers.org

סדר והפקה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ
שד' רוטשילד 109, תל-אביב 65271, טל' 03-6850980

הוראות לכותבים:

1. מפאת החומר הרב המגיע למערכת מאזנים, מתבקש כל כותב לצמצם במספר היצירות הנשלחות.
2. נא לשלוח חומרים בקובץ WORD בלבד.
3. יש לקרוא לקובץ הנשלח על פי הפרטים הבאים, ובאותו סדר: שם פרטי, שם משפחה, שם יצירה וסוגה.
4. כתבי יד לפרסום יש לשלוח אך ורק לדואר האלקטרוני של מערכת מאזנים.
5. הכותבים מתבקשים למעט ככל האפשר בהערות שוליים.
6. שירים יש להגיש מנקדים!

תודה

תוכן העניינים

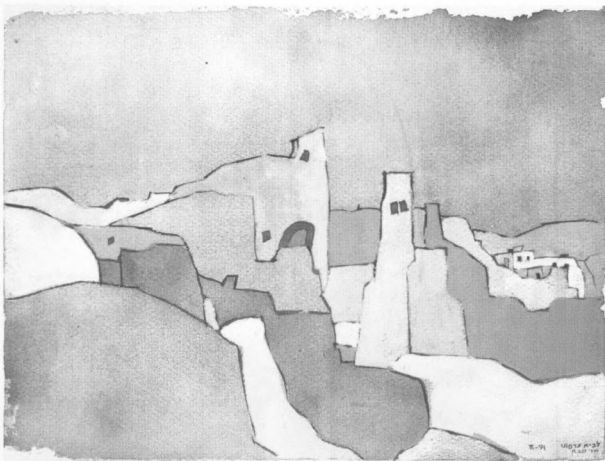
ציפי שחרור: דבר העורכת..... (עטיפה קדמית פנימית)	2
אהרן אלמוג: יתוש בחורף (שירה)	3
רות נצר: משואת מלים (שירה)	4
פרופ' זיוה שמיר: האב, הבן ורוח כתבי הקודש (מאמר)	8
תמר פריד: מון שרי (סיפור)	9
נעמי עיני: אמי מורתי; גוף (שירה)	10
רודיארד קיפלינג: על פי התהום (תרגום - גרשון גירון)	13
שולמית זילברברג: נשמת השקדיות (שירה)	14
פרופ' חגית הלפרין: צנתר הזהב והיק הזהוב (מאמר)	16
חנה גרנות: גגות נעולים (סיפור)	19
וסריו קסטיליאנס: יום חסר תועלת: ההבטחה (תרגום - אדית לומובסקי-גואל)	19
גלוריה פוארטס: על הסף (תרגום - אדית לומובסקי-גואל)	20
ליאת יצחקי: צעדים (סיפור)	22
אילן עמית: ל"ג בעומר (סיפור)	24
דוד מלמד: לפתוח קונטו לכל סופר (מאמר)	26
פרופ' נורית גוברין: גשר רומנטי משני צדי החבל" (מאמר)	31
נעם רחמילביץ: ספר ראשון (שירה)	32
דליס: דבורה קונה חולצות לבנות (סיפור)	34
פרופ' זיוה שמיר: תלולית שועלים ופעלולי הלשון העברית (מאמר)	37
אילה בן-לולו-מוסקוביץ: פתאום אני מבינה את החיים; שיר אני (שירה)	38
ד"ר ארנה גולן: "שיינדל" כותבת מכתב ליאירה גינזס (מאמר)	40
יוחאי שקד: גיא (שירה)	41
מיקרופון פתוח: (שירה)	41
שושנה ויג: תוכי מדבר	41
אדם דובז'ניסקי: במקום פרידה	42
נירה תובל: קרא לי "חניה!" "נחשו!"	43
עמיר-עקיבא סגל: אבירי ההיכל (שירה)	45
חיים נחמן ביאליק: אמי, זכרונה לברכה (מן הגנוז - בלפור חקק)	46
מיכל דרון: נועזות מול שמרנות (גרפולוגיה)	48
שלושה שירים מתוך ספר היצירות של ילדי ישראל: (שירה)	49
נעם אבידר: מחר יום חדש	49
יארה נוג'ידאת: הכרמל	50
אשכר כהן: להיות אני	51
דליס: איך בידיים ריקות (ביקורת)	52
ד"ר אורה עשהאל: ערגה גדולה (ביקורת)	52
גלית וסקר: עבדות מודרנית (שירה)	52
דליס: סוס טרויאני (ביקורת)	54
דליס: אמן האש (ביקורת)	55
לין שמריז: 6 ביקורות ממוקדות	55
בשבח השנאה	55
שבלול העצב השמיני	56
ארבעים על האדמה	56
שמשות שחרות	57
אין דבר כזה, יש דבר כזה	57
שירים לדניאל	58
אדלינה קליין: "והאהבה לא משיגה" (ביקורת)	59
ציפי לידר: א' להי הפחדים הקטנים (שירה)	59
גבי בן-אברהם: אופניים של גדולים (ביקורת)	60
שושנה ויג: המבע הרענן של בן טובים (ביקורת)	62
פנינה עמית: מתנה אינדיאנית (תרגום)	63
דבורה קוזווינר: חברותי ואני (שירה)	64
דוד מלמד: ספרים שהגיעו למערכת (ספרים על המדף)	64
הרצל חקק: דבר היו"ר..... (עטיפה אחורית פנימית)	
סונטות שקספיר: (תרגום - זיוה שמיר)..... (עטיפה אחורית)	

היצירות על נבי עטיפת 'מאזנים':
לביא צפתי

אהרן אלמוג

יתוש בַּחורף

לביא צרפתי

בֹּא יתוש בֶּן יתוש שְׁאֲבִיו
זְקֵנוּ הִיָּה בְּדַאי תִּישׁ
וְעֵקֶץ אוֹתִי עַל לְחַיִּי בְּשָׁנְתִי
לֹא לִפְנֵי שְׁזִמְרֵ לִי אֶת
נְגוֹנוֹ הַמְּעֻצָּבָן.
הַקִּיצוֹתִי בְּבִהְלָה וְשִׁאֲלֹתִי
אֶת עֲצָמֵי הָאֵם זֶה יִתְכַן
יִתּוּשׁ פֶּעִיל בְּאֲמֻצֵּעַ הַחֹרֶף?
וְהָרִי רַק בְּקִיץ הֵם מוֹפִיעִים
הָאֲמָנָם נִשְׁתַּבְּשׁוּ סְדְרֵי עוֹלָם
וְאִין זֶה אֵלָא חֲלוּם.
חֲלוּמוֹ שֶׁל אָדָם זָקֵן שְׁמֵת־רַפֵּק עַל
יְלָדוֹתָו וְנִעוּרָיו
רוֹאֵה אוֹתָם מִתְגַּלְגְּלִים מִצְחוּק
בְּמוֹרֵד הַכְּבִישׁ
וְזָקְנָה בְּעֻצְבוֹת מְחִיכָת
עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים?
עֶסֶק בִּישׁ.

הצטרפו
למנויי
חאזנים

דירוחן לספרות

פרטים בטל'
03-6953256/7

כתובת מייל:
aguda-sofrim@bezeqint.net

אתר אינטרנט:
www.hebrew-writers.org

חאזנים

דו-ירוחן אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

- כתב העת הוותיק בישראל – נוסד לפני 83 שנה ע"י ח.נ. ביאליק – מגיש לקוראים מבחר יצירות במסה, פרוזה, שירה וביקורת של היוצרים בארץ.
- לצד יוצרים ותיקים נותן "חאזנים" במה לכישרונות חדשים וצעירים ומפרסם אותם בפעם הראשונה.

משוואת מלים

1.

אני רות שנולדתי בחג אחרון של פסח,
נולדת בו כל שנה ושנה מחדש.

בין חג לשבת נולדתי
בצוק העתים של הימים ההם
על רצפת הארזה במשטרה הבריטית
בבית שאן, ולצנארי כרוך נחש חוט הטבור
ובבוא המילדת, אשר הצילה את חיי,
לבשר לאבי את לידתי,
שרו בבית הפנסת לכה דודי לקראת פלה.

2.

אני רות בת מאיר ולאה
נכדתם של גרטה ויצחק מצד אבי
ושל אוה ואמיל-יצחק מצד אמי
שברחו מגרמניה,
יושבת על ספסל ליד פנדק דרכים
פסח 2011, בואכה סרגוסה-ספרד, ערב שבת,
נכח מכוניות בוחקות חולפות בכביש המהיר,
מתכבדת לזכר את אבות אבותי
ולבי יודע כי הנני נצר לאנוסי ספרד-פורטוגל
ומגרשיה. זו ספרד – פרדס חלומות עלומים
שפקדוני בשנתי בה, והביאו את לוי חיייהם
ומותם לפני כחידה ופתרון.

אני רות הקרויה
על שם רות המואביה

שקאות ון
של אמצע שמי
היא ציר עולם
שמחבר את אותיות חיי
כותבת את דברי הימים
של אבותי.

אני רות שבכל ערב שבת מדליקה גרות
ומעלה לפני את זכר נדודי אבותי לדורותיהם
מכבה ומדליקה משוואת מלים.

האב, הבן ורוח כתבי הקודש

הערות לסרט "הערת שוליים"

שלמה בראבא וליאור אשכנזי בסרט "הערת שוליים"

ייתר את תגליתו והפכה עוד בטרם יצאה לאוויר העולם ל"צמח בל יעשה קמח". דווקא לאחר האירוע הטראומטי הפך גרוסמן לאויבו המר של אליעזר שקולניק, והחל מוציא את דיבתו רעה. נוכחותו של המלומד הנגזל הפכה מזכרת עוון לאותו חוקר זריז

א. נגד כל הסיכויים

רטו של יוסף סידר "הערת שוליים", בכיכובם של שלמה בראבא וליאור אשכנזי, זכה בפרס התסריט הטוב ביותר בפסטיבל קאן (2011) נגד כל הסיכויים. איך יוכלו "הגויים" להבין תלמוד מהו? היכולו להבין שמץ מן הפרובלמטיקה של יצירה שפתרונה נעוץ בגילוי פילולוגי, שגודלו כקוצו של יו"ד, ואין לו שווה-ערך בשום שפה הודו-אירופית? תיק"ו.

למען האמת, בצד נושאים "אתנו-צנטריים", שזר לא יבינם, יש בסרט שלפנינו גם נושאים אוניברסליים ועל-זמניים כמו יחסי אבות ובנים, או חתירת היוצר להכרה, או קנאתו לקנייני הרוח שלו. סדנא דארעא חד הוא, והמזימות שמאחורי פרס נובל אינן שונות מהותית מאלה שנרקמות בחדרים שבהם מתקבלות ההחלטות על הזוכים בפרס ישראל. יש להניח שנושאים אלה, הטבועים בחותם ארכיטיפלי מובהק, הם שהקנו לסרט את מעמדו בעולם.

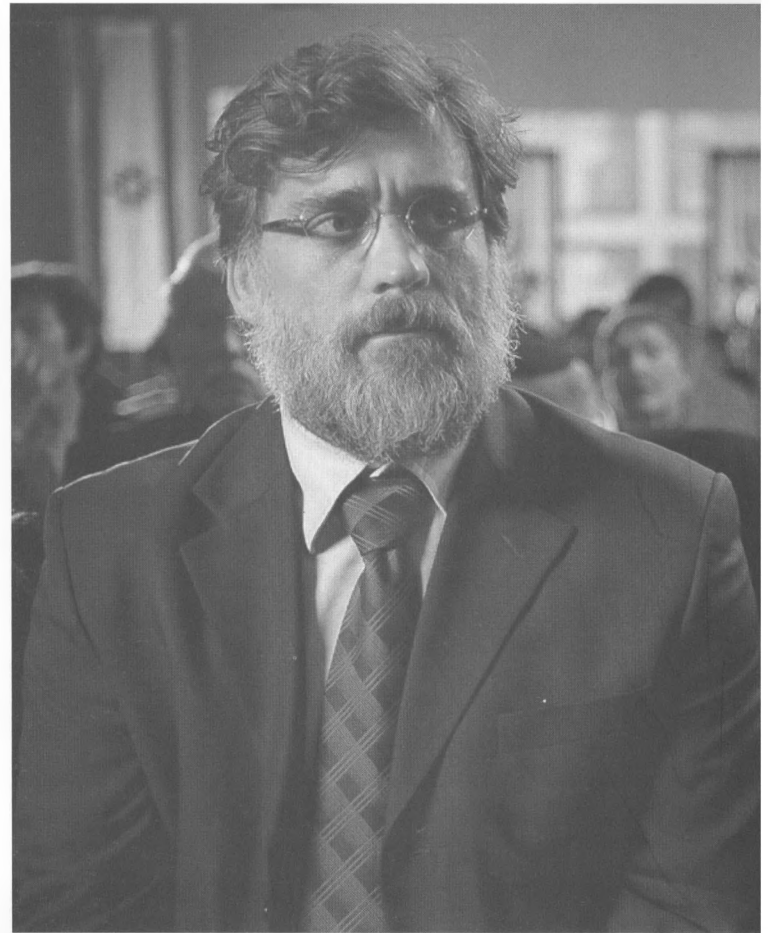
הסרט "הערת שוליים" הוא סיפורם של אב ובן, שניהם פרופסורים לתלמוד באוניברסיטה העברית, אך תהום פעורה ביניהם: האב, אליעזר שקולניק, ממשיך לאחוז בשיטות המחקר המסורתיות, שאיבדו מתוקפן בתקופתנו הבתר-מודרנית (שבה אצה הדרך לחוקרים להגיע לקו הגמר בהרף-עין). בנו, אוריאל, למד להתאים את עצמו לרוח הזמן החדש: הוא מרצה מעל כל במה, ואינו מהפך בגווילים הבלים השמורים בארכיונים עבשים; הוא ידוען כריזומטי, חביבן של הבריות ושל התקשורת, פופולריזטור זריז של המקצוע, המגלגל בלשונו בקלות ובחן. בקצרה, אוריאל שקולניק נהנה מכל העולמות: הוא גם "גיבור תרבות", החי חיי שעה, אך גם זוכה לחיבוקו של הממסד האקדמי, שמינהו חבר באקדמיה הלאומית למדעים.

שקולניק האב הפך בחייו למת-חי, לאחר שמחקרו, שעל פיתוחו עמל שנים, ירד לטמיון בעקבות גילוי בהיסח-הדעת של ספר עתיק-יומין (גילהו ידידו-יריבו פרופ' יהודה גרוסמן), אשר

שזכה בכתיבת-הילה לאחר שינק את אונו מן הצמח הפונדקאי הגוע.

שקולניק האב חי חיים כבויים ושפופים: לא זו בלבד שפרי עמלו נגזל ממנו, אלא שמי שנישל אותו מתגליתו קם עליו וביקש למחוק את שמו מספר החיים. מפי ההיסטוריון מיכאל הר-סגור שמעתי פעם אבחנה, שנתחוורה לו לדבריו מתוך התבוננותו בגיבורי ההיסטוריה ובעמיתיו באקדמיה: ככל שאדם מזדקן ותאוותיו הליבידינליות שוככות, תאוה אחת רק הולכת ומתגברת, והיא תאוות הכבוד. ואכן, אפילו נציב-מלח כדוגמת אליעזר שקולניק מתעורר לחיים חדשים וסומק של חיוניות עולה בלחיי שעה שהוא מתבשר על זכייתו בפרס ישראל ושעה שעמיתיו מרימים כוסית לכבודו. איך יספר לו בנו שההודעה על זכייתו בפרס ישראל בטעות יסודה?! הבן מחליט לעשות כל דבר ובלבד שהידיעה על הטעות לא תגיע לאוזני אביו ותקצר את חייו.

ב. יעקב וישראל

ספר בראשית עשיר בסיפורי אבות ובנים, המצביעים על המשכיות ותמורה. הסצנה שבה שקולניק הבן משתף בסוד הגדול את אמו, ולא את אביו, מזכירה את מזימת יעקב ורבקה להסתיר את האמת

מיצחק העיוור-למחצה. שמו של האב, אליעזר, הוא שם של עבד, של נושא כלים, כי לא הוא הבעלים ולא לו התהילה (את זנב-הלטאה של איזה כבוד מדומה קיבל שקולניק מהערת-שוליים שהקדיש לו אביו הרוחני, פרופסור י"נ פיינשטיין, ואפילו בנו אינו רואה בו אב רוחני אלא לכאורה). סצנת התמקחותו הבן עם גרוסמן הכלי-יכול מזכירה את ויכוחו של אברהם עם אלוהים ואת מלחמת יעקב עם מלאך ה'. הסרט "הערת שוליים" הוא סרט פטריארכלי מיסודו (באופן סימפטומטי כל הזוכים בטקס חלוקת פרס-ישראל הם גברים), במתכונת סיפורי האבות של ספר בראשית, ועל כן נועד בו לנשים – ליהודית ולדקלה – מקום שולי בלבד. סיפורים על מאבקי כוח ויזקרה מפרנסים אף הם את ספר בראשית, ומראים שתאוות הכבוד מעבירה לעתים את האדם על דעתו (וראו סיפור קין והבל, או סיפור יוסף ואחיו).

אפשר אפוא לראות בסיפורם של אליעזר ואוריאל שקולניק סיפור של אב ובן במתכונת ספר בראשית, אך אפשר גם לראות בו את שני צדיה של דמות פטריארכלית אחת: דמותו של יעקב אבינו ששינה את אופיו ואת אורח חייו, והפך ל"ישראל". באלפיים שנות גולה ביצר העם את קיומו על תלמוד-תורה תוך הסתגרות מוחלטת בד' אמות של רוחניות צרופה והיצמדות לאות המתה. האב הוא "יעקב יושב אוהלים" – מורה שעשה את מלאכתו הרחק מאור הזרקורים. את התואר "יושב אוהלים" תרגם אונקלוס כ"משמש בבית אולפנא", כלומר למדן, או מלמד; ואכן, השם "שקולניק", שמקורו במילה היוונית "אסכולה" (שהפכה באנגלית ל-school) מעיד על היות האב נצר למשפחת למדנים ומלמדים.

בנו אוריאל, לעומת זאת, הוא "ישראל" – יהודי חדש, זקוף קומה וגו, המטפח את גופו הגברי והשרירי. הוא אינו מהפך בגווילים הבלים. במונחי ניצשה אליעזר שקולניק הוא הבראיסט – סגפן, קודר, עקשן, קפדן ומחמיר עם עצמו. בנו אוריאל הוא הלניסט, הנתן המטפח את תרבות הגוף, ואינו מתנזר מהנאות העולם הזה. נכדו של אליעזר שקולניק הוא "התועה בדרכי החיים" – כמו צעירים רבים בשנות מפנה האלף השלישי, שאינם ממשיכים את הלמדנות היהודית המסורתית, ויוצאים לדרך-לא-דרך מבלי לדעת לאן פניהם מועדות.

חוקר הקולנוע שמואל דובדבני הפנה זרקור כלפי ההומור האפרים קישוני באותן סצנות המשקפות את הממסד האקדמי ואת הביורוקרטיה. גם הסצנה שבו נעלמים בגדיו של הבן מן המלתחה הזכירה לדובדבני את הפארסות העממיות של שנות השישים והשבעים. לעניות דעתי, זהו דמיון שטחי ומטעה: סצנת גנבת הבגדים לא נועדה לשעשע את הצופה, כי אם לשמש מוטיב מקדם, טעון בסמליות. לא זו בלבד שהיא מאפשרת לאוריאל שקולניק להפגין את גופו החטוב, של "היהודי החדש", זקוף הקומה והגו (כל נשכח את סצנת הוויכוח בין חבריו של שקולניק הבן על ספרו של דניאל בויארין העוסק בגוף היהודי); היא מאלצת אותו לצאת החוצה מחופש בבגדי סף, ולהראות ש"היהודי החדש" הוא "ספרא וסייפא", תרתי משמע. כך, בחסות המסכה (המסכה והתחפושת הן לייטמוטיב העובר כחות השני לאורך הסרט), המכסה על גופו

ועל פניו, גם עולה בידו של אוריאל לראות את אביו מתבודד בגני הקמפוס עם עמיתת-מחקר ולחשוך בו בבוגדנות. בשפה העברית, "בגידה" ו"מעילה" הם מהשורשים שמהם נגזרו הבגד והמעיל, כי הבוגד מכסה על בגידתו, והמועל מסתיר את דמי המעל בכנף מעילו. אליעזר שקולניק הוא הנבגד על-ידי הקהילה האקדמית, שמפיקה רווח ותועלת מהקרתו. אולם, בניגוד למצופה וכנגד שגרת המוסכמות, דווקא הבן, טיפוס חלקלק וחסר ערכים (המתווכח עם אישתו על אפשרות הבגידה), מגלה את נאמנותו לערכים המשפחתיים, שעה שהוא מגן בחירוף נפש על אביו, מתוך ידיעה ברורה שנטילת הפרס מאביו תחיש את קצו של האב. בנקודה זו, הסרט "הערת שוליים" מנפץ מוסכמות וסטראוטיפים: האב – איש היושרה האקדמית חסרת הפשרות – אינו מחזיר אחר כבוד הפרס שניתן לו בטעות, והבן אינו מתגלה ככלות הכול כאופורטוניסט חסר-תקנה המוכן לעשות כל דבר בעבור "חיי שעה".

ג. מחקר ושיח

לא במקרה מפיל הבן השרירי את יריבו של אביו בכוח הזרוע ופוצע אותו באף. ההיכרס של "החוקר הדגול" יהודה גרוסמן, שזכה באור התהילה מן ההפקר, אינו יודע גבולות, וראוי "להוריד לו את האף". גרוסמן מוכן לחטוא בשפיכות דמים, ובלבד שלא ישבור את המסגרות "הנאותות" ואת היושר האינטלקטואלי. אוריאל שקולניק, בנו של החוקר הנגזל, מראה למלומד הנפוח מחשיבות עצמית עד כמה מעוותת היא "האמת" שלו, וכמה מעשי-עוולה של דיני נפשות נעשים בחסות החיסיון האקדמי "המקודש". באותה שיחה גורלית עם העיתונאית, שבה נגרר שקולניק האב לגינוי דרכי המחקר של בנו ובני-דורו, חושף החוקר הוותיק את ההבדל בין המחקר המסורתי לבין "השיח" הבר-מודרניסטי. הוא משווה את עצמו לארכאולוג הממייין חרסים וממיינם לדורות. את בנו הוא מדמה למי שחש להרכיב מהחרסים כד מרשים, מבלי לבדוק את כל הפרמטרים: את גיל החרסים, צבעם, צורתם, מרקמם וכדומה. נזכרים כאן לוינס ובויאריין – שני חוקרים מודרניסטיים, שעם כל ההבדל ביניהם – בשיעור קומה, בחשיבות ובהיקף ההשפעה – העמידו תלמידים הרבה ולא מעט חסידים שוטים שקיבלו את דבריהם כתורה מסיני. שניהם עוסקים ב"שיח" (discourse), המסתמך על ממצאי חוקרים מן הנוסח הישן. את חסידיהם וממשיכי דרכם של "בעלי השיח" למיניהם, ניתן להמשיך לאותו תאורן-פעלולן זריז בתאטרון, המכסה את הזרקור בנייר צלופן אדום, שופך "אור חדש" על הבמה ומשנה אותה עד לבלי הכר בהרף עין. ואולם, השינוי אינו אלא אחיזת-עיניים. לפנינו אותה במה עצמה (שהוקמה בזכות עמל אינ-קץ של מחזאים, במאים, שחקנים, תפאורנים ומאבזורים), ואת ה-credit קוטף לעצמו שלא כדן אותו תאורן-פעלולן זריז שלא טרח במאומה, אך האם יצליח הבדאי לאחז את עיני הבריות לאורך

ימים? האם לא יקום יום אחד אותו ילד קטן שיוקיע את תרמיתו, ויכריז קבל עם ועולם: "המלך הוא עירום"!? ואכן, בכרזה לסרט מתנוסס ציור של קלף, שעל-גביו מצויר שקולניק הבן ופניו כלפי מעלה, ואילו האב – כמלך מודח – פניו מוטים כלפי מטה. אך לא לעולם חוסן: תקופת מלכותו של הבן קצרת-מועד היא, וסופה של אחיזת-העיניים של בני דורו – דור השיח "הביקורתי" – בוא תבוא. שקולניק האב אמנם העלה חרס בידו, ועקב דבקתו חסרת-הפשרות בשיטות המחקר המיושנות, שאינן מאפשרות לדלג על פרט, נשמטה ממנו כל עבודת חייו. אף-על-פי-כן, ברגע האמת הוא מתגלה כחוקר אמת, המגיע לחקר האמת, ואילו בנו יוצא באוזניים מקוטפות. תקופתנו הבר-מודרניסטית כופרת במציאותה של אמת, ומדברת בזכות בנייתו של "רְשומון" מאמתות חלקיות. הסרט "הערת שוליים" מראה שאפשר גם אפשר לחשוף אותם סילופים הקוראים ליום "לילה", וכי חוקר אמת בהחלט יכול להגיע לפעמים לחקר האמת. יתר-על-כן: רק חוקרים שאינם עורכים קפנדריות מגיעים לגילוי האמת, ואילו עמיתיהם הזריזים, המתהדרים בנוצות זרות, ימשיכו לאחז עיניים, עד שיום אחד תציג אותם ההיסטוריה במערומיהם.

ד. קוצו של יוד

חמישה דורות ויותר לפני סרטו של יוסי סידר פרסם יל"ג, גדול משוררי ההשכלה, את שירו הגדול "קוצו של יוד", המראה כיצד עניין של מה-בכך יכול להוביל לתוצאות הרות גורל, שסופן מי ישרון. שירו של יל"ג מתאר בגלוי את גורלה של אישה אחת, שהממסד הרבני הורס את חייה בשל אות אחת. בסמוי הוא מתאר, כבקליפת אגוז, את כל קורות עם ישראל במאה ה-19, ובכל הדורות. גם הסרט "הערת שוליים", כמו היצירה המשכילית הנודעת, מראה שחיים ומוות ביד הלשון, שטעות קטנה עלולה להביא לתוצאות הרות אסון. הוא אף מראה את עריצותו של הממסד האקדמי, שמבקש כמו הממסד הרבני לשמר את כוחו בכל מחיר ודבק בחוקים עבשים ונוקשים, שאינם מתחשבים אפילו בדיני נפשות. על עריצותו של הממסד הדתי נשברו כבר קולמוסים רבים, אך גם האוניברסיטאות שנוסדו במערב אירופה לפני כאלף שנה, בחסות הכנסייה, עדיין משמרות מוסדות וכללים שהתאימו לימי הביניים. ועדות אוניברסיטאיות עדיין בנויות במתכונת קונקלאבות כנסייתיות, בעוד שבאלף השלישי יש אמצעים בדוקים ומהימנים פי כמה וכמה לבחון את מידת התאמתו של חוקר לתפקידו. סרטו של סידר הוא מוטציה גנטית מאוחרת ליצירות יל"ג: הטעות במילה והכבילות לאות המתה מול עריצותם של מלומדים ופוסקים ("קוצו של יוד"), טעות של זהויות ("שני יוסף בן שמעון"), בני משפחה דומים ושונים, במתכונת "בן המלך והעני" (העצמות היבשות), הגחכתם בדרך הפארסה של "גדולי התורה" וחשיפת מניעיהם ויצירה השפלים, כמי שעושים בתלמוד-תורה קרדום

לחפור בו ("קוצו של יוד", "על אשקא דרספק" ו"שומרת בם"). דמותו של פרופ' יהודה גרוסמן היא קריקטורה גרוטסקית וקודרת לא פחות מדמותו של הרב ופסי הכוזרי. מצחו חרוש הקמטים ונורא-ההוד יותר משהוא מעיד על שהמלומד המית עצמו באוהלה של תורה וקנה תורה ודעת, הם מעידים שכל ימיו של מלומד זה עברו עליו בחרישת מזימות.

גרוסמן הפך את שקולניק האב למת-חי, שבקושי מוציא מילה מפיו. פיו של שקולניק הן מפיק מרגליות, אך דווקא הוורבליות שלו מסגירה אותו, ומוכיחה שחוקר אמת צריך להיזהר בדבריו ולשקול אותם בפלס ובמאזניים. המילה "מצודה" המסגירה את זהותו של כותב נימוקי הפרס היא מילה רב-משמעית, הנקשרת גם לשמותיהם של שני פירושים פופולריים – "מצודת דוד" ו"מצודת ציון", שנתחברו במאה השבע-עשרה על-ידי אב ובנו – דוד ויחיאל הלל אלטשולר (ששם משפחתם דומה בהוראתו ל"שקולניק"). ואגב, המילים "פרש", איש המבצר והמצודה, ו"פרשן", בעל "המצודות", מאותו שורש נגזרו, וביאליק הראה בשירו "המתמיד" ובסיפורו "ספר בראשית" שגם גבורת הרוח לגבורה תיחשב, ולא גבורת השרירים בלבד. בזכות שיטות המחקר המוצקות שלו יכול היה האב לגלות מי חיבר את נימוקי הפרס ולהבין שהממסד האקדמי לא פתח לפניו את זרועותיו, כפי ששיער בעת קבלת הידיעה על זכייתו בפרס.

הוראה אחרת של המילה "מצודה" נקשרת לציד. "מצודה" היא פח, מכמורת או רשת ציידים. כאן לא ברור מיהו הנופל בפח – החוקר הוותיק וכבד-הפה או בנו המגלגל בלשונו בחן ובקלילות (והנופל ככלות הכול בבור שאותו כרה במו פיו). בתוך כך בולטות בסרט שלוש סצנות שבהן מתפקד פח הזבל, ההופך כאן לסמל שפני יאנוס לו. במישור הלאומי הוא מסמל את תכונת הלקטנות של עמנו, הצובר את נכסי דורות, אך גם את התנערותו המהירה מנכסי הרוח הללו ונכונותו הנמהרת להשליך אותם לפח האשפה של ההיסטוריה. האב, איש המסורת והמסורה, יושב עם משפחתו בהצגת "כנר על הגג" לצלילי הפזמון "מסורת", אך נכדו כבר לא ימשיך כנראה את שושלת הלמדנות של משפחת שקולניק.

הפואמה "קוצו של יוד" של יל"ג היא ככלות הכול אלגוריה לאומית, המראה איך פאבי המשכיל (ששמו ניתן לו על-שם פבוס אפולו, אל השמש היווני) בא רכוב כפרש על הקטר והקרונות, פולטי האש והעשן, להציל את בת-שוע הנסיכה הכלואה במבצר, אך נסוג לאחור מפחד הדרקון, הלא הוא הרב הנורא ופסי הכוזרי המפיל אימה על סביבותיו. בת-שוע, כמו האומה, שרבניה מנעו ממנה את אור שמושה של ההשכלה, תישאר בחורבנה – עגונה ושוממה עד עולם. גם הסרט "הערת שוליים" יכול להתפרש כאלגוריה לאומית על גורל עם שדבק באות המתה והמית עצמו באוהלה של תורה. הדבקות באות המתה היא גם אסונו של עם זה וגם סוד כוחו (טעות בזהות ובשם כמעט שהורגת את שקולניק, אך הטמפרמנט המחקרי שלו מסייע לו להוציא את האמת לאור). ואף זאת: סרטו של יוסף סידר מלמד על השנאה העזה שרוחש הטיפוס הבלתי יצירתי, זה הלוקח במשיכה קנייני-רוח מזולתו, כלפי בעל חובו הנגזל. על כך בנוי שירו של שמעון פרוג

"אל פרומיתוס", שממנו שאב ביאליק את הרעיון לשירו הנודע "לא זכיתי באור מן ההפקר". על רעיון זה ביסס ביאליק גם אחדים מנאומיו. עמנו, טען המשורר הלאומי, הוא עם אומלל, שביקש להביא רעיון חדש לאנושות, וזו גמלה לו על תרומתו לא בהכרת תודה אלא בשנאה עזה כמוות. משירו ניתן להבין שאלמלא ביקש עם ישראל להיות כעין פרומתאוס עברי ("אור לגויים"), ואלמלא הפיץ בעולם את ניצוץ המונותאיזם, אפשר שגם סבלו הנצחי של פרומתאוס היה נחסך ממנו. עם זה נתן לעולם מרצון את ניצוץ המקורי, שאותו לא גנב ולא שאל מאיש; בעזרת אורו של ניצוץ זה גורשה חשכת הבערות, ונתלקחה בעולם אש גדולה, אש אמונת הייחוד, שבתוכה נעלם הניצוץ הקטן של עם ישראל והיה כלא היה; עתה, במקום שיקבל גמול על תרומתו – על הניצוץ ששינה את פני העולם – הוא מקבל רעה תחת טובה, ונאלץ לשלם בחלבו ובדמו על הבערה שהציתו רעיונותיו; לשאת את רדיפות הדתות הגדולות שנוצרו מזיק של רעיון מקורי, שהוא עצמו הגה, ומסרו לידי האנושות שהפכתו לנחלת הכלל. כך תיאר ביאליק את התהליכי התהוותה של שנאת עולם לעם בנאומו לרגל פתיחת האוניברסיטה העברית:

הגויים קיבלו יסודות מן היהדות, הודו לכל-הפחות בפה בקבלת המתנות והתרומות שהביאה להם היהדות, אבל כתוצאה מזה, וכ"גמול", באה שנאה עזה לאלה המעניקים והתורמים להם את התרומה הזאת. אולי היה כאן מפעל נקמה מדעת ושלא-מדעת על מעשה "אונס". היתה קוניונקטורה כזאת בעולם, שהכריחה את העולם האילי לקבל משהו מיסודי היהדות ומעיקריה, אבל הטבע האילי שלהם שילם בעד "אונס" זה בשנאה עזה כמוות.

האלגוריה הלאומית של יל"ג מסיימת בסוף טרגי של איך-מוצא, ואילו הסרט של יוסף סידר אופטימי קצת יותר. שלא כמו יל"ג, אין הוא מתאר את המציאות כמלחמת "בני אור בבני חושך", אלא כמו בפרודיות של עגנון על האקדמיה יש בו עניינים שמעבר לטוב ולרע. עם זאת, מעבר להומור ולסטירה, ניתן למצוא בסרט שלפנינו גם כתובת החקוקה על הקיר: לא רק סדום חרבה בגלל מעשי עוולה ואיוולת, ולא רק ביתר חרבה בגלל יתד של מרכבה. גם עיר ציון וירושלים חרבה בשל שנאת חינוס, ויש לדאוג לבל תחרב פעם נוספת בשל שנאת חינוס. שנאת פרופסור יהודה גרוסמן למלומד הדחוי אליעזר שקולניק היא ניצוץ שעלול להצית אש גדולה – אש החורבן והכיליון.

השופטים בפסטיבל הסרטים בקאן עשו מבלי דעת מעשה סמלי שעה שהעניקו פרס לסרט ישראלי המציג את היהודי-הישראלי לא כקלגס (כמקובל אצל מחזאים ותסריטאים ישראלים לא מעטים המשתדלים לשאת חן בעיני עמיתיהם בעולם), אלא כלמדן שנוא ודחוי הנאבק על הכרת "העולם" בתרומתו למדע. סמלית היא העובדה שהפרס ניתן דווקא בטקס שבו הוקע במאי הקולנוע הדני לארס פון טרייר על הערה אנטישמית אווילית וסרת טעם, שחשפה בהיסח הדעת את פרצופו האמתי. הגבולות בין הרעיונות המובלעים בסרט לבין החיים האמתיים קרסו ונבלעו. ■

מון שרי

קריסטל דקות, שעומדות עכשיו בתוך ויטרינה כבדה שאיש לא פותח.

אז, באותם הימים, אימא הייתה מארחת בעזרת שתי העוזרות שגרו בבית הגדול בקביעות. בחיפה היא עושה הכול לבדה: מנקה, סוחבת סלים מהשוק, ממלאת עלי גפן, מבשלת את בשר הכבש בלימונים שכבשה בעצמה ואופה את עוגת הסולת.

לפעמים, בלילה, לפני שנרדם, היה משקיע את מבטו בגב הקטיפתי של המיטה הגדולה והרחבה שמשתרעת עכשיו על פני כל חדר השינה שלו.

בכל יום שישי אחר הצהריים הוא ואימא יושבים בסלון. היא מגישה לשולחן צלוחיות קטנות ובכל צלוחית ירק אחר – פסים דקים של מלפפון ירוק ולח ומלח גס בזוק עליהם; צנון שמיץ לימון נסחט עליו ביד מיומנת ומלח מנצנץ מעל ללובן. היא מגישה לשולחן הסלון הנמוך שתי כוסות קריסטל לו ולה, ולתוכן היא מוזגת עראק זחלאווי. הם יושבים, טועמים מהירק, מפצחים פיסטוק חלבי ומדברים בצרפתית.

ככה בכל יום שישי ותמיד, תמיד יש סיבה לומר:

“C’est pas grave, mon chéri. Ne t’inquiète pas. Je te promets la prochaine.”

מה היא כבר יודעת לעזאזל? מלכה שגלתה מארצה וממלכתה ועכשיו תלויה בו.

כשהיו לו נשים בחייו היה מביא אותן לבקר אצל אמו, והן הוקסמו מהאישה האצילית בעלת העור הצהה, עדוית פנינים קטנות שמדברת בשקט ובעדינות על ספרות ומוזיקה. היו כאלה שלא הבינו מדוע בחור בגילו עדיין חי עם אמו.

קצת לפני שעזב סוף סוף את הבית, היה נוהג לרדת בכל יום שישי בשעות הצהריים המוקדמות, לפני כניסת השבת, אל הערוגה שלו בגינת הבניין. ערוגה בה ניסה לגדל עגבניות, בצל ירוק וחסה. גם אמנון ותמר ניסה ובשמת.

אבל דבר לא צמח. הוא חשב שזה בגלל השמש, בגלל הרוח. הוא קרא ובדק וחיפש משתלות חדשות. מאוכזב היה עולה בכל יום שישי הביתה, ואמא היתה מביטה בו ואומרת:

“C’est pas grave, mon chéri. Ne t’inquiète pas. Je te promets la prochaine.”

“C’est pas grave, mon chéri. Ne t’inquiète pas. Je te promets la prochaine.”*

מאז שהיה קטן, בכל פעם שהוא לא מצליח במשהו, היא אומרת לו את זה אפילו שההבטחה הזו לא מתגשמת. הוא כבר מזמן לא מאמין במילים שלה, ולא רק מפני שהוא כמעט בן שלושים.

כבר הרבה שנים הוא מסתכל בה וחש בעיקר צער. רחמים. חיה בדירה הגדולה בראש הכרמל לבדה, בין הרהיטים הגדולים והכבדים, יושבת בכורסת קטיפה בצבע בורדו ומביטה הרחק אל הרי הלבנון, שמה מעבר לזוגיית.

בהתחלה, אחרי שאבא מת, במשך זמן קצר הוא הרגיש גאווה גדולה על כך שנעשה ראש המשפחה. הוא מי שדואג לה. היא גם אמרה לו את זה:

“Toi c’est tout ce que j’ai. Tu es mon patron maintenant.”**

הגאווה הזו היא שוקפה את קומתו וביגרה אותו בגיל ארבע-עשרה וחצי. אבל, מהר מאוד התחלפה הגאווה בכעס על כך שהוא צריך לדאוג לה. שניהם לבדם בעיר זרה, בנוף אחר ושפה לא מוכרת.

כשהיה בן שתיים-עשרה הגיעו לחיפה, הוא וההורים. האחים הגדולים מזמן עזבו את ביירות לארצות אחרות. בשנים הראשונות עדיין באו לבקר מדי פעם. להראות את הנכדים. מדי פעם היו שולחים כרטיס ברכה לאימא. היום הם מדברים אֵתה פעם בשבוע, והיא אומרת עליהם רק מילים טובות. גאה בהם ובחיים שבנו לעצמם. היא לא מודאגת, היא לא מרגישה שהיא לבד. יש לה אותו – הבן יקיר לה. גם עליהם הוא כועס, איך השאירו אותו ככה לבד איתה.

הוא רוצה לחזור לביירות. למה שהיה. לבית שהיה מלא באורחים, בארוחות ערב ובמסיבות נוצצות. אנשי עסקים, פוליטיקאים ונשותיהן היפות שהיו מגיעים לסלון הגדול שבביתם, ורקדים מתחת לנכרשת בדולח גדולה שסותמת עכשיו – אצלם בחיפה – את כל תקרת הסלון, ולוגמים משקאות אלכוהול מְנוּסוּת

* לא נורא יקירי. אל תדאג. אני מבטיחה לך שבפעם הבאה זה יצליח.

** אתה זה כל מה שיש לי. עכשיו אתה האדון שלי.

הוא רצה לבעוט, ולצעוק ולצרוח – אבל הוא היה נסיך, ונסיכים מצייתים למרות. נסיכים ממלאים את חובותיהם.

האישה האחרונה שהביא הביתה הביטה בו באופן שונה לאחר הביקור אצל אָמו.

היא, שהייתה כה מוקסמת ממנו עד לביקור – מהגבר התמיד בעל הבלורית השחורה, מהעיניים החומות, מהתבונה והתרבות – לא יכולה הייתה לתת בו אפילו מבט אחרי הביקור הזה.

היא הבינה הכול – את הגעגוע, את העובדה שהשניים חיים בתוך הזיכרונות, את ההליכה העדינה שלו כשל צ'יטה, שקטה ונזהרת שלא לשבור דבר, ואת הזעם, הזעם העצור בתוכו.

היא רצתה לעזוב אותו. פחדה ממה שעלול לקרות. לילה שלם בביתה הם בכו, ובוקר הלך לביתו, החליף מילים עם אמו ועזב. שלוש שנים לא דיברו ביניהם.

היא המשיכה בחייה. ממלאת עלי גפן, מבשלת בשר כבש בלימונים שכבשה בעצמה ואופה עוגת סולת. בימי שישי מביאה אל

השולחן הנמוך בסלון צלוחיות עם מלפפון ירוק, צנונית ופיסטוק חלבי. גם עראק וחלאווי הייתה שותה, משחקת פסיאנס,* מדברת עם ילדיה שהתקשרו מעבר לים, מביטה בהרי הלבנון, שמה רחוק מעבר לזגוגית.

יום שישי אחד פעמון הדלת צלצל. היא קמה בכבודות. הוא עמד שם, בידי אחז חבילה בד קטנה – ובתוכה תינוק, ישן.

פיה נפער ועיניה הביטו בשניהם באהבה. היא פרשה זרועותיה ואמרה:

*** “Mon chéri. Tu vois? Je te l'ai dit! Maman sait tout.”

* שם של משחק קלפים לאדם אחד.

** יקירי, אתה רואה? אמרתי לך! אימא יודעת תמיד.

נעמי עיני

אָמִי מוֹרְתִי

אָמִי מוֹרְתִי

בְּחַיִּיךְ לְמִדַּת אוֹתִי

אֶהְבֶּה

בְּמַחְלַתְךָ לְמִדַּתִּי מֵהִי

גְבוּרָה

בְּמוֹתְךָ לְוִמְדַת אָנִי

גְּעִגּוּעִים

גוֹף

מְסַתְּכֶלֶת עַל גּוֹפִי

וְרוֹאָה בּוֹ אֶת שְׁלֶךְ.

גוֹף שְׁלֵם

וְחֶסֶר.

נִקְדַּת חֵן אֶקְרֹאִית

קִמְטוּטִים זְעִירִים

סִימְנֵי לִידָה,

חֲרִיצֵי מֶאֱמָץ וְסִפּוּק.

גוֹף פְּשוּט, מְצַלֵּק נְסִיוֹן,

מְנַחֵם.

גוֹף שֶׁהָיָה לִי מוֹבֵן מֵאֲלִיו

בְּיָמִים בָּהֶם הִכֵּל הָיָה מוֹבֵן.

על פי התהום

תרגום: גרשון גירון

השלישית נהג להישען על כתפה ולצחוק כשכתבה את מכתביה. כשסיימה רכבו השניים יחד אל משרד הדואר.

שימלה היא מקום מוזר, ומנהגיה מיוחדים. מי שלא בילה בה לפחות עשר עונות אינו מוסמך לשפוט על סמך עדויות נסיבתיות, שאינן קבילות כלל בבתי המשפט. מסיבות אלה, ומסיבות אחרות שאין צורך לפרט, אני מסרב לקבוע בוודאות האם יחסי אשת האיש והישות השלישית היו בבחינת חטא שאינו ברי-כפרה. אם כן, ובעניין זה עליך לגבש דעה משל עצמך, הייתה זאת אשמת אשת האיש. היא נהגה להתפנק כחתלתול ולעטות על עצמה ארשת תמימות ענוגה. אבל, לאמיתו של דבר היא הייתה מתוחכמת באופן שטני ומושחתת, והיו גברים שראו בעד המסכה, נרעדו והסתלקו ממנה. גברים מדקדקים לעתים רחוקות, ודווקא הפחות דקדקנים הם תמיד התובעניים ביותר.

בשימלה מתייחסים לידידות בין אישה לגבר באופן אקסצנטרי. קשרים מסוימים שנוצרו והתגבשו במשך חצי תריסר עונות מקבלים תוקף וקדושה ממש כקשרי נישואין. קשרים אחרים, ותיקים, ולמראית עין מכובדים בה במידה, אינם זוכים לשום הכרה רשמית: בעוד שהיכרות שנולדה בטעות, בטרם מלאו לה חודשיים, תופסת את המקום הראוי מן הדין לבכירה ממנה. אין בספר החוקים שום חוק המסדיר פרשיות אלה.

יש אנשים בעלי כשרון טבעי המבטיח להם שאחרים יתייחסו אליהם בסובלנות, ויש אנשים שאין להם. אשת האיש לא ניחנה בכשרון זה. אם התבוננה לרגע מעבר לגדר אל גינה פרטית, האשימו אותה הנשים שהיא גונבת את בעליהן. היא התלוננה בארשת מעוררת חמלה שאין מרשים לה לבחור את חבריה. כשאמרה זאת, מסתירה את שפתייה בידונית הפרווה הלבנה, מתבוננת כך בין הידונית ובין גבותיה, היית בטוח שנעשה לה עוול במשפט, ושחושי כל הנשים האחרות היו כולם שגויים. אבסורד מוחלט. לא הניחו לה להיות בעלת הישות השלישית בשלווה, אבל היא הייתה כל כך מוזרה, שלא הייתה נהנית מהשלווה גם לו היו מרשים לה. היא העדיפה להעטות את מעשיה השגרתיים ביותר מעטה של קנוניה.

אומרים שהייתה זו גאות חמקמקה האל ששלחה הוא לבדו יודע; אבל באוזני לעד יהדהד המסר שמהפעמונים בקע. ואימה הם נטעו בלבי בצלצלם בחשכה "אנדרבי"

ג'ין אינגלו

ה

יה היו לפני שנים רבות, איש ואשתו וישות שלישית¹. כל השלושה היו טיפשים, וטיפשה מכולם הייתה האישה. האיש היה צריך להשגיח על אשתו, שהייתה צריכה להתרחק מהישות השלישית, שבתורו היה צריך לשאת אישה משלו, אחרי חיזור ראוי וגלוי, שאליה איש יכול היה להתנגד, לא דיירי גבעות ז'אקו ולא תושבי גבעת המצפה – פרברי דארג'לינג שלמרגלות הרי ההימלאיה. כאשר אתה רואה איש צעיר על סוס מכוסה קצף, כובעו שמוט על עורפו, דוהר במהירות חמישה-עשר מייל לשעה במורד הגבעה לפגוש נערה שתופתע כראוי למראהו, באופן טבעי אתה שמח בשבילו, מאחל לו מינוי במטה הצבא, ומתעניין בשלומו, ובבוא הזמן אתה נותן להם קעריות כסף לסוכר או אוכפי צד, כפי יכולתך ונדיבות לבך.

הישות השלישית דהר על סוס במורד הגבעה, זאת כדי לפגוש את אשת האיש, וגם כשדהר במעלה הגבעה עשה זאת לאותה מטרה. האיש שהה במישורים, מרוויח כסף שאשתו עתידה לבזבו על שמלות וצמידים יקרים, ועוד תענוגות ממין זה. הוא עבד קשה מאוד והקפיד לשלוח לה מכתב או גלויה מדי יום. גם היא כתבה לו מדי יום, ואמרה שהיא משתוקקת לבואו לשימלה. הישות

1 http://en.wikisource.org/wiki/The_Brides_of_Enderby, Jean Ingelow (1820-97), "עלמות אנדרבי" היא נעימת אזהרה שמשמיעים פעמוני כנסיית העיירה בוסטון שבמחוז לינקולן באנגליה.

2 מה שאינו בשר ואינו רוח, ישו על-פי תיאולוגיה מסוימת – Tertium Quid.

אחרי שני חודשי רכיבה, בהתחלה בשכונות ובפרברי שימלה, ואחר כך בדרך העגלות העתיקה מקלקה לשימלה, דרך שהובילה אותם לפנות ערב עד למעבר טארה דווי, אמרה האישה לישות השלישית:

"פרנק, אנשים טוענים שאנחנו מבלים זמן רב מדי יחד, האנשים נוראים כל כך".

הישות השלישית משך בשפמו, והשיב שאנשים נוראים אינם ראויים שאנשים נחמדים יתייחסו אליהם כלל.

"אלא שהם אינם מסתפקים בלחישות – הם כתבו – כתבו לבעלי – אני בטוחה בזאת", אמרה אשת האיש, משכה מכיס האוכף מכתב שקיבלה מבעלה ומסרה אותו לישות השלישית.

היה זה מכתב גלוי, שנכתב על ידי אדם ישר דרך שהתבשל במישורים הלוהטים על מאתיים רופיות לחודש (כי לאשתו הותר שמונה מאות וחמישים), לבוש מכנסי כותנה וגלימת משי. נאמר בו שאולי היא לא חשבה כמה טיפשי מצדה להניח לשמה להזדווג בדעת הקהל עם זה של הישות השלישית. שהיא ילדותית מכדי להבין את הסכנות הטמונות בדבר. שהוא, בעלה, יהיה האחרון בעולם שיתערב מתוך קנאה בשעשועיה הקטנים ובענייניה, אבל יהיה עדיף שבעדינות ולטובת בעלה תניח לישות השלישית. המכתב הומתק בשמות חיבה רבים, ושעשע את הישות השלישית במידה רבה. הוא והיא כל-כך צחקו בשל המכתב, שממרחק חמישים יארדים יכולת לראות את כתפיהם רועדות, והסוסים טופפים ברישול זה ליד זה.

השיחה בין השניים אינה ראויה לדיווח. בכל אופן, כתוצאה ממנה, לא ראה איש למחרת את אשת האיש והישות השלישית בצוותא. שניהם הלכו אל בית הקברות הישן שתושבי שימלה מבקרים בו לעתים נדירות, בעיקר לקבור את מעט המתים שם.

לוויה בשימלה, הכומר רוכב, האבלים רוכבים, ארון המת חורק כשהוא מתנדנד בין נושאים, היא אחד האירועים המדכדכים עלי אדמות, בייחוד כשהתהלוכה עוברת בשיפוע הרטוב והלח שמתחת ל"מלון רוקליף", היכן שאור השמש אינו מגיע לעולם, ונהי קינת היובלים הזורמים מהגבעות נשמע בעמקים.

לעתים נמצא מי שמתפל בקברים, אבל אותנו הלבנים בהודו מעבירים ממקום למקום, לעתים כה תכופות, עד שבתום השנה השנייה נותרים המתים ללא חברים, ורק מכרים העסוקים בשעשועים במעלה הגבעה עד שאין להם פנאי להשגיח על חברים ותיקים מגיעים מדי פעם לבית הקברות. רעיון השימוש בבית קברות כמקום מפגש הוא נשי במובהק. גבר היה אומר פשוט: "הניחי לאנשים לדבר. בואי נלך לאורך הטיילת". אישה קרוצה מחומר אחר, בייחוד אישה כאשת האיש. היא והישות השלישית נהנו זה מחברת זה בין קברי הגברים והנשים שאותם הכירו ואתם רקדו קודם לכן.

הם נהגו להביא אתם שמיכת צמר סוסים גדולה ולשבת על הדשא מעט שמאלה לפינה הנמוכה יותר, היכן שהקרקע משתפלת, קברי המתים מסתיימים, והקברים הממתינים טרם נחפרו. בכל בית עלמין הודי מסודר יש חצי תריסר קברים חפורים לכל מקרה ובלאי

אנושי שגרתי. בגבעות הם לרוב במידת תינוק, כי ילדים, המגיעים לכאן מהמישורים, חלשים וחולים נכנעים לעתים קרובות לפגעי הגשמים, או שהם חולים בדלקת ריאות כאשר האמהות מטיילות אתם ביערות הארון הלחים אחרי השקיעה. בכסיסי הצבא הביקוש רב יותר למידות גברים, הסידורים האלה מגוונים לפי מזג האוויר והאוכלוסייה.

יום אחד, כאשר נכנסו אשת האיש והישות השלישית אל בית העלמין, ראו פועלים אחדים חופרים באדמה קבר שמידותיו מידות גבר. הישות השלישית שאל האם אדון כלשהו נוטה למות. הם השיבו שאינם יודעים, הם קיבלו הוראה לחפור קבר בממדיו אדון.

"המשיכו בעבודה", אמר הישות השלישית, "ואנחנו נתבונן". הפועלים המשיכו בעבודתם, ואשת האיש והישות השלישית התבוננו ושוחחו במשך שעתיים ליד הקבר ההולך ומעמיק. אז קפץ מעל הקבר פועל, מאלה שאספו את האדמה המושלכת החוצה מהבור לסלים.

"מוזר", אמר הישות השלישית. "איפה המעיל החם שלי?".

"מה מוזר?", אמרה אשת האיש.

"יש לי צמרמורת בגב, כאילו התהלך אוויר על הקבר שלי".
"אז למה אתה מסתכל על הקבר?", אמרה אשת האיש. "בוא נסתלק מכאן".

הישות השלישית עמד בראש הקבר והתבונן בו זמן מה. אז השליך פנימה אבן ואמר: "זה מגעיל, וקר, נורא קר. אני לא חושב שאשוב לבית העלמין עוד. אני לא נהנה להתבונן בחפירת קברים".

השניים דיברו והסכימו שבית העלמין הוא מקום מדכדך. כמו כן קבעו לרכוב למחרת מבית העלמין דרך מנהרת משוברה עד לפאגו וחזרה, כי מחר יסעו כולם למסיבת גן בוויסרגל לודג', וכל תושבי משוברה יסעו גם הם למסיבה. בדרך העולה מבית העלמין ניסה סוסו של הישות השלישית לזנק במעלה הגבעה, ובהיותו עייף, לאחר שעמד על מקומו זמן רב, מתח גיד בגבו.

"מחר אצטרך לקחת את הסוסה", אמר הישות השלישית, "והיא אינה יכולה לשאת דבר נוסף על הרתמה".

הם קבעו להיפגש בבית העלמין, אחרי שכל תושבי משוברה יגיעו לשימלה. אותו לילה היה גשום מאוד, ולמחרת, כשהגיע הישות השלישית למקום המפגש, ראה שבקבר החדש, שקרקעיתו טיט קשה, הצטברו כשלושים ס"מ מי גשם. "אוף, זה נראה נורא", אמר הישות השלישית. "תארי לעצמך שמחליקים אותך מלוח עץ לתוך הבאר הזאת".

משם הם יצאו בדרך לפאגו. הסוסה משחקת ברתמה ופוסעת מעדנות, כאילו פרסותיה עשויות משי. בשמיים זרחה שמש נפלאה. הדרך העוברת מתחת למשוברה אל פאגו נקראת במפות "דרך הימלאיה-טיבט"; אבל למרות שמה המרשים אין רוחבה עולה ברוב המקומות על שני מטר, ועומק התהום עד לעמק שמתחתיה בין שלש מאות וחמישים לשבע מאות מטרים.

"עכשיו נרכוב עד טיבט", אמרה אשת האיש בעליצות,

ותפסה אותה באף במקום לתפוס במושכות. הבהמה נשאה את ראשה והחליקה בצרחה, הישות השלישית עליה, החיוך העצבני קפוא על פניו.

אשת האיש שמעה את צליל דרדור האבנים הקטנות והאדמה המפוררת המחליקים מהדרך, ואת הזעקה המתרחקת של איש וסוסתו הנופלים אל התהום. ואז ירדה דממה, והיא קראה לפרנק שיניח לסוסה וישוב למעלה. אבל פרנק לא השיב. הוא היה מתחת לסוסה, שלש מאות מטר למטה, שניהם משחיתים חלקת תירס הודי.

כששבו החוגגים מהוייסרגל לודג' בערפילי הערב, פגשו אישה לא שפויה זמנית, רכובה על סוס מטורף זמנית, מתנדנדת, עיניה ופיה פעורים, וראשה כראש מדוזה. אחד הגברים אחז בה מתוך סיכון עצמו, והוריד אותה מהאוכף, גוש רפה, והושיב אותה על שפת הדרך שתסביר מה קרה. הדבר נמשך עשרים דקות, ואז שלחו אותה הבייתה בריקשת נשים, פיה עדיין פעור וידיה ממוללות את כפפות הרכיבה.

שלושה ימים שכבה אשת האיש במיטתה, שלושה ימים גשומים, והחמיצה את לוויית הישות השלישית, שהונמך לתוך ארבעים סנטימטרים של מים, תחת שלושים הסנטימטרים שלהם התנגד קודם.

כשהתקרבו הרוכבים לפאגו. היא רכבה בצד הדרך הסמוך לצלע ההר. "לטיבט", אמר הישות השלישית, "רק להתרחק מאנשים האומרים דברים איומים, ובעלים הכותבים מכתבים טיפשיים. אתך – עד קצה העולם".

פועל נושא בול עץ הופיע מעבר לסיבוב, והסוסה, ככל סוסה נבונה, התרחקה ממנו, רגליה הקדמיות בכיוון ההר והאחוריות בכיוון התהום. "עד סוף העולם", אמרה אשת האיש, מתבוננת מעבר לכתפה בישות השלישית, וראתה מחוזה שאין לבטאו במילים.

הוא חיך, אבל, בעודה מסתכלת קפא החיוך על פניו והתחלף במבט עצבני, סוג המבט העולה על פני רוכבים כשאין הם מרגישים נוח באוכף. הסוסה נראתה כשוקעת אחורנית, ונחיריה רטטו בעוד היא מנסה להבין את המתרחש. גשם הלילה ריכך את צד התהום של דרך הימלאיה-טיבט, והאדמה הייתה מתפוררת תחתיה. "מה אתה עושה?" אמרה אשת האיש. הישות השלישית לא השיב. הוא חיך בעצבנות ונעץ את הדורבנות בבשר הסוסה, שנקשה ברגליה הקדמיות בדרך, והמאבק החל. אשת האיש צרחה: "הו פרנק, רד ממנה!".

אבל הישות השלישית היה דבוק לאוכף. פניו כחולים ולבנים, מתבונן לתוך עיני אשת האיש. אז אחזה אשת האיש בראש הסוסה

אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר)
"בית הסופר" ע"ש שאול טשרניחובסקי

סדנאות כתיבה "בבית הסופר" – למתחילים ולמתקדמים

ההרשמה עכשיו לסדנאות כתיבה:
כתיבת שירה • כתיבת פרוזה • כתיבה חברתית
כתיבה עיתונאית • סדנאות כתיבה לילדים ולנוער

סדנאות שנתיות וסדנאות של 12 מפגשים
תחלנה בבית הסופר באוקטובר 2011

לפרטים ולהרשמה: טל' 03-6953256/7
בית הסופר, רח' קפלן 6 ת"א
www.hebrew-writers.org
sofrim-frida@bezeqint.net

בהנחיית טובי המשוררים והסופרים:

- אילנה ברנשטיין
- נורית זרחי
- רחל חלפי
- ציפי שחרור
- מתי שמואלוף

להיות שם כשזה קורא...

שולמית זילברברג

לזכרו של אבי ששון סמיפור ז"ל

נשמת השקדיות

בשֶׁבֶט, פָּרְחוּ שְׁקֵדִיּוֹת
בְּסִמְטָאוֹת קְרִמְנֶשָׁה*
וְאֵתָה נִשְׁמַת לְרֵאשׁוֹנָה
בְּכִי תִינוֹק תָּמִים.

בְּסִמְטָאוֹת שְׁנוֹתֶיךָ
לֹא פָּרְחוּ הַשְׁקֵדִיּוֹת.
וְנִשְׁימְתֶךָ קִשָּׁה
פְּלֶסָה בְּעֵמֶל יָמִים וְלִילוֹת
רַק שְׁלֹא יַחֲסֵר לִי דְבָר.
וְאֲנִי רְאִיתִי אֵיךְ תָּם לְבָךְ
מִתְמַסֵּר בְּלִי לֹמֵר מְלָה.

בְּאֶדְרֵי, עֵמְדוּ שְׁקֵדִיּוֹת קְרַחוֹת
וְאֹתְךָ נִשְׁמוּ לְרֵאשׁוֹנָה
אֶל שְׁעָרֵי גֵן עֵדֵן.

* העיר קרמנשה Kermanshah
שוכנת במערב איראן בגבול עיראק.

לביא צרפתי

צִנְתָּר הַזֶּהָב וְהַיֵּק הַזֶּהָב*

על ספרו של חיים באר "אל מקום שהרוח הולך"

מסע החודר עמוק לתוך נפשו פנימה. המסע החיצוני מקושר למסע הפנימי באמצעות סיפור אהבתו של יעקב יצחק לסלנה, אישה צעירה ומקסימה שזה עתה סיימה את הדוקטורט שלה בנושא אוכלוסיית היאקים. אהבתו של האדמו"ר לסלנה היא אהבה רומנטית המצליחה לגשר בין תרבויות שונות, ומאפשרת ליעקב יצחק לממש את אנושיותו באופן המלא ביותר. בה בעת זו גם אהבה בעלת משמעות דתית, מיסטית ואלגורית שכן בחסידות הזיווג בין גבר לאישה מסמל את הזיווג בין אלוהים לשכינה.

ספרו של באר הוא ספר השובר מוסכמות ומבטל סטריאוטיפים. האדמו"ר מבני-ברק, שנראה תחילה כעושה נפלאות ורודף בצע – מתגלה כאדם חכם, סקרן, שכל דבר אנושי

אינו זר לו. הוא משיל מעליו את הדעות הקדומות, מתגלה ביושרו הפנימי ובמוכנותו שלו להשתנות, לבחור בדרכים חדשות ואף לשלם עליהן מחיר כבד. "הוצאתי מהקשרו את האדם הכי לא גמיש", אמר עליו חיים באר באחד הראיונות, "זהו יהודי חרדי, אדמו"ר, צדיק שיוצא מהקופסה".

הספר מבחין בין הזהב המזויף לבין זה האמיתי: הזהב המזויף מיוצג באמצעות האדמו"ר שבראשית דרכו נכנע למעשי התרמית של אנשי חצרו ומכונה "צנתר הזהב" ובאמצעות אשתו גולד, מלשון "גולד", שהיא רודפת הבצע האולטימטיבית, ואילו הזהב

הספר "אל מקום שהרוח הולך" יצא בשנת 2010 בהוצאת "עם עובד", והוא הרומן החמישי של חיים באר. ועדת השופטים מצאה כי זהו ספר מקורי, חדשני, מלאכת מחשבת ספרותית השוזרת מקורות יהודיים בסיפור עכשווי. הספר מחבר בין נושאים, דמויות, תכונות ומקומות שלכאורה אינם מתקשרים ואינם מתחברים: בין האדמו"ר החסידי יעקב יצחק לבין דמויות מהעולם הנוצרי והחילוני, בין הווי בני-ברק לבין פסגות טיבט הרחוקה, בין שור הבר המזומן לצדיקים לעתיד לבוא לבין יאק הבר הטיבטי, בין אגדה חסידית, פנטסיה ומיסטיקה לבין סיפור ריאליסטי-מודרני-עכשווי.

חיים באר העניק לקוראים ספר מורכב ורב-רבדים, עשיר ומעניין: במרכז הספר עומד רבי יעקב יצחק

הלוי הורביץ, האדמו"ר מאוסטילה, בעל חצר חסידית בבני-ברק. מצאצאיו של "החווה" מלובלין, מצד אביו, וצאצא של יעקב יצחק, "היהודי הקדוש" מפשיסחא שעל שמו הוא קרוי, מצד אמו. האדמו"ר, שקץ בחיי החצר המושחתים, מחליט לצאת בסתר למסע לטיבט. מטרתו המוצהרת של המסע היא לפגוש את סבו מצד אמו שלפי חלומו התגלגל ביאק הטיבטי, אך זהו גם

* מתוך דברים שנאמרו בטקס פרס ברנו תשע"א (2011) בשם חבר השופטים: ציפי גוין-גרוס, מאיר עוזיאל וחגית הלפרין (י"ר).

האמיתי הוא האדמו"ר לאחר השינוי שעבר, והוא מקושר עם קרניו של היאק הזהוב כסמל לעושר רוחני אמיתי.

הספר מגלה אהבה ורוכש כבוד כלפי ערכיה האמיתיים של היהדות, אך מכה בשבט הסאטירה את החצר החסידית, המלאה תככים, ואת רדיפת הבצע והמניפולטיביות של המקורבים ליעקב יצחק המשתמשים בגאדז'טים מודרניים כדי לאחו את עיני הבריות. האדמו"ר, לעומתם, מוצג כבעל כוחות על-טבעיים. בינו לבין היאקים הזהובים נוצר קשר מיסטי מיוחד במינו, וקשר זה מונצח במצלמת הוידאו של סלנה.

הספר עוסק בנושאים משמעותיים, חובקי עולם כמו: חיים ומוות, החטא ועונשו, אהבה ומשפחה, וכל זאת הן מנקודת ראות אוניברסלית והן מנקודת ראות יהודית חסידית וקבלית.

בצד הרצינות והסאטירה מצטיין הספר גם בהומור: די

לקרוא את התיאור ההומוריסטי שבו מתכנן הגבאי הראשי להפוך את האדמו"ר למותג מוביל, ומחליט למצוא לו כינוי הולם: כדי "לעקוף בסיבוב" את הרבנים, עושי הנפלאות האחרים – הוא מחפש, בדומה לכינוי של הרב "רנטגן", שם של בדיקה רפואית אחרת: "יש עוד שלוש בדיקות – האולטרה סאונד, האנדוסקופיה והצנתור", שומע הגבאי מפי הרופא. "צנתור", זהל הגבאי הבני-ברקי, "אנחנו נלך על הצנתור". הוא מקשר בין בדיקת הצנתור לבין צנתרות הזהב שבנבואתו של הנביא זכריה, וכך הופך האדמו"ר ל"צנתרא דדהבא" או בעברית: צנתר הזהב.

הספר "אל מקום שהרוח הולך" הוא גם מחווה לספרי מסעות של שניים מהיוצרים המרכזיים בספרות העברית הקלאסית: "מסעות בנימין השלישי" מאת מנדלי מו"ס ו"הכנסת כלה" מאת ש"י עגנון.

לכאורה נבדל "אל מקום שהרוח הולך" מארבעת הרומנים הקודמים של חיים באר: נוצות (1979) "עת הזמיר" (1987), "חבלים" (1998) ו"לפני המקום" (2007), ועם זאת יש בינו לבנים נקודות חיבור בולטות והוא נותן לבוש חדש לנושאים שמעסיקים את באר לאורך שנות יצירתו: תנועת המטוטלת בין מורשת אמו למורשת אביו, הרצון להבין מאין הוא בא ולאן הוא הולך, החיפוש אחרי הטוטליות: גאולת הגוף והרוח גם יחד, הביקורת הנוקבת על רעות חולות בחברה הדתית, והאהבה העצומה לספרים ולשפה העברית. בספריו משלב חיים באר סיפורי

חיים משפחתיים בעלי יסודות אוטוביוגרפיים עם משמעויות חברתיות-לאומיות ומשמעויות ספרותיות, מבט רגיש ומבין עם הומור וסאטירה. אפשר לומר שכל נושא אנושי אינו זר לו, והוא עוסק בספריו בחיים ובמוות, גברים ונשים, ילדים והורים, דתיים וחילוניים, טומאה וטוהרה, אשמה וזכות, והכול מנקודת מבט יהודית, מתוך שאיבה מהמקורות המתבטאת הן בלשון עשירה ורבת רבדים, והן באנקדוטות ובסיפורי החוכמה המשובצים בעלילות.

לבסוף, ברצוננו לציין כי מצאנו טעם מיוחד להעניק את "פרס ברנר" לשנת 2011 לסופר חיים באר גם בזכות הקשר העמוק של אהבה והערכה שרוכש באר ליוסף חיים ברנר – הסופר והאדם. יחס זה מתגלה במיוחד בספרו שיצא בשנת 1992: "גם אהבתם, גם שנאתם – ביאליק, ברנר, עגנון, מערכות-יחסים". ■

לביא צרפתי

גגות נעולים

הגדולים במשק, חבל על הזמן! מה אתך? שמעתי מנהלת לקוחות תעשייתיים, חבל לי עלייך".
 "למה? דווקא נשמע מאתגר למדי", מנסה להישמע רגועה, אך קולי רועד.

"אחרי יומיים תביני שהאתגר לא מושג, כל הזמן את רק מכפרת על מחדלי הארגון, מלקקת ללקוחות ומבטיחה הבטחות שברור שלא יתקיימו, אין לך אפשרות להצליח בתפקיד כזה. הלקוחות שאני אהיה אחראי עליהם הם טייקונים, את צריכה להתעסק עם אלפי לקוחות קטנים, תובעניים ומעצבנים".
 הבנתי שניהול לקוחות תעשייתיים היא כותרת יפה לתפקיד קשה וסזיפי. דרושות שם תכונות שאני לא משופעת בהן, בעיקר חלקת לשון, צביעות, האדרת הארגון. מגיבה מהר, מידפקת על חדרו של הבוס, הוא נינוח בכיסאו, מחייך: "נו, חשבת על זה?".

מנסה להשיל את עורי ולהתנער מהתפקיד עם חיוך קפוא על הפנים. "לא נראה לי שאתאים לתפקיד החדש, אני באמת מעדיפה להישאר בתפקיד שלי".

"את ממש לא מבינה", המבט שלו מזרח אימה, הוא נראה שונה, אני מפירה את שלוותו, ולא מאפשרת את סיום השיבוך. "התפקיד שלך כבר לא קיים, אין משבצת כזו, ממליץ לך לקחת את התפקיד החדש או...". יוצאת מייד מחדרו בטרקט דלת ומבינה שעכשיו גם אני מפוטרת.

הולכת בצעדים כבדים לחדרי, סוגרת את הדלת והדמעות פורצות, שוטפות, נהר סובב אותי, אני צוללת, הראייה שלי מטושטשת, הפח עולה על גדותיו.

דפיקה חרישית על הדלת. "מה המצב?", שואל עמי.

"הוא פיטר אותי המניאק, בגלל שלא רציתי את התפקיד".

"אני לא מאמין! תמיד היית אצלו מנהלת מצטיינת, קיבלת הערכות מעולות".

"את חייבת להיות חזקה, תאמיני לי, יהיה בסדר".

לא מאמינה לאף מילה, הוא סתם אומר את המילים הנדושות האלו. לא מזמן גם אני אמרתי אותו, איך חשבתי שאני מנחמת מישהו.

אני מפוטרת? לא ייתכן! יש כאן טעות! אדוות רחמים עצמיים עטפה אותי יחד עם גלי השפלה.

ברתי קורס "איך מפטרים עובדים". למדתי את הנוסח המיטבי לבשר לעובד את הבשורה המרה. מה לעשות אל מול התפרצות רגשות וכיצד להגיב כשהעובד מתחנן. עשיתי סימולציות ביחד עם עמי. פעם אני שיחקתי את תפקיד המפוטרת וניסיתי לשכנע בלהט, ופעם עמי היה מפוטר ואני דקלמתי בפסקנות ואסרטיביות. נרתענו מהפיטורין והעדפנו להשתמש בקיצור הנקי עם הצלצול הזר "ריף", כפי שנרתעים מכינוי מחלה ארוהה. לאחר הקורס חיכינו במתח, ועמי השחזר את האמירות הציניות שלו.

ערב אחד הודיע לנו המנהל שבלילה יעשו ריסוס נגד מקקים וייסגרו את הגגות. לא חשבנו על כך שגגות נעולים אינם מאפשרים קפיצה. בבוקר חילקו לנו את תיקי העובדים ואנחנו נכנסנו לפעולה. לא היה כלל ריח של ריסוס, אלא רק של זיעה קרה.

אני רגועה, יושבת אצל הבוס שלי בחדר הענק והמוכר. על הלוח רישום של תהליך חדש שהמלצתי להפעיל במחלקה שלי, שנינו נינוחים ומחייכים.

מחוץ לכניסה הראשית עומדים העיתונאים עם מצלמות, מחפשים את האחד שיספק להם את הכותרת המרעושה למהדורת החדשות. האמבולנסים ממתינים בדממה בצדי הכביש.

"כמו שאת יודעת, החלטנו לעשות שינוי ארגוני", אני נעה בחוסר נוחות על הכסא, שרירי מתקשחים.

"חשבתי שיתאים לך לעבור לתפקיד של מנהלת לקוחות תעשייתיים".

החיוך נמחק, מה זה אומר? "אתה מכיר אותי, אני תמיד מוכנה לאתגרים חדשים", הפה אומר, אבל הלב מחסיר פעימה, גוש חרדה יצוק בגרוני, נזכרת בשינוי האחרון שטרם התגברנו עליו, בקושי של העובדים לחזור לתפקוד, בשיחות המסדרון האינסופיות. התהליך הרשום על הלוח כבר ממש לא רלבנטי.

תוהה ומבולבלת יוצאת ממושרדו לרחרח אצל חבריי מה התפקידים שהם קיבלו בשינוי.

נכנסת לחדרו של עמי חברי, הוא תמיד יודע הכול לפני כולם, אולי הוא יעזור לי להבין את התפקיד.

"מה העניינים? איזה תפקיד קיבלת?".

"אני אחראי לקוחות אסטרטגיים. קשר עם כל השמות

מנגבת את הדמעות ויוצאת לשירותים, שם אני פוגשת את אחת העובדות שלי. השמועה עברה מהר. "אל תדאגי, כל שינוי הוא לטובה, במקום החדש בטח תצליחי יותר", היא זורה מלח על הפצעים שלי.

אני שומעת ולא מאמינה לאף מילה. היא לא יודעת שהיא בעצמה הייתה אחת מהמועמדות שהתנדנדה ברשימה. לא רוצה מקום חדש, שלא ייספרו לי על עכברים שרצים אחרי הגבינה הצהובה שלהם.

בדרכי חזרה לחדר אני שוקעת בחיבוק של תמנון רב זרועות. מלאה בעידוד וקבלה, אני מתרפקת בתוך החמימות הזו ופוקחת את עיניי.

הגגות הנעולים, האמבולנסים המחרישים, הדלתות הסגורות הדהדו מולי הישר מבעד לקורי השינה. תחושת ביטחון נעימה עטפה אותי, אי אפשר לפטר אותי, רווח לי.

נותרתי עם החיבוק התמנוני המעצים של סביבתי וחמיצות בגרוני. הפחד מהפיטורין שלי בחלום, החזיר אותי באחת אל הפנים המפוחדות שניבטו אליי במסדרון ביום ההוא.

בכל גל קיבלתי מספר. "רשימות המוות", צחק עמי. לצערי, תמיד קיבלתי את המספר הגבוה ביותר מכל המנהלים ביחידה. ימים התייסרתי עם עצמי על הרשימה הזו.

היא עובדת בינונית, אבל מסורה מאוד, נישאה רק לפני חודשיים.

יש לו ארבעה ילדים ואשתו לא עובדת, חבל עליו, עובד טוב. הוא עובד מצוין ארגיש בחסרונו, אבל הוא רווק וימצא עבודה בקלות.

כל העובדים הגרועים בצוות הזה כבר פוטרו בגל הקודם, מי עכשיו?

לפטר את הבינוני שמשקיע או את הטוב שהולך הביתה בחמש?

הארגון שלנו דגל בתזוית בלתי פוסקת. לא אחת שמענו את המנהלים מתגאים: "אנחנו סטארט-אפ ענקי", חזרו ושינו את הארגון כמו במחול אנרגטי הסוחף עמו רוקדים רבים. צעדי המחול הובילו אותנו מתפקיד לתפקיד, מבניין לבניין, והזמר המלווה אותנו הוא שיר הלל לשינוי. העבירו אותנו עכשיו לבניין חדש עם חדרים מרווחים והניחו בגג שלנו דשא מלאכותי וספסלים, לשם נמלטים כולם לתת קצת מנוחה לעיניים ולנשמה.

ביום הגורלי כולם הסתגרו בחדריהם, הלוואי שלא ייקראו בשמם, הסתכלו על הטלפון במבט מאיים, רק שלא יצלצל. הריף הגיע, המתח חתך את האוויר, דיברו עליו כבר חודשיים. הוא לא הראשון ובטח לא האחרון.

לא נאמר לי דבר, מייד ראיתי את דלתות החדרים הסגורות והבנתי שהגיע המועד, עליי לקרוא להם אחד אחד אל חדרי, ולדקלם את המנטרות שלמדתי בקורס.

מחוץ לחדרי ההדרכה זה היה שונה. רק אני והם. משחק קר ואכזרי שכל צד ידע מה מוטל כאן על הכף.

על השולחן קופסת "קלינקס" ותריסר בקבוקי מים שניצבו בשורה ארוכה. האוויר בחדר חמצמץ מזיעה ופחד.

רמי נכנס לחדר בהליכה חרישית בראש מורכן. "קראת לי?". "כן, בוא תשב", המבט שלו המושפל הבהיר לי שהוא יודע בכירור למה הוא כאן. הוא התיישב ושתק.

"רמי, אתה בטח יודע שהתוצאות הרבעוניות האחרונות לא היו טובות. ההנהלה החליטה על שינוי ארגוני וקיצוץ נוסף. לצערי אנחנו נאלצים להיפרד ממך". דקלמתי את שורות הפתיחה כפי שלמדתי לשנן.

רמי המשיך לשתוק והסתכל עליי בעיניים בוהות. "אני מאמינה שתוכל למצוא מהר עבודה, משאבי אנוש יעזרו לך בכתיבת קורות חיים והכשרה לראיונות עבודה", מגלגלת בראשי את סידור העבודה החדש בצוות של רמי לאחר לכתו, שולחת את הלקוחות של רמי אל העובדת שנותרה. "אני עומד להתחתן".

"לא ידעתי, שיהיה במזל טוב לכם". "אני לא יודע אם עכשיו אוכל להתחתן, גם החברה שלי פוטרה", אמר רמי בקול חנוק מדמעות, הגשתי לו כוס מים וטישו וחיבקתי אותו. תמיד חיבבתי את הבחור הצנום והסגפן הזה בעל החיוך הבישני, לעולם לא השתמט מעבודתו ולא איחר להגישה. "רמי, אל תשנה תוכניות, במקום החדש אתה אפילו יכול להשתכר יותר, יש לך הרבה שנות ניסיון, אתה יכול לתת אותי כממליצה שלך, אסביר להם שפוטרת לא בגלל ביצועים".

ראיתי את המבט המיואש מולי, דמעה בקצה העין, נשימות קטועות. התאפקתי, כמו שלמדתי בקורס, בלעתי את הדמעה שלי שרק רצתה להצטרף לאחותה.

"קניתי דירה לפני שלושה חודשים, יש לי משכנתא גדולה", לחש, בקושי הצלחתי להבין את המשפט מבעד נהיות הבכי שלו. התחנן על נפשו, פניו מתאדמים.

"מצטער מאוד, אתם בטח תימצאו עבודה אחרת, אתה צעיר ומוכשר, ובינתיים תוכלו לבלות קצת ביחד. אבקש ממשאבי אנוש להגדיל את הפיצויים שלך בחודש נוסף". עשיתי את הפווה של המנהלת הקשוחה, חסרת הרחמים כפי שלימדו אותי בקורס. בתוכי פער סימן השאלה את פיו העגלגל, האומנם ימצא עבודה במהרה כפי שאני מנחמת אותו שוב ושוב?

"תודה, סליחה", רמי התעשת, הבכי נפסק, לא ניסה יותר להילחם על נפשו, הזדקף בכיסאו. "כמה זמן יש לי לארגן דברים?".

"שלושה ימים, אחרי זה ננתק את המחשב והדואר שלך, אתה ממשיך לקבל שכר עוד חודשיים ואנחנו נותנים לך גם פיצויים, הכול יוסבר לך בהמשך. יש לנו מרכז הכשרה לראיונות עבודה, נלווה אותך... נעשה לך... רווח לי, נראה שהוא השלים עם המצב, אמליץ עליו בחם למשרה הבאה שלו.

חיבוק אחרון ולחיצת יד. מסרתי לו את המכתב הרשמי החותם את מסעו אצלנו, וליוויתי אותו אל חדרה של מנהלת משאבי האנוש. גם היא התאמנה שעות על דקלום זכויותיהם של

המפוטרים ועל המשאבים הרבים שהחברה מקדישה למצוא להם תפקיד חדש.

בדרכנו ראינו אותם קבוצות, קבוצות מתקהלות במסדרון, מתחמקים ממבטיי. גם אני העדפתי לא להיתקל במבטם כדי שלא יפרשו זאת כהכנה לשיחה בינינו.

המשכתי אל השם הבא. צריך להספיק את כל הרשימה הארוכה הזו. אין רגע מנוחה בין אחד לשני. עד סוף היום אני חייבת לגמור את כולם. הנותרים היו ספונים בחדרם, העריכו את הסיכוי שלהם לשרוד את הגל הזה.

קבעתי שיחה מחלקתית לסוף היום, לדבר עם השורדים, להרגיע אותם, לקלוט את חצי הביקורת שלהם. המפוטרים התפזרו ופנו לדרכם, נושאים שקיות עם חפצים מחדרם, לבם כבד, צעדיהם מהוססים.

כותרות חדשות האינטרנט כבר בישרו על הלימוזינות המפוארות שהובילו את המפוטרים לבתיהם, ושילבו ראיון עם עובד שכמעט נגע בפסגה ועכשיו עליו שוב לכתת רגליו עם קורות חיים.

דפיקה בדלת, עמי נכנס. "איך את? עברת את הריף סוף סוף?".

"ממש לא, הסיוט רק התחיל, אני זוכרת מהריף הקודם כל שיחת פיטורין, מבט, תחינה, לא יודעת מה קורה אצלך, אצלי זה יושב חזק על המצפון במשך חודשים".

"איך רמי הגיב?".

"קשה, הוא ממש התחנן, דיבר על משכנתא וחתונה".

"ידעתי על החתונה של רמי".

"ידעת ולא סיפרת לי?".

"שמעתי שהם נפגשו בבית חולים", הסתכלתי עליו בתמיהה. "שניהם היו אחרי ניסיונות...". המילים האחרונות של עמי נאמרו ממש בלחש. אני השלמתי את המשפט בראשי וקפאתי, כל השרירים בגוף שותקו, רק דמעות זלגו מעיניי.

"מצטערת שלא ידעתי, איך יכולת לא לספר לי?", גרוני נחנק, הדמעות שטפו את עיניי, לבי צנח לתהום.

"לא ידעתי שאת מתכוונת לפטר דווקא אותו".

איזו טעות עשיתי, נפלה עליי משקולת של שלושה טון, אבל עכשיו מאוחר, זה כבר סופי.

רצתי אל גרם המדרגות, טיפסתי אל הקומה העליונה ללא נשימה, פעמוני אזהקה מצלצלים באוזניי, כולי דרוכה ומתוחה. הדלת של הגג הייתה פתוחה.

לביא צרפתי

תרגמה מספרדית: אדית לומבסקי-גואל

גלוריה פוארטס

רוסריו קסטליאנוס

על הסף

אני גבוהה;
 במלחמה שקלתי רק ארבעים קילו.
 הייתי על סף שחפת,
 על סף כליאה,
 על סף ידידות,
 על סף התאבדות,
 על סף חמלה,
 על סף קנאה,
 על סף תהלה,
 על סף אהבה,
 על סף החוף,
 ואט אט, נרדמתי,
 והנני כאן, רדומה על הסף,
 על סף היקיצה.

יום חסר תועלת

חצו אותי
 המים הליליים,
 הדממה הקמאית,
 צורותיהם המקוריות של החיים,
 המאבק, הקשקש השבור, הדם והאימה.
 ואני, שהייתי רשת הפרוסה במצולות,
 אחזור אל פני המים
 בלא אף דג באמתחתי.

ההבטחה

אמר לך הכל לכשנמות.
 אספר לך מלה במלה,
 אלחש באזניך, בוכיה.
 גורלי לא יהיה כגורלה של הרוח,
 אשר מגיעה לבדה
 ונטולת כל זכר.

גלוריה פוארטס (1917-1998) הייתה משוררת ספרדייה רבת פעלים ועטורת פרסים. זכתה להוקרה רבה גם כסופרת ילדים בתחום הסיפורת, המחזאות והשירה.

רוסריו קסטליאנוס (1925-1974), סופרת והוגה מקסיקאנית, בלטה כפמיניסטית מובילה בארצה. כיהנה כשגרירת מקסיקו בישראל.

צעדים

752

להם לחייך ולומר תודה וסליחה, החליטו לפרוש וללכת לישון וככה נשארנו אבא, אמא, מרים ואני.

אבא הכין תה עם שיבא מגעילה שרק הוא אוהב, וכולנו צריכים לשתות כי אם לא, זה יוריד לו את החשק לעזור בבית (ככה אמא אומרת). אמא הוציאה ממקום סודי עוגיות שושנים שאנחנו אוהבים, ואף פעם לא מצליחים לגלות איפה היא מחביאה אותם (כל פעם היא משנה את המקום). וכך ישבנו לנו ארבעתנו, מנצלים כל רגע של חברה עם העוגיות, ושותים תה שיבא (מרים תמיד אומרת את זה "שיב'ע", ועושה פרצופים של הקאה).

אחרי זה כבר היינו עייפים. אבא ואמא הלכו לחדר ומרים ואני ישנו ראש וזנב על הספה בסלון. כשהייתי בטוח שהיא כבר רדומה (מרים אלופה בלשחק ישנה), היא שאלה אותי אם אני חושב שסבתא הולכת למות. אמרתי לה שאנשים כמו סבתא רק עושים את עצמם חולים כדי שלא יפתחו עליהם עין. אבל מרים התעקשה שסבתא מאוד חולה, והיא יודעת שזה רציני כי היא שמעה את אמא ואבא מדברים על זה כמה פעמים בלילה שהם הולכים לישון (שאו זה השיחות הכי מעניינות והכי חשובות).

בבוקר קמתי ולא הייתי צריך להתלבש כי ישנתי עם הבגדים מאתמול, ואמא אמרה לי שבקצב הזה אני יתחיל להעלות עובש בעמידה, ושאני כבר גדול וצריך לשים לב לדברים האלה. אמרתי לה שהיא צודקת, אבל כל הבגדים שלי בחדר, ופרוספר וניקול ישנים ונעלו את הדלת, ושאני הולך לשטוף פנים ולצחצח שיניים.

אצלנו הכול קצר. מהחדר שלי ושל מרים לחדר של אבא ואמא 4 צעדים, מהחדר של אבא ואמא עד לסלון 5 צעדים, ומהסלון לשירותים 9 צעדים (אם מודדים מאמצע הסלון).

בכלל העולם הפוך, אני גדל והמרחקים מתקצרים לי. פעם כשהייתי בגן סימה והיה לי פיפי לוחץ, מדדתי 13 וחצי צעדים מהסלון עד לשירותים. בצעד ה-11 התחיל לברוח לי קצת פיפי ועד שהגעתי לאסלה שהיא בסוף השירותים (עוד 3 צעדים) כמעט ולא הייתי צריך אותה.

עכשיו אני סופר 8 צעדים וקצת ומגיע לשירותים, שם אני לוקח את המודד חום ומכניס אותו לפה.

כל יום רגיל של בית-ספר הוא סיבה טובה למדוד חום. בגלל שהמודד חום מראה לי 36.4 אני משנה תוכניות, לוקח את התיק והולך לסבתא.

הבית של סבתא מ'ה לא ממש בדרך לבית-ספר, אבל רק

צעדים מהבית שלי עד לבית של סבתא מ'ה, זה אם לוקחים בחשבון שבדרך אין שיירות נמלים או שלוליות ולא צריך לעשות עיקופים.

אני דווקא מאוד אוהב עיקופים, אבל עכשיו אמא לחוצה כי פתאום היא גילתה שהיא לא מוצאת את המחבת שלה, אז היא ביקשה ממני להביא מסבתא את המחבת השחורה כדי לטגן צ'יפס וסיגרים לדודים מצורפת.

בדרך פגשתי את תורג' (עיכוב רציני!), שהיה בדרך לזבל, ואמא שלו השביעה אותו שאם עוד פעם הוא יזרוק את הפח בשביל שמול הבית של מסודי היא לא מכניסה אותו לבית עד תשעה באב. בכל מקרה תורג' התעקש שאני אלווה אותו לזבל כי תמיד יש שם חתולים שקופצים עליו, ואם אני יהיה אֶתו הוא ירגיש יותר ביטחון, אז הלכתי אֶתו ואמרתי לו בדרך שאני לא מוכן להיות שומר הזבל שלו, ושם זה כל כך מפריע לו אז שיגיד את זה לאמא שלו. אבל תורג' רק עשה כן עם הראש ומיד התחיל לספר לי על אוסף הקלפים החדש שלו (תמיד שיש לי איזה פתרון מבריק הוא משנה נושא).

כשחזרתי הביתה עם המחבת השחורה אחרי בערך 5,200 צעדים (1,504 של הלון חזור+3,696 בגלל הזבל של תורג'), כולם כבר היו באמצע הארוחה, ואמא אמרה שאני חסר אחריות וכפוי טובה, ושעכשיו הדודים מצורפת אוכלים תפוח-אדמה אשכנזי בתנור במקום צ'יפס וסיגרים. אז אמרתי לה שאין יותר מדי מה להתלהב מהצ'יפס והסיגרים האלה, ובטח לא במחבת השחורה שנראה שהיא בולעת חצי מהאוכל שנכנס אליה.

אמא אמרה לי שאני חצוף ושלחה אותי לחדר, אבל אז היא נזכרה שבעצם הדודים מצורפת צריכים לישון שם, ונשאר רק החדר שלהם שאליו היא בשום אופן לא מרשה שאכנס. כך היא התחילה להתעסק עם הסלט כדי שלא ארגיש שאין לה לאן לשלוח אותי. בגלל שהייתי רעב מת, ויתרתי על הטקס של ההעלבות וההליכה לחדר, ולפני שאמא או אבא יתחרטו התיישבתי וביקשתי בנימוס דוחה להעביר לי את התפוחי-אדמה והסלט.

פרוספר וניקול (הדודים מצורפת), שכבר היו שבעים ונמאס

* ליאת יצחקי, ילידת בית-שאן, נשואה לזן ואם לארבעה. בעלת תואר שני במשפטים, כותבת, יוצרת ומלחינה. זוכת פרס אקו"ם לשנת 2010. בקרוב ייצא אלבום הבכורה שלה המורכב משירים פרי עטה ופסנתרה.

דרכה אני יכול ללמוד. בצעד ה-550 בערך אני נזכר שלא הבאתי לה סוכריות – סבתא היא חולת סוכרת ואסור לה לאכול אוכל שמן או מתוק. לגבי שמן היא ויתרה, ואמרה שעדיף לה למות מאשר לאכול אוכל "בְּשֵׁל" * שנראה כמו סמרטוט רצפה, כך שנשאר לה לא לאכול מתוק. אמא ודודה רותי, שעושות לה תמיד את הקניות, הפסיקו לקנות לה עוגיות ומרשמלו, וכבר לא מביאות לה את הגוזז קריסטל הירוק שהיא אוהבת, מאז גם הנכדים בקושי מגיעים אליה, מה שהופך אותה לעוד יותר עצובה. אז כל פעם שאני בא אני מביא סוכריות או שבקיה או משהו מתוק שיעשה לה שמח בלב.

ב-600 אני עוצר והופך את התיק לראות אם יש איזה סוכרייה או שוקולד להביא לסבתא, אבל לא מוצא שום דבר חוץ מספרים ומחברות ודף לחתימת הורים משבוע שעבר. אני פותח את התא של האוכל ורואה שעוד פעם אבא התבלבל ושם לי בכריך שוקולד במקום טונה. לא נורא – ככה לפחות יהיה לי מה להביא לסבתא. כשאני מגיע לבלוק, אני מוצא את סבתא יושבת בחצר ומערבבת סולת ומים בידיים לקוסקוס. פעם קראתי באנציקלופדיה (מדף 3 כרך 8 עמוד 143) של-70 אחוז מחולי הפרקינסון רועדות הידיים, וחשבתי שאם היה אפשר להושיב את כל חולי הפרקינסון ביחד ולתת להם סולת ומים בידיים אז לא היה רעב באפריקה.

ממ'ה ישבה שם וראיתי שהעיניים שלה קצת אדומות, ושהיא מרגישה לא נעים מזה שאני רואה אותה ככה, אז שאלתי אותה אם זה בגלל הסודניה** שהיא חתכה למילוי של הסיגריות. סבתא צחקה ואמרה שכל הבצל, השום והסודניה ביחד לא גורמים לה לבכות כמו הזיכרונות שלה עם סבא ועם כל הילדים (8), שכולם היו ביחד ועכשיו כל אחד במקום אחר. ואיך שכשסבא הלך היא לבד דאגה לכל ה-8, ועכשיו כל ה-8 עם הנשים והבעלים שלהם (שזה 15 כי יהודה עוד לא נשוי) לא מצליחים לדאוג לה, וכשהיא אמרה את זה הידיים רעדו לה עוד יותר, והטיפות שהיו לה בפניות של העיניים התפוצצו לשבילים שהגיעו עד לאוזניים. ואז נזכרתי בכריך עם השוקולד ומיד הוצאתי אותו, ואמרתי לה שאבא עשה לי בטעות 2 כריכים ושהיום מסיימים מוקדם ו"חאראם"*** על הלחם שככה סתם ייזרק. סבתא לקחה את הכריך ובשביל לשמור על המעמד שלה גם שהיא בישיבה היא מיד סילקה אותי ואמרה לי לרוץ ללמוד כי רק ככה אני יגיע רחוק. אז אמרתי לה שכל מי שהגיע רחוק בהיסטוריה בכלל לא הלך לבית ספר, אבל בכל זאת הלכתי כדי לא לשבור לה את המילה.

ב-460 בערך חשבתי שאולי מרים צודקת וסבתא באמת חולה מאוד, ושעכשיו כדאי שאני אגיע אליה יותר. אמא גם אמרת שמאז שסבא מת השתחרר לסבתא איזה קפיץ בלב, שיושב לה שבעה בנשמה ולא מתכוון להתקפל. אני חושב על ממ'ה שבכלל השם שלה זה "פרחה" שזה בערבית שמחה גדולה, אבל פה בישראל החליטו שזו מילה לא יפה, וכולם (גם המשפחה) פתאום קוראים לה ממ'ה, ומה זה עושה לבנאדם שלוקחים לו את השם ואת השמחה ושמים אותו בבלוק להסתדר לבד.

* "בש"ל" = טפל בערבית מרוקאית.

** סודניה = פלפל אדום, חריף וקטן – משתתף קבוע במאכלים צפון אפריקאיים.

*** חאראם = אסור, בסלנג מרוקאי הכוונה לחבל.

מרוב מחשבות לא שמת לי לב שכבר הגעתי ל-824, שזה 13 צעדים מהכיתה שלי, ואם לא הצעקות של המורה אילנה ששומעים אותן בכל הבית ספר, הייתי ממשיך עד לקיוסק של מוסאי (961).

שנכנסתי לכיתה ראיתי את ויקטור האנטישמי, שהיה עם הגב אליי, מרביץ לאיזיק עם הצד של הסרגל ברזל. ישר הלכתי בשקט למקום שלי (טור 1 שורה 2) והוצאתי את המחברת והקלמר. תורג'י משורה 1 הסתובב ואמר לי שהיום כדאי לי לשתוק למה ויקטור האנטישמי בקריזה רצינית, ואוי ואבוי למי שלא יבוא לו בעין.

אצלנו הפעמון מצלצל בשעה 13:47 ככה שתמיד התלמידים מרגישים שדפקו אותם ב-2 דקות, והמורים (שהצלצול הוא בשבילם) ממשיכים ללמד עד 13:49, ואז משחררים אותנו כאילו דקה לפני הזמן אחרי שעשו לנו טובה.

479 צעדים, שאתה רעב ויש לך פיפי, זה המון! וזה בלי להחשיב 21 מדרגות עד לבית שלנו. או בדרך עשינו עיקוף קטן (105 לכל צד) לוואדי כדי להעלות לו את המפלס אחרי זה תורג'י נתן לי קצת מהלחמניה שלו, שתמיד נשארת רכה (בטח, זה קנוי), וככה נרגעתי קצת.

כשפוספוס הגעתי לבית ראיתי שהוא חשוך וקר, ורק הבושם של ניקול עמד באוויר ולא רצה לזוז. מהר פתחתי את כל החלונות כי מילא זה שלא התקלחתי ולא החלפתי בגדים מאתמול, אבל הסירחון של הבושם של ניקול – זה כבר יותר מדי בשבילי. אמא תמיד אומרת שבגלל שאני נולדתי בתאריך פטירה של סבא, קיבלתי את הכוחות שלו.

אני הראשון שראה את המחלה של דוד ראובן גם אם סופרים את דוד ראובן בעצמו, ולפני כמה חודשים, שחיפשו את אפרת בכל הבית-ספר כי פתאום גילו שהיא לא חזרה מהסניור, אמרתי להם שלא ידאגו ושהיא בבית. ואם לא מוטי שאמר להם שחבל להם על הזמן, וכדאי להקשיב לי, הם היו מחפשים אותה עד היום. כשאמא הייתה בהריון היא הלכה לבדיקה מיוחדת, שקוראים לה אולטרסאונד, שבודקת את המצב של התינוק, סליחה העובר, ושם אמרו לה שיש לה בן, אבל אני התעקשתי שיש לה בת, והיא כל הזמן צחקה ואמרה לאבא שחבל שטורחים על מכשירים משוכללים כמו אולטרסאונד אם פשוט אפשר לשאול את הילד. וכשמרים נולדה והאחיות הגישו אותה לאמא היא הייתה בטוחה שבלבלו בתינוקות, וצרחת בבית חולים כמו משוגעת שחטפו לה את התינוק (עכשיו זה כבר תינוק). מזל שסבתא ממ'ה בדיוק הגיעה, ואמרה לה שמרים דומה שתי טיפות מים לאחותה רבקה, ורק אז היא נרגעה.

אבל עכשיו אני הולך בכל הבית עם כאלה דפיקות לב (121), ואני לא מצליח להבין למה הבית ריק ופתוח, ואמא לא השאירה לי אוכל על הגז, ואפילו לא פתק ללכת לחנה בבית ממול.

10 צעדים ואני שוטף את הפנים בכיור שבשירותים, ואז כשאני מסיים לנגב את הפנים אני מסתכל על עצמי במראה שבארונית מעל והלב נופל לי.

היום זה האזכרה של סבא.

ל"ג בעומר

ל

או מבט כשמסרו אותו משני עברי החיץ שבניהם. כמו סקס קצר ומרושע בין בני זוג שונאים. זרע עובר מגוף לגוף, ילד עובר מיד ליד. באותה פעם ירד גם הוא אחריה. המרה את מוצא שפתייה הדקות, היפות. יצא החוצה והתייצב ליד המכוננית. הנה הזר הזה. תנועותיו גמלוניות, ראשו מוטה, פנים שחרחרות, כחושות, וזקן מסורבל. נד בראשו ובירך אותו בברכת שבוע טוב לפני שחזר למכונניתו – פיאט צהובה חבוטה ומלאה מדבקות משיחיות. והיא כולה שקועה הייתה באושר הרגעי של השבת הבן האובד. אותו ערב, אחרי שנרדם הילד, לקחה אותו למיטה ופירקה באלימות את כל המתח שנאגר בה.

לפני שבע שנים עזבה והלכה לירושלים. תחקיר להצגה. נערה מקראקוב שעולה לירושלים ושם נדבכת בשיטוק מסתורי, הופכת נכה ואילמת. היא החלה לעבוד על הדמות. הגזימה. דרשה שיכנה אותה בשמה של הדמות. מה היה שמה? הוא כבר לא זכר. הוא לגלג עליה קצת. בעיניו הייתה זו אדרת טוטאלית של חובבים. בהדרגה נתמלאה דירתם הקטנה – ירושת סבתו – ספרי קבלה וסידורי תפילה. אחר-צהריים אחד ביקשה ממנו לרדת למטה ולעזור לה לסחוב משהו. הוא התרעם כשראה את כיסא הגלגלים שהמתין לו על המדרכה. קילל כשנשא אותו כמו צלב במעלה המדרגות. וגם כיסא הגלגלים כמו חרק בטרוניה כשהחלה לתמרן עליו ונחבטה בדלתות ומשקופים. הרי היא אינה נכה אמיתית. אפילו הוא, הכיסא, חש בתרמית. וכשרכשה סוף-סוף מיומנות של נכה מתחילה, קמה על רגליה ונסעה למדרשה בירושלים. את כיסא הגלגלים המיומנת נטשה בדירה. הוא ניסה לקפל אותו ולכלוא אותו באיוז פינה, אבל הכיסא התעקש והוא ויתר והניח לו. אבל לא כך עשה הכיסא. כל הזמן התמקם לו בזווית העין והוציא אותו משלוותו. חידד את הריקנות של דירתם. ובכל פעם כששב לדירה ממקום כלשהו, קידם הכיסא את פניו בשתקנות מבשרת רעות. ערב אחד התיישב עליו מותש, ובלי משים החל לתמרן אותו קלות, ותוך שעה קלה כבר שייט עליו מפזם לעצמו. היא התאמנה עליו ימים רבים, ולא הגיעה לדרגת המיומנות הוירטואוזית שלו. מגיע לה. כישרונו לשיתוק גבוה משלה. צלצול הטלפון החריד את נכותו המזדמנת. היא נשמעה מרוחקת. הודיעה לו שהיא מאריכה את שהותה. את הטקסטים שלך שכחת. לרגע לא הבינה על מה הוא מדבר. הטקסטים להצגה, אמר, השארת על השולחן. היא אינה

רגע קיווה שתכחיש ותשתומם. מה פתאום שתרצה לעזוב? אבל שתיקתה כתשובה אילמת מאשרת חששותיו. כבר כשחזרה אליו לפני כמה חודשים חשד שלא תישאר. והנה היא שוב מרפרפת בכנפיה והוא פותח לה חלון. בשבוע האחרון זלגה ממנה השתיקה ומילאה את הדירה כמו בועת אוויר אטומה שדחפה את הקירות החוצה. ופתאום הכריזה שנוסעים כולם לחגיגות הר מירון, והוא נלכד על ידי רצונה הפתאומי. בנה נרדם על כתפו, זהוב תלתלים וחסר אונים. שה קטן המוגש לעולת שיגיונותיה. אולי חלם על אש. הילד כבר הספיק להיקשר אליו והוא אל הילד. ומה היה אתו. היא משכה בכתפיה. אור דמדומים ירד על הכול. אולי גם אביו של הילד נמצא כאן בין החוגגים. רק פעם אחת ראה אותו, באחד מסופי השבוע שבהם לקח את הילד אליו למאה שערים. במוצאי שבת היה מחזיר אותו אליה. כשהילד היה אצל אביו הייתה תלושה ונעדרת. לפעמים התקשרה לשם למרות שידעה שהטלפון מנותק בשבת. המתינה רגע ארוך במבט חולמני, מקשיבה לצלצולים הנוגים מעבר לקו. אבל פעם אחת שכחו לנתק, והילד ענה. היא נייערה, מופתעת, פניה זורחות באחת. גמגמה אליו בהתרגשות. האם הוא נהנה אצל אבא? היא מתגעגעת. הילד החל להשיב, אבל מישוהו חטף לו את הטלפון מהיד וניתק, והיא הספיקה לשמוע את בכיו המתפרץ, הנעלב, שנקטע פתאום. היא פרצה בכבי היסטרי, כמו ילדה, והוא חיבק אותה, מנסה לשכך את רעידות גופה הקטן. בשבתות שנלקח ממנה הלכו להצגות יומיות כדי לשרוף זמן. בהקרנה של חמש אחר-צהריים כבר התקשתה להתרכז בסרט, וככל שקרבה הספירה לאחור, והשבת התכנסה לתוך עצמה, הלכה ונדרכה. עם רדת החשיכה התיישבה במרפסת הקטנה. הציפייה ינקה אותה. היא בערה באיטיות, פולטת עשן סיגריות במרווחים קצובים. זו הייתה השעה הקשה שבה אינו יכול להיות לה לעזר. הוא התיישב אל שולחנו, עושה עצמו מתרכז במאמרים מדעיים, גבו אליה ואוזנו כרויה למקצב נשיפותיה, לחריקה קטועה של כיסא העץ כששינתה תנוחתה, לנְקִישָה עצבנית של מפרק הקרסול. מדי פעם מלמלה לעצמה משהו לא ברור. עם הזמן למד לזהות את רחש טרטורה של מכונניתו החבוטה מתגלגלת במורד הרחוב. לפני שסבב אליה כבר ניחש את דמותה המחוללת בריקוד טקסי. קמה מהכיסא בתנופה, מרכינה צלליתה מעבר למעקה, חוצה את החדר ושועטת במורד המדרגות. שני הוריו של הילד לא החליפו מילה

זקוקה להם עוד. כשחזרה משם ניסה להאריך את חיבוקו מעבר לרפיון שאחז בה. בימים הבאים ניסתה לחזור לטקסטים שלה, אך ניכר בה שאינה מרוכזת. לבסוף דחפה אותם לאחת המגרות שבשידה הרעועה. יציאותיה לחזרות הלכו והתמעטו, וכשצלצל הטלפון סימנה לו בתנועות פנטומימה בהולות: "אני לא כאן", ומהעבר השני של הקו נאלץ לספוג את כעסם של אנשי הפקה שחיפשו אותה. לאן היא נעלמה, ושתתקשר אליהם בבקשה. אחר-כך דעכו הטלפונים. היא נסעה לעוד שני ביקורים במדרשה. ישבה שעות וצללה לתוך ספרי קבלה וסיפורים מבית מדרשו של נחמן מבראסלב. באה והלכה מבלי להסביר. הוא טמן ראשו בעבודתו, מעדיף להתעמק בהתנהגותן של מולקולות מלהתעמת עם התנהגותה. יום אחד מצא אותה בחדר השינה הקטן. עמדה מול המראה לבושה בשמלה לבנה ארוכה. זה התאים לה מאוד. לרגע חולף רווח לו. הנה חזרה לעבוד על ההצגה. אך פתאום ידע. היא עוזבת. היא הסירה את כיסוי הראש והתיישרה לידו, מניחה עליו כף יד קטנה שהחלה לשוטט במשעולי גבו. האצבעות הארוכות העצובות רשמו מילים זרות ועלומות. לפני שעזבה, השאירה בידו מכתב ארוך וסתום, נעדר תשובות. כמה פעמים קרא אותו לפני שזרק. ומשום מה היו אלה שלוש האותיות – בס"ד – שרשמה בחלק העליון של הדף שסימלו עבורו את החרב המתהפכת על יחסייהם.

לאחר סיום התואר השני המשיך, מתוך אינרציה לא החלטית, ללימודי דוקטורט, נשאר להתגורר בדירתה הקטנה של סבתו, ספון בין זיכרונות הילדות שהלכו ודהו, מתערבבים בזיכרונות צעירים יותר. במעונו באו והלכו שלוש מערכות יחסים קצרות וחסרות חשיבות. ביום שישי אחד, אחרי טפטוף ראשון ומרענן של סתיו מתאחר, הופיעה פתאום בשדרה כרוח רפאים. לגופה שמלה לבנה ארוכת שרוולים ולראשה מטפחת. שבע שנים לא ראה אותה. היא טיילה בין הספסלים, עוקבת בצעדים קלים אחרי ילד קטן. ממקום תצפיתו על המרפסת ספג בערגה את תנועותיה הקלות ואת הליכתה הנינוחה והזקופה. היא דיברה אל הילד כל העת, אבל הוא לא שמע מה אמרה לו. התיישרה על אחד הספסלים הפונים לדירתו. זה היה ספסל שנתרם על ידי משפחת רוזנקרנץ לרווחת תושבי העיר. אבל למעשה היה זה הספסל שלהם. תכופות הייתה יורדת ל'רוזנקרנצים' עם טקסטים, ואחרי שעה קלה צועקת לו מלמטה שיבוא. ופתאום הביטה הישר לעברו, והוא מיהר להיבלע מאחורי הווילון, והמשיך לצפות מבעד לחרכי הבד, בוחן ניואנסים שמעולם לא ראה בה. תפוח מוצא משקית, מקולף בשקדנות ונחצה לפרוסות מדודות אותן היא מגישה לפיו של הילד. וכל כולה נתינה. כל ימיו החלו להסתחרר סביב הופעתה המחודשת. שנתו הלכה ונטרפה עליו, מוחו קדח, וסהרוריות נעימה קנתה בו נחלה מצמחת זיפי זקן עיקשים על פניו. כבר למד היטב את הרגליה, ובהתקרב השעה היעודה התמקם כמכור בעמדת התצפית הנחבאת שלו. ביום רביעי העשרים וחמישי באוקטובר בשעה חמש-ועשרה הופיעה גלוית ראש. שערה השחור נופל חופשי ומשוחרר על הכתפיים

הצרות, נושק לצווארה החיוור. ביום חמישי השני בנובמבר בשעה חמש ושלושים נעלמה גם השמלה הלבנה. היא הילכה בשדרה במכנסי ג'ינס ובחולצה כתומה, פורשת כנפיים כמו פרפר צבעוני שיצא מהגולם. וכמו גם הוא המתין מבלי דעת לרגע הזה, נטש את עמדת התצפית שלו וירד אליה. הם התחבקו ארוכות, והוא לא היה מוכן להצפה שיעורר בו מגע גופה. כמו נבג שחשבת שכבר מת, ופתאום צומח בעוז מיד אחרי טפטוף ראשון. לקחת את הזמן, נזפה בו בחינניות, והוא אמר, גם את. הילד נצמד אליה, נדבק אל מותניה, מגניב אליו מבטים חשדניים כדרכם של ילדים. תכיר, אמרה, זה נמרוד. הוא השתמש בכל אמצעי השכנוע בשביל להחזיר אותה שוב לחייו. כה מבולבלת הייתה אז, לאחר פרידה כפולה מבן זוג ומאלוהים. הוא מיהר לקשור אותה ולהטיל עוגן, וגם את הילד הכניס תחת כנפיו, משתדל לזכות באמונו ונוחל הצלחה שהפתיעה אפילו אותו.

ליד קברו של שמעון ברייחאי כבר התאספו מאות מאמינים אקסטטיים, וגם הוא עצמו כמו ישן בעיניים פקוחות בוהה באנדרלמוסיה. צעירים נלהבים איגפו אותם בריקוד תזויתי. הוא חיבק את הילד, מנסה להגן עליו מהשמחה הנפיצה. עיניו דומעות מעשן המדורות המפלחות את הערב בהבוק אלים. הילד ניעור והחל להתייפח. רצה לרדת והוא עשה כרצונו. אבל אחר-כך נזף בה שתשים לב. האם אינה רואה שהוא קרוב מדי לאש? אבל גם היא כבר נתונה לשמחה האטומה. עטופה בשלווה אינסופית וחובקת. אלוהים הרי שומר עליהם. הוא סולח לה על שזנחה אותו בעבר. תמיד יקבל אותה חזרה. גם הוא, כמו אלוהים, שניהם סלחניים לאחיזתה הרופפת במציאות. ועכשיו יצרו המדורות האלה נוף אפוקליפטי של פרעות וחורבן. הוא חיך לעצמו בחשיכה, מובס. היא עזבה מיד לאחר ל"ג בעומר. ריח מדורות עדיין נישא באוויר. עיקש כמו מועקה. שוב הייתה הדירה שקטה וריקה. את הדוקטורט סיים. לראשונה מזה שנים התפנה לו זמן, והוא החל מסגל לעצמו שיטוטי בטלה ארוכים ברחובותיה של העיר. יום אחד ראה אותה שוב, אולם היא לא הבחינה בו. חלקה שולחן בבית קפה קטן עם בחור צעיר רזה ושחרחר שנראה לו קצת מוכר. ורק כחמישים מטר במורד הרחוב הבחין בפיאט הצהובה והחבוטה, המלאה במדבקות משיחיות, המכונית שכה היטיב להכיר ושהמתין לבואה כל מוצאי שבת שנייה. הוא נעצר על מקומו. 'תן חיוך הכל לטובה', דרשה מדבקה מתקלפת.

הוא עוזב את האקדמיה. אולי ייסע מכאן לאיזה טיול ארוך במקום רחוק מאוד. את דירתה של סבתא ישאיר כמו שהיא. נטולת דיירים. ערמות המאמרים אשר על שולחנו יעלו אבק ויצהיבו לאיטם. הררי המילים הרשומות שם יהפכו לאינפורמציה מאובנת ולא עדכנית. אולי מדי פעם יצלצל הטלפון ואיש לא יענה. וכחלוף הימים תתחיל המרפסת לנהל דו-שיח אילם עם הפיקוסים שלמטה. ואולי מדי פעם תזדמן לשם במקרה, כמו צל רפאים, אישה אחת יפה עם ילד זהוב תלתלים. ■

תל-אביב, 2011

לפתוח קונטו לכל סופר

עם חנוכת משכנו החדש של המכון הביבליוגרפי "גנזים"

"ל

בחוברת אחרת, בניסן-אייר תשכ"ה, מודיעים ש"המחלקה הביבליוגרפית של גנזים רשמה בחודשים הנ"ל את מוספי הספרות של העיתונות היומית – 1,105 כרטיסים".

דוגמה נוספת לפעילותו המגוונת של המכון ניתן למצוא בחוברת כסלו-טבת תשכ"ו: "ביוזמתו של... מר יוסף אריכא, נוסד ליד מכון "גנזים" מדור מיוחד שיכיל דיוקנאות סופרים, צילומים, רישומים וסרטים על אירועים ספרותיים".

בחוברת החגיגית, שהופיעה באדר תשל"ז 25 שנים למכון גנזים, כותב ישראל כהן: "גנזים" – הוא המכון הראשון והיחיד בעולם שנטל עליו לרשום ביו-ביבליוגרפי שיטתי של הספרות העברית החדשה במאתיים השנים האחרונות, ספרי מקור ותרגומים... אפשר לציין בקורת-רוח, שאין כיום כל אפשרות לכתוב ביקורת ספרותית או מחקר ספרותי או ערך באנציקלופדיה בלי להסתייע ב"גנזים".

בדברים שנושא ברש בפגישת-יסוד של המכון הביבליוגרפי בשנת 1950 אמר: "המטרה הקרובה: לפתוח מעין קונטו לכל סופר, חשבון של כדים גדולים ופכים קטנים. אין לזלזל בשום פרט. לפעמים גם פרט צדדי ניתן להידרש, וממנו תוצאות להבנת היצירה ויוצרה. נשתדל אחר כך להרחיב את המכון גם לענייני פולקלור, לשון עברית, במשך הזמן יהיה בית-כינוס ליצירה היהודית בכללה, לאסיפת חומר שנותב ע"י יהודים בכל לשון, ובראש וראשונה בידיש".

בשנת 1952 הגדיר ברש את תפקידי "גנזים": "לא לשם גניזה של הסתר אלא לשם גילוי הגנוזים, כינוסם, בירורם וסידורם, לצורך חייה ואורך ימיה של ספרותנו... המכון, אם יעמוד על מכונו, יהיה תפארת לאגודת הסופרים וירים את קרנה של ספרותנו החדשה בעיני העם... גם מחו"ל, ביחוד מארצות-הברית, מגיעים הדים טובים, נוסד שם סניף, שבו משתתפים סופרים וחוקרים חשובים... וכבר נתקבל משם חומר מעניין".

ובחנוכת המכון ב-10.12.1952 בירך שר החינוך והתרבות,

עת עתה אנו סובלים מחוסר מקום ומחוסר ציוד. אתם יודעים את מצב הבית העומד לרשותנו ואת הקשיים לקבל את הדברים ההכרחיים ביותר בציוד טכני. אך מקווים אנו לעזרה מקרוב ומרחוק".

הדברים הללו נאמרו בשנת 1952, לפני קרוב ל-60 שנה, מפי אשר ברש, הוגה רעיון "גנזים" ומייסד המכון, והם נשמעים כאילו נאמרו היום.

ברש, עורך וסופר מוערך, נולד בשנת 1889 בגליציה, ועלה לארץ בגיל 25. נושאי יצירותיו הרבות לקוחים מחיי היהודים בא"י ובגולה. הוא נפטר בתל-אביב בשנת 1952, והמכון שהוקם ביוזמתו נקרא על שמו.

בוועידת הסופרים בחנוכה תשי"ב התריע ברש על סכנת הכליה הצפויה ליצירה העברית המפוזרת בעיתונות ובספרות. קריאתו הנרגשת להציל את היצירה העברית מן השכחה הביאה להקמתו של מכון "גנזים" בפברואר 1951. דבריו של ברש ליוו סופרים, ביבליוגרפים וחוקרים שנרתמו לשמור על גחלת התרבות העברית למען הדורות הבאים.

הם הכינו דרכי-פעולה לכינוס אוספים שיכללו כתבי-יד, חליפת מכתבים, נוסחים שונים של יצירות וכל שאר פיסות-מידע שעל ידיהם ניתן ללמוד על הסופרים ויצירותיהם. עוד הוחלט על הוצאת כתב-עת שיביא אל הדפוס חומר מעניין מתוך האוספים, ואכן כתב-עת כזה הופיע במשך מספר שנים.

"גנזים", הנקרא לעתים מכון ולעתים ארכיון, שהוקם ע"י אגודת הסופרים העבריים, הוא המוסד המרכזי בישראל לשימור יצירותיהם של הסופרים העבריים.

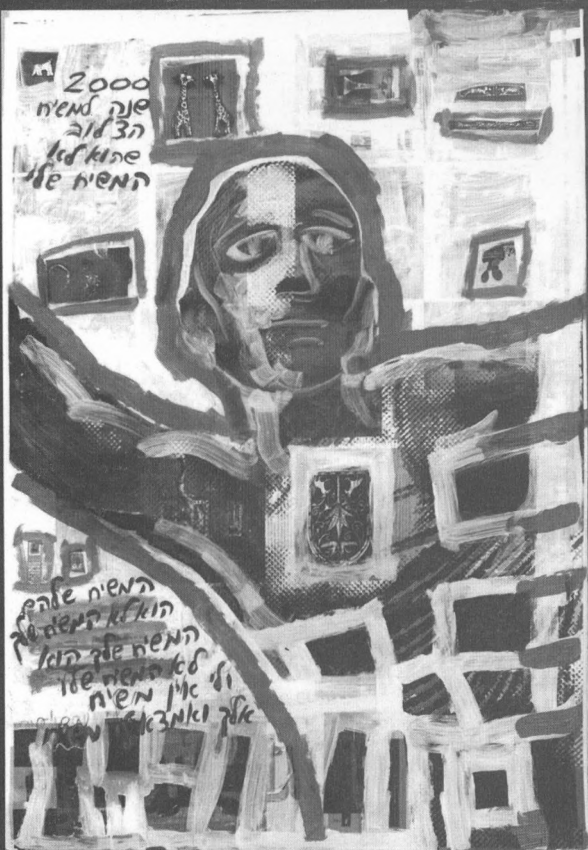
בשנים טובות ל"גנזים" הופיעה חוברת "ידיעות יידי גנזים", ובהן דווח על חדשות ואירועים הקשורים לארכיון. בחוברת תשרי-חשוון תשכ"ה נכתב בין השאר ש"נתקבלו שלושה שאלונים מהם אחד של חבר חדש באגודת הסופרים", ו"בחודשים הנ"ל הקליט מכון גנזים את קולותיהם של הסופרים: ב.י. מיכלי... אברהם ברוידס...".

חדל המכון מתיפקודו עד שביולי 2008 חזר ל"אגודת הסופרים" ולמשכנו ב"בית הסופר" בתל-אביב.

בעקבות הסכם שהושג בסוף שנת 2007 בין עיריית תל-אביב, משרד התרבות, גינזך המדינה ו"אגודת הסופרים" עובר הארכיון זמנית ל"בית אריאלה" כדי לאפשר את שיפוץ "בית הסופר".

לדברי דבורה סתוי, המשמשת כאחראית על השירות למשתמשים במכון, יש כיום חומר של למעלה מ-667 חטיבות ארכיונאיות. זהו הארכיון הגדול בעולם לספרות עברית ובו נמצאים ארכיונים אישיים של סופרים החל מ"ג, טשרניחובסקי ולאה גולדברג, ועד לסופרים בני דורנו כמו אורלי קסטל בלום. סתוי מוסיפה שאי-אפשר לכתוב היום ספר מחקרי על הספרות העברית מבלי להיעזר במכון. עובדה היא שבאחרונה נעזרו במכון משפטנית העוסקת בזכויות יוצרים, חוקרת הכותבת על הסופרים העבריים בא"י בזמן המנדט ותגובתם לשואה, וגם חוקרים מחו"ל, כמו חוקר גרמני הכותב עכשיו על טשרניחובסקי ורחל.

הם המצדיקים יום-יום את חזונו ומפעלו הייחודי של אשר ברש.

לביא צרפתי

פרופ' בן-ציון דינור, היסטוריון ואיש-רוח דגול, שאמר: "התנאי הראשון לעצם קיומו של המכון והדאגה לו, הוא תיאומה והכנסתה למסגרת המכוניש שיש לנו... אין אנו יכולים לתאר לנו ולהסכים שיהיו לנו 'שטיבלאך'".

כעבור עשר שנים, ב-21.1.1961, סיפר "הארץ" על חנוכת האולם החדש של "גנזים": "אמש נערכה חנוכת האולם החדש של המכון, בקומה השניה של בית הסופר... בתל-אביב. ציוד האולם, ריהוטו והתקנתו לשימוש נרחב של לומדים וחוקרי ספרות, עלו כ-15,000 ל". בטקס נכחו שר החינוך והתרבות, מר א. אבן, סופרים ואנשי רוח... לאחר מכן סייר הקהל באולם המכון, ומנהלו... מסר על היקפו, תכניותיו ופעולותיו בעתיד".

המצוקה הכספית המשיכה ללוות את המכון גם בהמשך. ב-6.6.55 כותב יו"ר הוועד המנהל דוד שמעוני לשר החינוך דינור: "שמחנו שסוף סוף נתפנית לבוא לראות במעשי ידינו ב"גנזים". ובסיום המכתב: "ממשרד החינוך והתרבות אנו מבקשים אפוא את הסכום המינימלי של שלושת אלפי ל". את הסכום הזה היינו מבקשים בימים הקרובים ביותר, לפי שאין כבר עתה בידינו לעשות את העבודה כראוי".

"גנזים" החל בעבודתו כשארכיונים חשובים, איגרות, תעודות וצילומים החלו לזרום אליו. הוא קשר קשרים עם מוסדות-תרבות ואישים מעולם הספרות ונעזר על ידם. שיטות העבודה החובבניות של ראשוני העובדים, שהיו בעלי חזון, מעידות על שאיפות מעשיות צנועות. הם לא האמינו כי המכון הצנוע ודל-האמצעים יגיע לממדים מרשימים כפי שהגיע, ויזכה ליוקרה רבה בקרב עמיתים וחוקרי ספרות בארץ ובעולם.

מאות האוספים הנמצאים כאן מעידים על אמונם של הסופרים ב"ביתם השני", מקום בו הם מפקידים את מפעל חייהם בידי הצוות המקצועי והמסור של "גנזים".

בתחילה היו מספר אוספים לא-מסודרים ולא-שמורים כהלכה של כתבי-יד ומכתבי סופרים. מטרת הקמתו של המכון הייתה לאסוף ולשמור את החומרים הנחוצים לתיעוד: תמונות מחיי הסופרים, כתבי-יד שנדפסו ושלא נדפסו, מכתבים למיניהם, וכל נושא אחר הקשור לעולם הספרות העברית.

בארכיון נשמרת גם היצירה העברית שנכתבה מחוץ לישראל, כשבשנותיו הראשונות ניתנת עדיפות לשימור כתבי-יד ומכתבים שנותרו באירופה אחרי השואה. חומר ארכיוני נוסף הובא מארה"ב, ולאחר נפילת המשטר הקומוניסטי בברית-המועצות הועברו למכון גם ארכיונים ואוספים משם.

ב"גנזים" נמצאים תיקים אישיים של מאות יוצרים בתחומי הספרות השונים, אוסף צילומים עשיר ואוסף קלטות ייחודי של סופרי ישראל. המכון מאפשר קיום מסורת תרבותית ספרותית, מחקרים, ותיעוד הולם של הספרות העברית החדשה.

הארכיון עבר גלגולים רבים מאז נוסד על-יד אגודת הסופרים ושכן בתוך מוסדות האגודה. בשנת 2003 הופרד מ"אגודת הסופרים" ופעל כעמותה עצמאית, ומשנת 2004 שכן ברמת-גן. עקב הפסקת העברת התקציבים למכון בשנים האחרונות כמעט

"גשר רומנטי משני צדי החבל"*

אמנות הסיפור של בן-ציון יהושע

כל מי שנחשף ליצירתו של בן-ציון יהושע, ונכבש בקסמה, תוהה על כך: איך לא שמע עליה קודם, ומתרעם על "העולם הספרותי" שכך מתרחש בו. כל המתודע לפועלו של בן-ציון יהושע בכלל, וליצירתו הספרותית בפרט, מזומנת לו הנאה מרובה מחוויה ספרותית, לשונית, תרבותית ורגשית.

שישה מאפיינים מרכזיים ליצירתו בפרוזה. המכנה המשותף: מדיניות של שילובים. "גם וגם". שילובים של ניגודים, צירופים והלך-נפש המותכים יחד למקשה אחת, ונהפכים לרקמת סיפור זורמת.

1. כוח הסיפור

גדול כוחו של בן-ציון יהושע בטוויית עלילה סוחפת ומרתקת, ובכישורו לעניין את הקורא בסיפור מעשה של ממש ובגורלות בני-האדם שהוא מציג לפניו. בן-ציון יהושע הוא מספר סיפורים טבעי, ובד בבד הוא מספר המודע למלאכת הכתיבה ולאמנות הסיפור. בכתיבתו חברו האינטואיציה והאינטלקט, המשמשים יחד, ברקמת הסיפורים והרומנים.

בתקופה האחרונה, שבה נפגמה ונחלשה העלילה, עד כדי כך, שסיפור המעשה נדחק לקרן זווית או שהעלילה אינה קיימת כלל, אם מחמת קוצר ידו של המחבר אם מתוך נימוקים תיאורטיים שונים, חשוב לזכור, שספרות, היא בראש ובראשונה: סיפור. סיפור טוב. עלילה מרתקת, שיש בכוחה למשוך את לב הקורא ולהפעימו. בכוחו לטוות "סיפור טוב", ממשיך בן-ציון יהושע את דרכו של אביו, מולא רפאל, שהיה מספר סיפורים עממי ידוע ומרתק בשכונת הבוכרים.

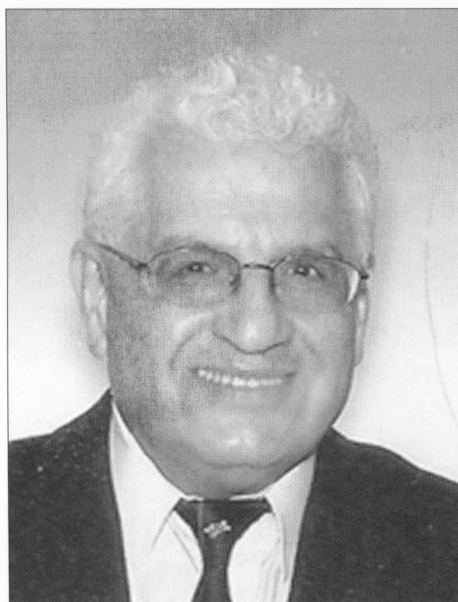
א. אמנות הסיפור של בן-ציון יהושע

כמה כתרים על ראשו של בן-ציון יהושע: כתר המספר, כתר החוקר, כתר הנוסע-המדריך. בנוסף להם יש להזכיר את פעילותו כמבקר, כמו"ל, כעורך, כשליח ונציג מדינת ישראל אל עולמות יהודים כדי להציל אותם ואת הספרים שנמצאים ברשותם. כתרים אלה משלימים זה את זה, ומתגברים זה את זה. **כתר המספר** הוא במרכז הדברים כאן.

בן-ציון יהושע הוא אחד מאותה חבורת סופרים שטביעת אצבעותיהם הניכרת על מפת הספרות העברית, ידועה למעטים בלבד. יצירתם לא זכתה לפרסום, להכרה ולהוקרה שהיא ראויה להם. זוהי חבורה חשובה ומכובדת, שעם חבריה נמנים יוצרים רבים ומכובדים. לא כאן המקום לתהות על השאלה: איך ומדוע זוכים סופר מסויים ויצירתו לפירסום, ואחרים, שאינם נופלים מהם, ולעיתים קרובות, אף עולים עליהם – אינם זוכים לכך.

כבר חז"ל עמדו על תופעה זו ואמרו: "הפל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל" (זוהר, נשא קלד).

* תמצית הדברים לראשונה בהרצאה בערב שהוקדש ליצירתו, במרכז אב"א בירושלים, כ"ו בסיוון תשע"א (28.6.2011). הכותרת מתוך "שתיקת התרנגול. רומן", הוצאת אסטרולוג, תשס"ב/2002, עמ' 133.

בן-ציון יהושע

2. שילוב של הזדהות וריחוק

בן-ציון יהושע הוא מספר סקרן ואמפאטי. הוא בוחן בסקרנות רבה את בני האדם המתהלכים סביבו, המוכרים לו מסביבתו הקרובה ומחיייו שלו, מאזין ומשתאה לקורות אותם, והופך אותם לסיפוריים-חיים וגורל. סקרנות זו היא תכונה הכרחית לכל מספר, שבלעדיה אין הוא יכול לספר סיפור של ממש. סקרנות זו מעורבת גם בהזדהות עם גורלם של הדמויות שעליהן הוא כותב. בד בבד קיימת בה גם מידת הריחוק. הוא מצליח להתבונן בדמויותיו מתוך שילוב של אמפטיה וריחוק, הזדהות אנושית עם גורלן ושמוץ של לגלוג. יש בו היכולת לשפוט אותן, לבקרן, להסתייג, לרחם, לצחוק ובד בבד לתארן כמות שהן ולהשאיר בידי הקורא את מלאכת השיפוט. הוא המספר "הכל יודע" הבונה עולמות, ויוצר עולמות, שליט על דמויותיו ומעשיהן. מערכת שילובים זו קיימת בכל רבדי הסיפור של בן ציון יהושע: דמע וצחוק; ריאליזם ומיסטיקה; גבוה ונמוך; מוחש ומופשט.

3. אמן הלשון העברית

בן-ציון יהושע הוא אמן הלשון העברית. הלשון העברית על כל רבדיה עומדת לשירותו בכל עת. אין הוא צריך להתאמץ כדי לדלות פסוק כצורתו ולשנותו בהתאם לצרכי הסיפור. הפסוקים זורמים בחופשיות לעטו, והוא לש בהם ועושה בהם כבתוך שלו ומתאימם לצרכי הזמן, המקום והגיבור. כל דמות בסיפוריו, מיוצגת בראש ובראשונה באמצעות הלשון שבה היא מדברת. אותה לשון המתאימה לאופייה, למוצאה, למקצועה, להשכלתה ולתקופתה. הוא הדין בלשון שבה מתאר היוצר את התקופה ועלילתה. אינה דומה לשון סיפור המתרחש בירושלים על רקע תקופת התורכים בארץ-ישראל שלפני מלחמת העולם הראשונה, ללשון של סיפור המתרחש בירושלים בתקופה שבין שתי מלחמות העולם או במדינת ישראל. כל גיבור ולשונו המיוחדת ההולמת אותו. בן-ציון יהושע "שומע" את דמויותיו מדברות, ברחוב, בבית, במשפחה, ויודע להעלות לשון זו על הכתב ולהפיח באמצעותה חיים בדמויותיו.

זוהי אמנות גדולה ההולכת ופסה מן העולם. כותבים לא מעטים בעשורים האחרונים שוב אינם מסוגלים לכך, בעיקר מחמת קוצר הלשון, ומכיוון ששוב שאינם בני בית בלשון הדורות. הגיבורים השונים ביצירתם מדברים באותה לשון, ללא הבדל מה מוצאם, גילם, מינם, מקצועם וחינוכם. הלשון שוב אינה מעידה על גיבוריה. ואין המדובר רק ב"לשון רזה", אלא בלשון אחידה המשותפת לכולם: לגיבורים ולמספר.

בן-ציון יהושע, מאותם יחידי סגולה שהלשון ביצירתם והיא אחד ההישגים הבולטים שלהם, וקריאה בהם היא בין השאר התענגות על כוחה, יופיה וחוכמתה של הלשון העברית.

4. אוהבה הגדול של ירושלים

בן-ציון יהושע הוא אוהבה הגדול של ירושלים. לא חינום זכה בתואר "יקיר ירושלים" (תשע"א/2011). אוהבתו הגדולה לירושלים,

והיותו חלק ממנה, באים לידי ביטוי בכל יצירתו, בראיונות עמו, ובפעילותו כחוקר וכמדריך. תקצר היריעה מלמנות את קשריו עם העיר ואת שכינתה בתוכו.

עם זאת, אין זו רק "ירושלים של מעלה", אין זו רק ירושלים רומנטית, יפה וחסודה. זוהי ירושלים שמטה ומעלה משולבים בה, ירושלים של מציאות שהיא גם קשה, מרה, עלובה, עצובה. ככל יצירתו, כך גם תיאורי ירושלים שלו אינם מתעלמים ממרירות המציאות, שהיא חלק מעולמם ומחיייהם של הגרים בתוכה.

משפטים אחדים מתוך הסיפור: "מאה שערים חסר אחד"² ידגימו את יחסו של הגיבור, איסור, לשכונת הבוכרים, שבה גדל, המבטאים את יחסו של המספר לשכונה זו ולירושלים:

"אני גם מנסה לברוח מן השכונה שבה נתפרו זכרונותיי, ואני לא מצליח לפרוץ את התפרים. אני קשור בחבל הטבור לשכונה. לא אחת אני חש את עצמי ככלב שנקשר בקולר לאחד השערים במאה שערים. אני בורח משם ומוצא תמיד שרגליי מביאות אותי לאותה שכונה, לאותם רחובות, לאותם חצרות, לאותם בורות המים, לאותם בתים, לאותם זכרונות".

בן-ציון יהושע שייך לסופרי ירושלים המובהקים. תיאורי ירושלים ברומנים ובסיפורים שלו, משמרים את זכרה של ירושלים בכלל ושל שכונת הבוכרים, שבה גדל, בפרט. יצירתו היא הוכחה נוספת לכוחה של הספרות לשחזר את המציאות של אותו עולם שהיה ואיננו ונשאר מקופל בדפיה.

כמדריך סירים בירושלים³ ממשיך בן-ציון יהושע את דרכו של אביו, שהיה ממורי הדרך הראשונים בארץ-ישראל.

5. בין ספרות למציאות

הכלל, שהביוגרפיה של כל יוצר משמשת חומר-גלם ביצירתו, מתממש גם ביצירתו של בן-ציון יהושע. הקרבה של הרומנים והסיפורים לתולדות חייו שונה מספר לספר, אבל תמיד קיימת. לא רק שהמחבר מתגלגל בדמויות גיבוריו השונות, אלא שגם מה שארע בפועל, במציאות לבני משפחתו ולו, מתגלגל בעלילות השונות של סיפוריו. אם בקרב בני משפחתו הקרובים: הורים, אחים ואחיות, שכנים, ואם בקרב בני אדם שפגש והכיר בתחנות חייו השונות. כל זאת בנוסף על השילוב שבין המיסטי והמיסטורי לבין הגלוי והמציאותי. עולם המסתורין הוא חלק מעולמה של ירושלים שלו בכלל ושל דמויותיו בפרט.

מבלי להיכנס לפסיכולוגיזציה מיותרת, אפשר אולי לנסח בזווית את הכלל: ששילוב זה שבין המיסטי לריאליסטי מקורו בדמויותיהן המנוגדות של הוריו: רפאל, האב המעשי, שעלה מאפגניסטן כילד, והאם בכורה-יוכבד, המיסטיקנית, בת היישוב הישן הספרדי בירושלים. מן ההיסטוריה של הספרות, ידוע לנו, שדמויות של הורים המנוגדים באופיים, חוזר בביוגרפיות של סופרים רבים עד מאד. המתח בין ההורים, שהילד נקלע אליו מילדותו, מפרה ומעורר השראה⁴.

השאלה בדבר הקשר בין הביוגרפיה לספרות בכלל ובין

הביוגרפיה של בן-ציון יהושע לספריו תמיד קיימת, תמיד נשאלת ותמיד מסקרנת. זיהוי הדמות במציאות, ששימשה מודל לדמות בספרות, הוא בבחינת מקור, ככל מקור אחר. ההיכרות עם המקור, מעבר לרכילות, שגם היא לגטימית, יש בה כדי להעיד על "המעבדה הפנימית" של היוצר, ועל הדרך שבה הוא מתיך את חומרי המציאות ויוצר מתוכם את מרכיבי הספרות.

6. נקודת מבט גברית

יצירתו של בן-ציון יהושע כתובה מנקודת מבט גברית. נקודת מבט זו קיימת גם כשהסיפור מסופר מנקודת מבטה של אישה, וגם כשהסופר מזדהה עמה, עם הרגשותיה ועם סבלה. יש לא מעט סיפורים ותיאורים שבהם הסיפור מסופר מפיה של אישה ובקולה של אישה. אבל זוהי תמיד נקודת מבט של אישה, כפי שגבר חווה אותה, כפי שגבר חושב שכך אישה חושבת ומרגישה.

בן-ציון יהושע הוא סופר חושני ויצרי מאוד. יצר המין הזק מאד בדמויותיו ומפעיל אותן. היצרים, המין, התשוקות המתורות והאסורות, הם חלק בלתי נפרד מעולמם של גיבוריו, גברים ונשים כאחד⁵. הוא אינו שופט את דמויותיו, גם כשהן חורגות מן המקובל, מן "הסדר הטוב", אלא מתבונן בהם מתוך הבנה, מתוך שילוב רגשות של הזדהות, רחמים, לגלוג והרבה הומור.

בימינו "המגדרים", עוסקות חוקרות רבות (גם חוקרים) בנקודת מבט זו, מהיבטים שונים, לרבות הזדהות עם גורלן של נשים, מנקודת מבטו של סופר גבר. גם מן הבחינה הזו ראוייה יצירתו למחקר שייתן ביטוי לאופן שבו בן-ציון יהושע, מעמיד במרכז יצירתו נשים, מתאר את עולמן ונותן להן ביטוי רב-עוצמה. קדמו לו, למשל, הסופרים מ"י ברדיצ'בסקי, דוד פוגל ויעקב שטיינברג, שדמויות נשים עומדות במרכז סיפוריהם, והם מתארים את תלאותיהן וסבלן, מתוך הזדהות מלאה עימהן ועם גורלן. הזדהות זו עם דמויות נשים וסבלן, קשורה, באהבתו הגדולה לאמו, בכורה-יוכבד, ובהכרת התודה הגדולה שהוא חש לה על מה שהוא. יחס זה בא לידי ביטוי בראיונות עמו, ומתגלגל כאמור, גם ליצירתו.

ב. אמנות הסיפור ב'שתיקת התרנגול'

כמה ממאפייניה של אמנות הסיפור של בן-ציון יהושע יודגמו בשתי מובאות מתוך הרומן 'שתיקת התרנגול'. ברומן זה, פריסה רחבה של ילדותו של הילד-המספר על רקע ירושלים של תקופת המנדט עד מלחמת העצמאות ואחריה, לרבות חינוכו ב"חדר" הספרדי בירושלים. כל זה יחד עם האווירה המיוחדת של השכונות, השכנים, היחסים בתוך המשפחה, ההתבגרות, גילוי המין וההיפתחות לעולם. לפחות ארבעה מעגלים נפתחים ונסגרים בספר: עולמו של הילד; המשפחה; ירושלים; ארץ-ישראל.

הספר מתאר את המשפחה הגרעינית כמיקרוקוסמוס. יש בכך המשך למסורת הרומן האירופי והעברי, שבו כל אחד מבני המשפחה מייצג את אחת האפשרויות של הגורל היהודי⁷. פר יש המשך מתוך חידוש לאחד הנושאים המסורתיים המרכזיים בספרות העברית: ביקורת החינוך בחדר. הוא מגלה מאפיינים זהים בתקופות, בעדות ובמקומות שונים, ומתחבר לקודמיו⁸.

ספר זה הוא מבטא את מדיניות השילובים המאפיינת את אמנות הסיפור של בן ציון יהושע: היכולת לתאר מקרוב מציאות קשה ונדד בבד להתבונן בה מרחוק. יש בו שילוב של עצב רב והומור מרכזי, לפי מיטב המסורת של הספרות העברית והיהודית: עין אחת בוכה ועין אחת צוחקת.

אין זה עוד ספר על ילדות בירושלים, אלא ספר מקורי וייחודי בנושא שרבים כתבו עליו, ומשום כך כל כך קשה לחדש בו. מורכבותו מוצגת תחת מסווה של פשטות, ריאליזם גובל בשיגעון; עצבות – במעטה של הומור. יש בו שילוב של מישור פכין והירואיות; עליבות והוד; שנאה ואהבה. רוח התקופה ועלילותיה חודרים לסיפור המעשה של משפחה אחת בירושלים. עלילותיה של משפחה אחת משולבות בהיסטוריה היהודית והעולמית. משפחה מסוימת מאוד שהיא גם כל-משפחה.

1. "גשר רומנטי משני צדי החבל"

רוחו של הספר ותמציתו מקופלת בכותרת זו מתוך 'שתיקת התרנגול', ומעידה על הכלל שלפיו: מה שיש בפסקה אחת, יש בספר כולו ובכלל יצירתו. היא מדגימה את אמנות הסיפור של בן-ציון יהושע:

"הבלקון היה גשר בין הבית לשמים וגשר בין פלומה למיכאל. גשר רומנטי שניהלו שני טיפוסים קוטביים כל כך משני צידי החבל. האם שלשלה בוקר בוקר את סל הקש הגדול והאב מילא אותו במיטב הירקות והפירות, שטל בוקר ונקטר שחרית עדיין נסוך עליהם. פלומה העלתה את הסל אל הבלקון, כאילו העלתה משאלת לב. היא מיששה כל שזיף ומשמש, כל עגבנייה ומלפפון, ליטפה, הריחה והתענגה על כל מישוש ומישוש כאילו תינתה אהבים עם אבא. היה זה סיפור אהבה יומי עם רגעים של חסד בין אדון למשרתת, שאורכם כאורך החבל שחיבר ביניהם. [- - -] ברגעי חסד אלה היא שלשלה את סל רצונותיה והעלתה סל גדול של נכונות ורוח טובה מצדו." ('שתיקת התרנגול', עמ' 133; 'ריח של לחם חם', עמ' 104).

אין הרבה תיאורי אהבה חושניים ומוחשיים בין בעל לאשתו מסוג זה בספרות העברית. עם זאת אין כאן רומנטיקה מזויפת, אלא אמת שבתיאור. היחסים בין האב לאם אינם יחסים אידיליים, כמו גם היחסים עם יתר בני המשפחה ועם העולם: "עם רגעים של חסד בין אדון למשרתת" – אלה הן מילים קשות מאד! היחסים

אכן הם מורכבים ולא פעם קשים ומרים. אבל יש בהם גם "רגעי חסד". כמו בחיים. הבעל בוגדני, והאם אינה מתבטלת בפניו. היא סובלת בגבורה, ומוצאת את דרכה שלה להמשיך ולחיות אותם חיים לא קלים, להמשיך ולקיים את הבית והמשפחה בחכמתה ובעזרת שקרים לבנים ואפורים.

"רגעי החסד" מתבטאים במעשים, שהם עדיפים על דיבורים: בוקר בוקר, מספק האב אוכל לבית.

מתיקות התיאור לא רק שאינה מתעלמת מן הקשיים והפגמים במערכת היחסים בין האב לאם, אלא אף מבליטה אותם, כדי להצביע על דרכו של עולם, שהחיים מתנהלים בו בעגמומיות רבה. התיאורים החושניים ממחישים את מלוא מורכבותם הקשה והמפייסת גם יחד.

כוחו הלשוני של בן-ציו מודגם כאן היטב. המילים הן מוחשיות וממשיות, והוא חש אותן ולש אותן.

כך, למשל, חלקה השני של הכותרת: "משני צדי החבל". יש בה ציוריות ועומק לשוני. המילה "חבל" מקפלת בתוכה מערכת שלמה של ניגודים: חבל משמעותו גם: יסורים: "אפפוני חבלי מוות" (תהילים קטז 3) וגם נעימות: "חבלים נפלו לו בנעימים" (תהלים טז 6). החבל קושר ומחבר והופך את הנקשרים בו לאחד: "חבלי אהבה"; אבל החבל גם חונק וממית – חבל תלייה ועוד. הוא הדין ב"גשר" שהוא אביזר ריאליסטי בתפקיד סמלי. הגשר, מחבר ומפריד, בין שני עולמות, בין בני אדם. הגשר נטוי על פני התהום, וכל העולם כולו – גשר צר מאד.

תיאור זה של האב והאם מעיד גם על הציוריות הרבה ביצירתו. זוהי ציוריות מוחשית המשולבת בסמליות מופשטת. תיאור האב והאם משני צידי "הבלקון" המשמש כ"גשר", מבליט את הניגודים בין: למעלה – למטה; שמים וארץ. האב והאם הם שני עולמות מנוגדים, אבל "הבלקון" מקשר ומגשר ביניהם: "גשר בין הבית לשמים". האם היא זו הנמצאת למעלה, והאב נמצא למטה. הוא הזן והמפרנס מבחוץ, והיא המקבלת מידו ומנהלת את הבית פנימה. מילה זו, "בלקון", הירושלמית, הספרדית, ולא ה"מרפסת" התל-אביבית, מכניסה בבת אחת את העולם האוטנטי, הירושלמי ספרדי, דובר הלאדינו, לרומן ומבטאת אותו ואת זמנו.

תיאור זה של האב הממלא את הסל הריק של האם מידי בוקר בבוקרו, מעיד גם על התפיסה הפסיכולוגית המהלכת ביצירתו בכלל וב'שתיקת התרגול' בפרט. זוהי פסיכולוגיה מרומוזת, שאינה מכריזה על עצמה ואינה מבליטה את עצמה. היא חבויה בתיאורים מחיי יום יום, המתעלים למדרגה של סמל. דרך תיאור כזו דורשת שיתוף פעולה מלא של הקורא. עליו להתעמק בכתוב, לחיות את הדמויות ועימהן, ולהבין את מעשיהם ואת מניעיהם.

בתיאור זה, משלשלת האם ממרפסת הבית למטה, סל קש גדול וריק, שהאב ממלא אותו מכל טוב. היש צורך להדגיש את המשמעות הפסיכולוגית הסמלית של אביזרים אלה?! כלי קיבול ריק של האשה, ומילוי "במיטב הירקות והפירות" על ידי הגבר?! ואכן, בהמשך, מודגשת בעדינות, המשמעות החושנית, האירוטית, האמיתית של מעשה זה: "היא מיששה כל שזיף ומשמש, כל

עגבניה ומלפפון, ליטפה, הריחה והתענגה על כל מישוש ומישוש כאילו תינתה אהבים עם אבא."

בתיאור זה גם עוצמה לשונית צלילית, הצמודה לפירות שנבחרו. יש בו חזרות חושניות על צלילי המילים: "מיששה", ו"מישוש", ולאחר מכן: שמות הפירות החוזרים על אותם צלילים: "שזיף ומשמש", ואחריהם נבחרו: העגבניה, שיש בה יותר מרמז ל"עגבים" ולארוטיקה, והמלפפון, שהוא סמל פאלי מובהק.

2. עין אחת בוכה

שילוב כמעט בלתי אפשרי של הומור יהודי כשעין אחת בוכה ועין אחת צוחקת, בנוסח "אשרי יתום אני" של שלום עליכם, מצוי בתיאור ימי "השבעה" על מות האם¹⁰:

"לא היו ימים טובים לאחי יששכר כמו ימי ה'שיבעה' על אימא. הוא היה מדושן עונג בחברתם של רבנים ודרשנים. הבן הדחוי סוף סוף משל בכיפה. מותה של אימא זקף את קומתו והסכר שאימא החזיקה באצבעותיה המעודנות, כמו הילד בארצות השפלה, התפרץ וסחף עולם ומלואו. חשבת כי ביתנו הפך לבית תמחוי. סעודת מצווה רדפה סעודת מצווה. תלמידי-חכמים כרסנניים סעדו בתיאבון רב בשר ודגים וכל מיני מטעמים והרימו כוסות ערק מזוקק לנשמתה הטהורה של המנוחה. הבית התמלא דרשנים ספרדים לבושים בגדי רבנים ליטאים – מגבעת שחורה קצרת-תורה ומעיל שחור ארוך."

יש בפתיחה זו, ביקורת נוקבת על התנהגותו של האב, מתוך עמדה של ריחוק, לגלוג, הסתייגות והרבה כאב. כאב המתגלגל בהומור. ובזה כוחו. זוהי ביקורת גורפת לא רק על האב, שמותה של אמו, מספק לו הזדמנות למלא תפקיד ראשי: "הבן הדחוי סוף סוף משל בכיפה", אלא על כל העולם שאליו הסתפת. גם כאן, מתקיימים יחד שני רבדי הלשון: המופשט והמוחש. המופשט: "למשול בכיפה" פירושו להיות בעל שלטון בלתי-מוגבל; והמוחש: הכיפה השחורה והגדולה על ראשו, כיסוי ראש, כמנהג הרבנים הליטאים האשכנזים, שהספרדים השתעבדו להם ובעיקר התבטלו בפניהם, אימצו את מנהגיהם וזנחו את שלהם.

מותה של האם, נתן ליששכר, הזדמנות "לזקוף את קומתו", ולהתחנף לדרשנים הספרדים, כדי לחזק את מעמדו. כל זמן שהאם חיה, שמרה על אחדות המשפחה בכל כוחה, שלא תתפורר. עוצמת מאמציה באה לידי ביטוי בדימוי הלקוח מאותו מעשה הירואי, כמעט חסר-סיכוי, של "הילד בארצות השפלה" שהחזיק באצבעותיו את החור שבסכר. עם מותה, של האם, נפרץ הסכר. חילוקי הדעות בתוך המשפחה מאיימים לפורר אותה.

הצביעות חוגגת. הזלילה והסביאה מתאורות, כביכול, כ"סעודת מצווה" וכשתיה "לנשמתה הטהורה של המנוחה". למעשה, כולם באים להתפטם על חשבונה, ולזלול זלילה לשמה, – זלילה לשם זלילה – ולא לשם המנוחה, תוך גלגול עיניים לשמיים. הניגודים

- מדריכי הסיוורים בעיר, מרבים לצטט מיצירותיהם של סופרי ירושלים המובהקים. ביניהם: ברנר, עגנון, דוד שחר, יהודה עמיחי – אם להזכיר ארבעה מתוך רבים מאוד. מובאות מתיאורי ירושלים ביצירותיו, שייקראו בסיוורים אלה, יעשירו ויגונו את עולמם של המסיירים.
4. על כך בכמה ממחקריי בצירוף דוגמאות.
5. שם הרומן 'שתיקת התרנגול' מבליט את כוח הלשון, החושניות, הצלילות, הארוטיקה, הפסיכולוגיה, הסמליות וההומור של המחבר. זהו שם ארוטי-יצרי מיני מובהק. הרבה תרנגולים מתרוצצים ברומן בתפקידים שונים: הזמן, הגבר, היצר, יחסי-מין ועוד. על כך, ראו בהרחבה במאמרי בהערה הבאה.
6. מאמר ביקורת על ספר זה פורסם בספרי: 'קריאת הדורות', כרך ב', תשס"ב/2002, וחזר ופורסם בספרו של בן-ציון יהושע: 'ריח של לחם חם', עמ' 66-77.
7. כגון: שלום עליכם: 'טוביה החולב', בתרגום י. ד. ברקוביץ; זאב ז'בוטינסקי: 'חמישתם' – רומן על משפחה יהודית באודסה; א"א קבק: 'תולדות משפחה אחת'; יהושע בר-יוסף: 'עיר קסומה'; נעמי פרנקל: 'שאלו ויונה'; אמנון שמוש: 'מישל עזרא ספרא ובניו', ועוד.
8. במאמרי: 'חדרי-חדרים', על: ש. בן-ציון – חדר בעירה במזרח אירופה בסוף המאה ה-19; מרדכי טביב – חדר תימני במושב ראשון-לציון בשנים שבין שתי מלחמות העולם; בן-ציון יהושע – חדר ספרדי בירושלים בשנות המנדט הבריטי. לראשונה ב'קריאת הדורות', כרך ג', תשס"ח/2008 כונס ב'ריח של לחם חם'.
9. לא לחינם שיבחו הפרשנים את כותרת ספרו של חיים באר: 'חבלים' והרבו לדרוש בה.
10. 'שתיקת התרנגול' עמ' 348; 'ריח של לחם חם' עמ' 72.

בין הבגדים השחורים של אותם "דרשנים ספרדים" לבין הסדין הלכן והתכריכים, בולט ומבליט את הביקורת של המספר על מנהגיו של אחיו "האדוק": "עולם שלם היה מכוסה בתכריך". בתוך ביקורת זו משולבים גם הומור ולעג לפרובינציאליות של אותם "אדוקים": "הרדיו כוסה כדי שלא נשמע קולות של אנשים זעירים מעולמות אחרים".

ביקורת עזה ומלגלגת זו, מפעפעת גם בכל התיאורים האחרים ומקיעה את הצביעות, השקר, הזיוף והעמדת הפנים.

שתי דוגמאות אלה, יש בהן עדות מרהיבה למאפייני כתיבתו של בן ציון יהושע: כוח המספר, כוח לשונו ולמדיניות השילובים של ביקורת והומור. הקורא ביצירתו מובטח לו שהנאתו תהיה שלמה ומלאה. ■

הערות

1. על בן-ציון יהושע, ראו בספרו: 'ריח של לחם חם. על יוצרים ויצירות', הוצאת בציר ירושלים, תש"ע/2010, וכן באתרים באינטרנט. בספר דברי ביקורת עליו ומשלו, בצירוף ביוגרפיה וביבליוגרפיה.
2. 'תה אנגלי בירושלים', תשמ"ח/1998, עמ' 62.
3. בשנים האחרונות מתרבים והולכים הסיוורים המשלבים בין מקום לספרות ובתוכם סיווי ירושלים.

לביא צרפתי

ספר ראשון

אבא ואני יורדים בברנר
ולא יודעים,
אבא לא את שכול וכשלוך,
ואני לא את סופו הנורא,
ומגיעים אל סופו המעקל
ופונים אל חביבה ריקה, חברה
במועדון הנקטלים,
היא במערב, הוא במזרח
התיכון, וכשנכנסים
אל בורוכוב,
אבא מלא הערכה לאיש
ולפירמידה שהפכה
ובעוד עשר שנים אהיה גם אני –
בזכות הפעילות בתנועה
בצריף השלישי משמאל, דרור
עלה נעלה, אבא בוא
נעלה כבר, עוד יסגרו,
והוא פותח את דלת העץ והודף
מבט ספק מברך ספק נוזף
של ספרנית במשקפים,
תכירי, זה הבחור,
משהו קל אם אפשר, והריח,
כן, הריח חודר לנחיריים,
ותוקע בהם יתד, משכן של קבע
בן לוויה עד צאת נשמתו,

ניחוח הניר המדפס
ביער הכריכות החומות
והירקות, הכבדות לקריאה
בעמידה, מורות לי: שב כאן,
על הרצפה,
ואני שולף כרך אחד ומניח
אותו על ברפי הצרות, והולך
בעקבות החוט הלכן
המשתלשל מן הכריכה
ומחפש מרוח פנוי בין הגושים
ושם בו את האצבע, עוד
רגע, אבא, אני כבר בא,
הוא אחוז בענף העץ
המחוספס, נצנוצים של שמש
ועלים, צפורים אדמות וצהבות,
כמו התכי שהוא מברנר 30,
והרעים בקולו, בסדר אני בא,
דקה, אוו-אי-אוו,
וכל חיות היער, שגיה,
זנקה אליו, הנה,
ויבאו אל מרחבי
הספרייה,
רבותי, סגורה.

דבורה קונה חולצות לבנות

לרבנית. אחר כך מנתה ימים של נידה, הפרידה מיטות, נמנעה מקרבת בעלה, דקדקה בבדיקת שאריות הדם המחזורי, טבלה במקווה, ורק אחרי אלה הייתה נכונה לבעלה. מצוות פרו ורבו קוימו בביתה רק לשם המצווה. שום רוך או ליטוף לא ליוו את המצווה. האקט היה זריו, טכני, שהרי צריך היה לחזור ללימוד התורה, אור החיים נמצא שם.

מיניותה הכבולה, המסורסת, חיפשה חריר לפרוץ דרכו בפראות של "גדודי סוסי". פראות כזאת מימשה במיטתו של יונתן. בתחילה, יונתן היה יוזם מהלכים פרועים, מהר מאוד הטירוף שלה האפיל על שלו. היא הובילה את מיניותה לזימה, לפריצות, שאפילו הוא התקשה להפיק כנוכח פעיל.

תדירות הפגישות ביניהם הרחיקה אותה מבעלה ומילדיה. היא זנחה את ביתה. הניתוק הסופי נעשה בחשאי, בצנעה. היא פשוט עזבה, שכרה חדר אצל משפחה דתית בפרדס-כץ. עדיין חששה ממרחק גיאוגרפי, עוד חשבה שתבוא אל ילדיה מדי פעם.

יונתן לא הגיע לחדר בפרדס-כץ, הם נפגשו בנתניה, בדירה שלו. היא הייתה חוזרת לפרדס-כץ בלילות. הם לא הצהירו על אהבתם בגלוי.

יונתן התאהב בדבורה אהבה קיצונית. הוא ביקש לשאתה לאישה.

לפרלה אמרה: "מה אני עושה אִתּוּ, הוא מתנהג כמו מטורף, הוא דבוק אליי, לא מספיק לו שעזבתי את בעלי וילדי, עכשיו הוא רוצה לנכס אותי אליו. "כיף" לנו במיטה, סוער, מלא תשוקה, אבל אני לא בוטחת בו, אחרי שישבע, יתעשת ויחפש לו בחורה בגילו".

פרלה ביטלה את דבריה: "מה אכפת לך מה יקרה בעתיד, כרגע את מרחפת בשמיים שלא היית בהם מעולם, תיהני מן הרגע, הוא מת עלייך, אז תשמחי בזאת. תזרמי מיום ליום. חוויות כאלו יש לנשים מעטות, אז תחויי אותן בלי מעצור. את לא צריכה להתחתן, ילדים יש לך, אז תמשכי אִתּוּ כל עוד זה טוב".

"לא, אצלנו במסורת מתחתנים. ומה יגידו על הפרשי הגילים?".

"כבר מזמן את לא בתוך ה-'אצלנו'. אז חכי קצת, תראי לאן זה מוביל אותך".

היא שלפה מתיקה תמונה של יונתן. הוא נראה גבר מרשים.

דבורה מגיעה לחנות רק כשכאבי המצפון נעשים בלתי נסבלים. היא באה לקבל פיד-בק להתנהגותה הפרועה, ולמרק את מצפונה. בגדים לא מעניינים אותה ברמה של חיפוש דגמי וינטאג' מקוריים. יש לדבורה אמירה אידיאולוגית בענייני אופנה – "האדם עושה את האישיות שלו, לא הבגד". זהו משפט שגור בפיה. כאשר היא מתבוננת בטקסטיל הצבעוני היא פולטת את ההכרזה שלה. דבורה לובשת רק חולצות לבנות בעלות שרוולים ארוכים, מתחתן תמיד הצאית שחורה, צרה, ארוכה עד כפות הרגליים. את הנעליים שלה כמעט אין רואים.

יש מגזרים בתוך הקולקטיב החברתי שבהם דפוסי התנהגותה של דבורה לא ייחשבו בלתי מקובלים. דבורה היא חרדית לשעבר, ולעולם תישא אִתּה את אותות המקורות השבטיים שלה.

דבורה בת ארבעים, היא אם לעשרה ילדים, בת אחת ותשעה בנים. את ילדיה גידלה בבני-ברק. בעלה לשעבר הוא תלמיד ישיבה, היה כזה כל חייו. תמיד הייתה זו היא שפרנסה את המשפחה מעבודות מזדמנות. בצעירותה הייתה 'מודל' בחנות פאות נוכריות, משם המשיכה כזבנית בחנות סדקית, כפקידת תשלומי מס בעירייה וכפקידת קבלה במשרד עורכי-דין. בתחילה נשארה בתחומי העיר בני-ברק. אחר כך, מרצון, יצאה לעבוד מחוץ לגבולות העיר, הרחיקה עד נתניה, שם היא עובדת היום, ושם היא נפגשת עם מאהבה, יונתן, צעיר ממנה בעשר שנים.

בוקר אחד עברה בסביבת החנות, במשימת שליחות המשרד בו עבדה, הציצה, שאלה אם יש חולצות לבנות. אחרי זמן קצר שקעה בכורסה, מצאה נחמה בשיחות עם פרלה, בעלת החנות. מאז חזרה לחנות, כדי לדבר, פחות כדי לקנות.

את יונתן הכירה במשרד עורכי-הדין. הוא עשה שם סטאז', עכשיו הוא עורך-דין מוסמך, נמנה עם צוות המשרד. הוא זה ש"התחיל" אִתּה, הוא הראשון שהתאהב, התאהבות חזקה, עוצמתית. כשמערכת היחסים התחילה, הייתה עדיין דתייה כבדה, הירידה באמונה הדתית הייתה הדרגתית. כל מפגש מיני ביניהם קילף עוד קליפה מן המעטה הדתי. כך קולפו הקליפות, והיא נותרה חשופה לתשוקותיה המיניות. כל כך עירומה הייתה, שאיבדה את תמרורי הצניעות, רק להט ארוטי פרץ מתוך האיסורים שהטילו עליה הרבנים, הרבניות, בעלה, הוריה, החברה שחיה בתוכה.

ביום שאחרי החתונה הציגה סדין מוכתם לאמה, לחמותה,

ממש לא בן הזוג הטבעי, התואם את חיצוניותה. הוא לא המכסה של הסיר שלה. הסיר שלה אנורקטי, מצומק, נטול מאפיין שמוגדר כיופי. הדיבור שלה מתיילד, נוגע בניואנסים קטנוניים, אינפנטיליים. הרבה ביטויים ילדותיים משורבבים בניסוחיה.

דבורה יושבת אצל פרלה בחנות. פרלה מוציאה כוסות חד-פעמיות, מוציאה גם בקבוק מים מינרלים, פקוק, חתום. היא מסובכת את הפקק מול עיניה של דבורה, שתראה שהיא הראשונה לשתות ממנו. הקפדה על מנהגי כשרות באוכל עדיין טבועים בה. מנהגים אלה הם כור ההיתוך היחידי שמטהר את חטאיה. ויש לה חטאים, שהרי היא אמא שנטשה את ילדיה. היא לא באה לבקר אותם, חודשים רבים חלפו מאז ראתה אותם. פעם עוד הייתה מתגנבת, מציצה בהם מן הגינה שמול ביתה בבני-ברק, גם מנהג זה פסק. היא לא יודעת אם אכלו, מה אכלו, מה למדו, מה עשו. היא גם לא יודעת מי מפרנס אותם היום, כי היא כבר לא עושה את זה.

דבורה בוררת מתוך החנות את החולצות הלבנות בעלות השרוולים. פרלה שואלת אותה מה הקטע שלה עם החולצות הלבנות. זה נובע מלבוש האברכים בבני-ברק, היא מעתיקה את לבושם, אולי היא רוצה לחיות בדפוסים של גבר. והרי לה יש תשעה בנים, ובעלה, גם הוא לובש חולצות לבנות מעל מכנסיים שחורים. זה לבוש החרדים, אך באותה עת גם לבוש עורכי-הדין שהיא פוגשת בעבודה כל יום. זה לא מקרי הבחירות שלה.

דבורה אומרת שהיא לא עושה הקשרים פסיכולוגיים, זה קוד הלבוש שלה, והמניעים הפסיכולוגיים לא נחוצים לה.

ופרלה אומרת: "תשימי שטריימל על הראש ותהיי אברך, או לחילופין שימי גלימת עורך-דין ותהיי משפטנית. זה לא ברור לך מה שקורה אֵתך? את רוצה להתחבר לאני הגברי, של בעלך, של בנייך, של עורכי-הדין. ואת עוד מכריזה שהבגד לא עושה את האדם. את בדיוק נוהגת הפוך מן ההצהרה שלך. הבגד שלך עושה את מאווייך. אולי היית צריכה להתעטף בצבעוניות, אולי כך היית משתחררת ממה שבולם אותך. ממה שתוקע אותך".

דבורה נפתחת רק לפרלה. כשאני נכנסת לחנות והיא שם, היא מיד אוספת את חפציה ויוצאת בחיפזון.

*

אחרי תקופה פרלה סיפרה לי שדבורה עזבה את יונתן. היו בכיות ותחינות מצדו, אבל היא חתכה. אחריו ביקרה במיטות רבות, רבות מדיי מכדי לפרט.

ערב אחד יצאתי מהצגה בתיאטרון "היהלום" ברמת-גן. מרחוק, ראיתי אישה מוכרת, מתהלכת על גדת המדרכה. בהתחלה לא מיקדתי אותה על דמות מזוהה. היא שוטטה במחשבתי ימים. האסימון ירד. דבורה בלבוש האברך שלה, לצד הנשים שהציעו את גופן לעבודת רחב המקראית. מכונית עצרה, דבורה אמרה: "לא, אני לא".

סיפור מתוך ספרה החדש: "סיפורים מחנות יד-שנייה".

לביא צרפתי

תעלולי שועלים ופעלולי הלשון העברית

יהודית דיִשון ומאיה פרוכטמן, משלים על שועלים ועל חיות אחרות (סיפורים מתוך משלי שועלים מאת ברכיה הנקדן), איורים: מירה וינשטיין, מודן הוצאה לאור ודורון ספרים, בן־שמן 2009, 65 עמ'.

חן. את "משלי השועלים" המופלאים שתרגם ברכיה הנקדן מצרפתית, תוך עיבודם ו"גיוסם כהלכה", הן מגישות לקורא הצעיר בגרסה רהוטה ומודרנית, שניתן לרוץ בה באין מפריע, תוך שמירה על סממני המקאמה (המקאמה היא יצירה שירית־סיפורית, שהגיעה לספרות העברית מן הערבית באמצעות תרגומי המקאמות של אל־חרירי בידי יהודה אלחריזי ["מחברות איתאל" ו"תחכמוני"], בידי יוסף אבן־זבארה ["ספר שעשועים"] ובידי עמנואל הרומי ["מחברות עמנואל"]). הסגנון דיבורי ושוטף, ואינו מציב חיץ בין הטקסט הביניימי לבין הקורא המודרני. נהפוך הוא, הסיפורים המחורזים הללו, "רוקי העד", מוגשים לקורא כאילו נכתבו אך תמול־שלשום.

מחברם של המשלים האלה הוא

ר' ברכיה בן־נטרונאי הנקדן, איש נורמנדיה. ר' ברכיה חי בצרפת בסוף המאה הי"ב ובראשית המאה הי"ג, ועשה זמן מה גם באנגליה ("אי הים"). הוא שלט במבחר שפות וספרויות זרות, והיה ממפיצי ההשכלה בדורותיו. כינויו "הנקדן" ניתן לו בשל עיסוקו בניקודם של ספרים עבריים, שאותו שהנחיל לבנו, כמקובל בין אנשי מקצוע, אמנים ואומנים באירופה של ימי הביניים.

קוראי הרומן של א"ב יהושע מסע אל תום האלף בוודאי זוכרים את תיאור פריז של ימי הביניים, שאותו עיצב הסופר

א מכבר התראיינה בכלי התקשורת ילדה בשם נועה פוריס, שיאנית קריאה הבולעת למעלה מ־600 ספרים בשנה. מתברר כי היא מוקסמת מסיפורי המיתולוגיה היוונית־רומית, המסעירים את דמיונה לא פחות מספרי הארי פוטר. ב־בזמן נתגלגל לידי ספרן של יהודית דיִשון ומאיה פרוכטמן **משלים על שועלים ועל חיות אחרות**, והשבתי לעצמי שגם לנו יש קלסיקה שובת־לב, אך רוב ילדי ישראל אינם מכירים אותה. ובאמת, מי בימינו יקרא בספר **זיכרונות לבית דוד** מאת א"ש פרידברג, שיצא בעבר במהדורות רבות? איזה ילד יקרא כיום באגדות **ויהי היום** של ביאליק, או במבחר מאגדות דוד המלך ואגדות שלמה המלך שעיבד המשורר לילדים ולבני הנעורים? איזה קורא בימינו יקרא באגדות חז"ל בעיבודו של י"ב

לבנר, או באגדות משובבות הנפש שעיבד אשר ברש לילדים? אין זאת כי את האגדות היפות הללו צריך להדיר ולערוך בכל דור מחדש כי עיבוד כמוהו כתרגום: בניגוד ליצירת מקור, אין לו חיי נצח, והוא זקוק מעת לעת למודרניזציה, לחידוש ולעדכון. יפה עשו שתי מלומדות מאוניברסיטת ברי־אילן – פרופ' יהודית דיִשון, חוקרת ספרות ימי־הביניים, ופרופ' מאיה פרוכטמן, חוקרת הלשון העברית – שירדו ממרומי הקתדרה, והתקינו למען הדור הצעיר מבחר ממשלי ברכיה הנקדן בעברית מעודכנת ומלאת

על סמך תעודות היסטוריות: "עיר האורות" לא הייתה אלא כפר מרופש שחזירים מתבוססים בשלוליותיו. יש להניח שגם מראה נורמנדיה לא היה שונה בהרבה. לאור נר, מול זעף הים הגדול והסוער, ישב ר' ברכיה, וניקד קונטרסים ומגילות קלף. איש נועז היה, שלא חשש לחצות את התעלה ולהגיע מנורמנדיה לאנגליה, שבה התגורר שנים אחדות בסוף המאה ה"ב. בל נשכח כי רק כמאה שנה קודם לכן, בשנת 1066, השתלט ויליאם הכובש איש נורמנדיה על אנגליה, והשליט בה חוקים חדשים ומנהגים צרפתיים.

בעיר האוניברסיטאית הצעירה, שזה אך נוסדה בחסות הכנסייה, נודע ר' ברכיה הנקדן בין מלומדי הכמורה בשם Benedictus le Puncteur, תרגום מדויק של שמו ומקצועו. בעת שהותו של הנקדן והממשל היהודי באנגליה הוא סייע בידי המלומד אלפרד אנגליקוס (Alfred Anglicus), וביחד תרגמו השניים לאנגלית 164 ממשלי אזופוס, בהסתמכם על תרגום-עיבוד של משלים אלה לערבית. הרי לנו שיתוף פעולה רב-תרבותי במובהק, אשר מבלי שנתכוון לכך שבר את המחיצות שנתגבהו בין אותן ארבע דתות ותרבויות גדולות, אשר קבעו את מהלכה של ההיסטוריה העולמית: התרבות האלילית שהולידה את המשל האזופי, התרבות העברית שנלחמה באלילות והעניקה לעולם את אמונת הייחוד, ובצדן התרבות הנוצרית והתרבות המוסלמית שקלטו השפעות הלניסטיות והבראיסטיות למכביר.

אפשר שעבודת התרגום על משלי אזופוס הולידה גם את הספר **משלי שועלים**, המכיל 119 משלים, מתורגמים ומעובדים, בעיקר מצרפתית, והוא אוסף המשלים הגדול ביותר בספרות העברית. הממשל העיד על משליו בפתח ספרו ש"הלא הָמָה מְשָׁלִים שְׁגוּרִים בְּפִיּוֹת • כֹּל-צִאֲצָאִי עֵילוֹם • וְכָבֵד בְּסֵפֶר הָעוֹלָם • אֲנָשִׁים מְכַלֵּה-הַלְשׁוֹנוֹת • אֵךְ דְּתֵי מִדְתֵיהֶם שׁוֹנוֹת • כִּי הִגְדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי עֲלֵיהֶם • כֶּהֱם וְכִיּוֹצֵא בָהֶם • חֲרוּזִים וְשִׁירִים • מְעַלְפִים סְפִירִים".

הספר **משלי שועלים** זכה במרוצת הדורות למהדורות רבות. הוא תורגם ללטינית, ונכנס לפרטואר של מספרי סיפורים באירופה של ימי הביניים, וכך התפשט בתרבות המערב והשפיע עליה. גיבורו הראשי הוא כמונן השועל, ה"מכב" גם באלגוריות ובמעשיות אנתרופומורפיות רבות בנות הזמן, בשמות ובכתיבים שונים, לפי הסביבה הגאוגרפית שאליה הגיע הארכיטיפוס הזה, סמל הזדון והערמה, בדרך הילוכו (fox, renard, renart, Reinard). (Reinecke, Reinhardus).

למעשה, כבר בספרות התלמודית נזכרים "משלי שועלים", שנטמעו בספרות חז"ל בתקופה ההלניסטית, בהשראת משלי אזופוס. על רבן יוחנן בן-זכאי נאמר כי היה בקי "במשלות שועלים" (סוכה כח ע"א), והאמורא ר' יוחנן אמר על ר' מאיר שהיו לו שלוש מאות "משלי שועלים" (סנהדרין לח ע"ב). על הפופולריות של ספרו של ר' ברכיה יעידו המהדורות החדשות שלו במרוצת הדורות. בני "עם הספר" הנחילו את הספר הנפלא הזה מדור לדור, ולא הניחו לו להימחות מעל פני האדמה.

ספרו של ר' ברכיה מתבסס אפוא על סוגה סיפורית בעלת מסורת ארוכה ונכבדה, מבית ומחוץ. בספרות האנגלו-נורמנדית, שממנה שאב ר' ברכיה את מקורותיו, הייתה סוגה זו חביבה ונפוצה במיוחד, ששילבה הנאה ותועלת. ענף הפסיכולוגיה עדיין לא היה בנמצא, והמשל – גם כשהוא משל חיות או אפילו משל עצים – אפשר לקוראים לתהות על טיבו של האופי האנושי. משליו של ר' ברכיה מצטיינים במינון אפסי של פעילות אלוהית ובמינון גבוה וקדחתני של פעילות אנושית ("אנושית", שהרי משלים אלה הם ללא ספק מעשייה אנתרופומורפית המבקשת ללמד את קוראיה לקח מתחומי ההתנהגות של בני המין האנושי).

המידע על ר' ברכיה ועל סובביו דל ולא תמיד מבוסס במסמכים היסטוריים מהימנים. נהוג להאמין שאת רוב משליו עיבד ר' ברכיה הנקדן מתוך *Poésies* או *Ysopet*, פרי עטה של המשוררת הצרפתית Marie de France (1155-1190), שנולדה והתחנכה בנורמנדיה, ובילתה את שנותיה הבוגרות בחוגים האריסטוקרטיים של אנגליה. לעומתם, יש הטוענים כי דווקא מארי דה פראנס היא זו ששאבה את חומריה ממפעלו של אלפרד אנגליקוס, שותפו של ר' ברכיה הנקדן. סיפור חייו כל כך מיוחד, מרתק ומסעיר את הדמיון, עד כי מתבקש שמישהו יכתוב עליו רומן, יפיק עליו סרט, או לפחות יקדיש לו מחקר מעמיק, החורג מגבולות הספרות העברית והנפרש על פני שבעת ימים ושבע שפות ותרבויות.

משליו של ר' ברכיה הם סיפורים משובבי נפש, שכמו אגדות עם נודעות שירדו אל מדף ספרות הילדים ("כיפה אדומה", "הזאב ושבעת הגדיים", "שלישייה ושבעת הגמדים" ודומיהן), מחנכים את הילד להבחין בין טוב לרע, להבין ש"הקנקן" עלול להוליך שולל, שהכורה הוא אבי ההמצאה, שאסור להתיימשך אפילו כשחבר חדה מונחת על הצוואר. לא אחת המשלים הללו שוברים את הסטראוטיפים המקובלים, ומראים לקוראיהם שבשעת צרה ומצוקה יכולה אפילו תרנגולת פיסחת וחסרת כל סיכוי לגלות תושייה, להמציא תחבולות ולהציג את מבקש נפשה, את השועל סמל הערמה, כפתי וככלי ריק.

העיבודים בספרן של יהודית דישון ומאיה פרוכטמן נמסרים כאמור בעברית קלה ומושכת, שמתאימה לילדים בכיתות הנמוכות והגבוהות גם יחד: "שועל אָחַד הֵלֵךְ לְטִיל בָּגָנִים, וְאָתוֹ שׁוֹעֲלֵי הַקְטָנִים, וְלֹא שָׁם לָב פִּי לְמַעַלָּה בְּמָרוֹם טָס לוֹ הַנֶּשֶׁר הָאֵם, שְׂרָאָה אֶת גּוּרֵי הַשׁוֹעֵל, וְזָמַם לְחַטֵּף אֶחָד מֵהֶם לְמֶאֱכֹל". ההמשך מגלה איך אב, הדואג לגוריו, יכול בתחבולות ערמה להציל את בנו מציפורני ציפור טרף אכזרית. הסוף הטוב, האופייני למשליו של ברכיה הנקדן, יגרום לקורא הילד לנשום לרווחה ולישון בשקט (אך הקורא הצעיר גם ילמד להזהר מטיפוסים דורסניים ושוחרי רעה). סופרי ההשכלה נהגו לומר שהמשל מעניק לקוראיו הנאה ותועלת, וכאן הכלל הזה מתקיים ללא ספק.

כך גם במשל "העז הקטנה והחכמה", שבפתחו מזהיר התיש את אמא עז: "אַל תִּלְכִּי לְבַד, יְקִירָה, אֲנִי אֲלֹהָ אֹתָךְ פְּדֵי שְׁלֹא יְקַרְהָ לְךָ שׁוֹם רַע". הַסְפִּימָה אֲמָא עֵז וְאֲמָרָה לְבִתָּה הַקְטָנָה, עֲזָה פְּזִיזָה: " עֲזָה פְּזִיזָה, נַעֲלִי אֶת הַדָּלָת, וְאֵל תִּפְתְּחִי אוֹתָהּ לְאֵף אֶחָד,

שעליו להיות טוב גם בעיני הקורא המבוגר ושמחברו אינו צריך להסתגל אל קוראיו הצעירים אלא לסגל אותם אליו.

כל התכונות הללו ורבות אחרות מצויות בספר משלים על שועלים ועל חיות אחרות, שסגנונו כאמור קולח ודיבורי, ואינו מציב כל מכשול בפני ילד קטן, אך גם אינו מתחנף לילדים ואינו מתיילד לפנייהם. לעתים החריזה מלאה ("עורב אָחַד נִמְצָא גְבִינָה, וְתַפְסֵי אֹתָהּ בְּפִיו בְּשִׁמְחָה וּבְרִנָּה") ולעתים החריזה מסתייעת באסונסים ובדיסונסים כבחריזה מודרנית ("העורב נִמְצָא עַל הָעֵץ, וְהַשּׁוֹעַל אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְטַפֵּס"). לעתים החרוז מסתמך על המקור מימי הביניים ולפעמים הוא פרי המצאתן של המחברות. התוצאה הסופית מהנה ומרחיבה את דעתו של הקורא הצעיר. ספר כזה מחייב את קוראיו להרהר על טיפוסים שונים בסקאלה האנושית, והוא מעשיר את אבחנותיו בתחומי הפסיכולוגיה והסוציולוגיה, ומכשיר אותו להתמודדות עם מצבי לחץ ומצוקה.

בפתח הספר ובסופו יש מידע על ר' ברכיה ועל משליו. מאחר שיהודית דישון ומאיה פרוכטמן מוציאות סדרת ספרים ובה מבחר מהמקמות העבריות העתיקות (כבר ראו אור מעשיות חכמות על אנשים ועל חיות וכן הספר תעלולי חבר הקיני – עיבוד מודרני של מקאמות מתוך ספר תחכמוני מאת יהודה אלחריזי), מותר כמדומה להציע למחברות לתת בספר הבא את המידע על הסופר הביניימי ועל יצירותיו בפרוזה מחורזת, על דרך המקאמה. הן יכולות לדעת לנסות להחיל את הכלל המשכילי של "הנאה ותועלת" גם בפרקים האינפורמטיביים של כל אחד מספרי הסדרה. כך או אחרת, בתקופה שבה רבים מספרי הילדים צחיחים וחפים ממסרים, וכן מתיילדים ומתחנפים לקוראיהם, לפנינו "נווה מדבר": ספר שאינו מתרחק ממסור השכל, וככל שיכולתי להתרשם – ילדים בולעים אותו בצמא ככד מים צוננים ביום שרב.

בתי, וְזָכְרִי: לֹא זֶה לֹא! גַּם אִם מִיִּשְׁהוּ יִגִּיד לְךָ שְׁזוֹ אָמַא שְׁלָךְ – אֶל תִּשְׁמָעֵי בְּקוֹלוֹ, וְאֶל תִּפְתְּחֵי אֶת הַדָּלֶת בְּגִלְלוֹ". גם כאן יכול הקורא הילד להיאנח אנחת רווחה, כי הזאב הצבוע, היודע לחקות את קולה של האם, מתמלא חימה על שתחבולותיו לא צלחו, ובעידנא דריתחא הוא מסגיר את עצמו באמירה: "עֵזָה טְפִשָּׁה! פְּתַחֵי מֵהָר אֶת הַדָּלֶת, וְלֹא – אֶפְרָץ אֹתָהּ וְאֹז אוֹי לְךָ! אֲנִי אֶכְנַס וְאֶטְרַף אֹתְךָ". שוב לפנינו סגנון דיבורי, חופשי ובלתי מאולץ, שכל ילד יכול להבין ללא קושי, בצד מסר חינוכי ומהנה, שכל ילד ישמח לשים באמתחתו כצידה לדרך בצאתו אל "החיים האמתיים" שמחוץ לכותלי חדר-הילדים.

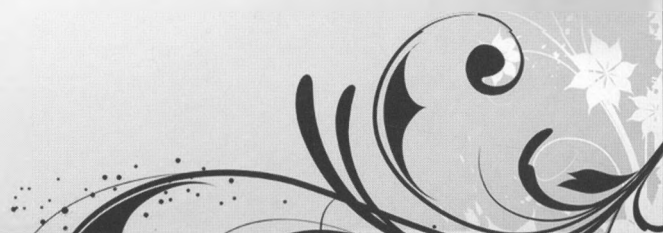
בצד המסרים המחכימים הטמונים בהם, למשלים אלה יש גם כוח תרפויטי עצום, כי ילד יכול חלש או דחוי יכול להתנחם ולהבין שלא תמיד הגדולים והחזקים הם המנצחים והפוסקים האחרונים. גם בעולם של "כל דאלים גבר" אפשר להפעיל את תאי המוח ולהפר מזימות רשע וזדון. ביאליק, שעיבד את אחד ממשלי ר' ברכיה הנקדן "תרגול ותרגולת" תחת השם "התרגולים והשועל" (בספרן של יהודית דישון ומאיה פרוכטמן משל זה נקרא "השועל והתרגולת הנכה והחכמה") נהג דרך-קבע ביצירותיו העממיות להוציא את הרוח ממפרשיהם של הגאוותנים הנפוחים ולהניח את זר הדפנים דווקא על ראשם של החלשים והנדכים.

ביאליק אף סירב "להתיילד" בכתיבתו לילדים, והעניק לילדים יצירות שאינן מעל ליכולת השגתם, אך גם לא מתחת ליכולתם. בעקבות המשורר והתאורטיקן של ספרות הילדים קורניי צ'וקובסקי קבע גם ביאליק ששיר הילדים צריך להיות ציורי, שעליו להיות מושתת על פעילות ותנועה, שעליו להיות בעל איכות מוסיקלית, עיקר תוכנו צריך להתבטא במילים החורזות לפי שהן מושכות את תשומת-לבו של הילד, שעליו להשתחרר מגודש של שמות תואר,

פואמה מציגה כל יום שיר חדש, שיר של משורר עברי או שיר שתורגם לעברית. מתוך אמונה ששירה מזככת נפשו של אדם, ברצוננו לשמש במת מפגש של הקהל הרחב עם שירת איכות. פואמה הינה "עיתון-לירי-אינטרנטי" שבבסיס השקפתה עומד המפגש האישי עם השיר האחד - השיר היומי. פרויקט זה מכבד זכויות יוצרים ומשלם תמלוגים לאקו"ם.

אקו"ם ©

פואמה
www.poem-a.com
עיתון-לירי-אינטרנטי

אילה בן-לולו-מוסקוביץ

פתאום אני מבינה את החיים

פתאום אני מבינה.
החיים שלי הם כמו מסטיק עגל
שנגמר לו הטעם.
גוש לעוס וצמיגי,
מריר בפה.

אני ממשיכה ללעס,
ומחפשת ספסל צבורי
להדביק עליו את זה.
אבל כלם מסתכלים,
ואני לועסת
יותר חזק,
שאיש לא יחשד.

שיר אני

לשיר הזה אין דלתות ואין חלונות
לבנים וקרשים
חוסמים את פתחיו.

אני שוברת שורה ומציצה פנימה,
אליטרציות סדוקות מתפוררות על הקירות
דמויים סתומים נושרים מהתקרה.
השיר הזה מיעד להריסה.

על השיר הזה אני כותבת:
מבנה מסכן
הכניסה אסורה

"שיינדל" כותבת מכתב ליאירה גינוסר

בעקבות הופעת ספר שיריה "שיינדל"

ראוי היה שאזכה בו, כמו "המלכה-האם" או "אגדת סינדרלה", מונחים שהמציאות לא הכילה אותם והם הומרו במונחים כמו "עובדת זרה".

ואת יודעת מה? יותר מכל הופתעתי כשגיליתי, יקירתי, שבימים ההם גם לך לא היה "דיבור", וכי, במילותיך שלך, "היינו שתינו זהות, שיינדל, חסרות אוניס", היינו כמו "רקפות אילמות" בין "סלעי" המציאות כי "קולנו לא נשמע". וכמה שמחתי שעכשיו, סוף-סוף, נמצא לך "הדיבור" וחשבתי שמתוך ההזדהות הזאת סחפת אותי עכשיו פנימה, לשיריך. ואז עברה בי לפתע צמרמורת כשקראתי איך באירוניה החריפה שלך הבעת את כאבך על מותי, והיטחת אל הנייר את המילים הקשות הללו: "ליום הולדת בכורך, שיינדל, טרפת את נפשך בכפך. מותך מתנת יום הולדת".

וכשהוספתי לתהות איך פתאום, ובאופן כה בלתי צפוי ומאוחר, חדרתי לשיריך, קראתי את דבריה של חנה יעוז המלווים את הספר, והבנתי כי העולם החיצוני בכללו נתפס בשיריך כמאיים ופוגעני באישה, אם זו החברה, המלחמה, המשפחה או בן הזוג, אבל המודעות היא שמקנה לאישה כוח ומשמעות. ואז ראיתי כי אמנם בשיר שהבאת כמוטו וכהצהרת כוונות לספר, גם המשורר הרומאי הורציוס, שאת דוברת בו, אף כי עלה לגדולה, ירא כמוני וכמוך את "האלים המקיפים" והזוממים רע. ובכל זאת, הוא גובר על הפחד ומשלים עמו "בכוח שמחת ההווייה". וחשבתי לי: איך את מגיעה, אפוא, ל"שמחת ההווייה"

ני, שיינדל שלך, כותבת אליך – ובכתב ידי, כי הרי אין לי כאן, למעלה, מחשב, ולמרות שזמני קצר – כי התרגשתי והופתעתי לראות את שמי – וביידיש! – מתנוסס בלבן בוחק

על העטיפה השחורה של ספרך החדש והנאה, והבנתי שאני, ממש לא ייאמן, מככת בספרך זה. הפתעתי אף גדלה, כשגיליתי מי היא זו שבתמונה המייצגת אותי, והבנתי שבחרת לייצג אותי, הזקנה, בדמותה הצעירה והנאה של לאורה של מאוריציו גוטליב, שלא זכתה כמוני להינצל מן השואה ונספתה בה בזיקנתה.

הוחמאתי, כמוכן. אך עד מהרה נצבט בי לבי כי גיליתי בשירך "כפות הכסף", שכאשר מסרתי לדייך את סכו"ם הכסף הכבד ואמרתי לך בתום לב ש"זה עוזר זה שווה, זה בשבילך", לא שיערתי כלל שאני מעבירה אלייך, כדבריך, "כאב כבד שאין מה לעשות בו", והתנחמתי רק משום שבכל זאת עשית ממנו שיר מרגש. זיהיתי מיד, כמוכן, שלא כל הפרטים מחיי ומחייך הם אמת לאמיתה כי הרי "אמת השיר הוא כזבו".

ובכל זאת לא שיערתי את העוצמה שבה את כואבת את עלבון חיי, עלבונה של אישה שהצילה את משפחתה בשואה מרעב, מחלות וכפור, ולא זכתה בזיקנתה אלא להתנכרות. אפילו היטבת, ילדתי, להבחין עד כמה חסרה לי בבדידותי משפחת ילדותי, ועד כמה, עם כל "הנאורות" שאת מייחסת לי, עדיין אני יראה מ"עין רעה". נחמה פורתא הייתה לי רק כשראיתי שכך נולדו לך שירים חזקים, וכי הם נולדו מתוך בחינת חיי באירוניה מרה ובכאב, לאור מה שלדעתך

ומשלימה עם אימת העולם המאיים ופוגעני, ואיך אני משתלבת בכל זה? כלומר, תהיתי "מאין נחלת את שירתך" – אם נשתמש במילים של ביאליק שאהבת – ואז נדמה לי שהבנתי משהו.

אני רואה שאת כבר חסרת סבלנות ורוצה לדעת לאן אני חותרת. ובכן, אגיד לך. נדמה לי שמצאתי מפתח ראשוני בשירך "העיר הנסתר". עמוס לויטן, בדבריו שבסוף הספר, מציין שהשיר מבטא את "תמצית המצב הקיומי של רבים מאתנו כאן" ביחסנו להווייה הארץ-ישראלית של ילדותנו שאינה קיימת עוד. ואני מצאתי את המפתח לשיריך בטור הראשון, שבו את אומרת כך: "יציבה עברתי בחלל מיתולוגי פרטי/ מתחזה לזמן היסטורי". כלומר, שירתך נולדת כאשר את מפנימה אל נפשך את עולם החוץ שנגע בך, ויש שהכאיב ואיים מאוד, ואת סוחפת אותו פנימה, על נופו, אירועיו ודמויותיו במישור האישי והשירי, הלאומי והפוליטי. ואז מתבטל רצף הזמן הכרונולוגי, והכול הופך בך להווה נפשי. והרי כך את אומרת בעצמך: "אני העיר, העיר אשר איננה".

ואז, יקירתי, שירתך נולדת. איך? וודאי את כבר רוצה לדעת. היא נולדת כשאת "עוברת יציבה". ומה פירוש? היא מתהווה כאשר את, למרות הכאב או דווקא בגללו, בוחנת את העולם שהופנם, מצרפת בו רחוקים בזמן ובמרחב בחתירתך למשמעות, ומתוך כך יוצרת שירה. ואיך את בוחנת? מתוך עמדה מוסרית חסרת פשרות, עמדה התובעת אמת במגע עם ההווה, עם הזולת והמציאות, ללא זיוף, עיוות ועוול ביחסים, ללא הכנעה וכניעה וללא גרימת כאב והשפלה. וכיוון שרק השירה מאפשרת לך לתת ביטוי למשמעות שחשפת, שהרי רק היא שתוליד מן הפחד והאיום אל "שמחת ההווה", נולדים הציוריים המפתיעים, עד שאת סוחפת אפילו אותי פנימה. ועל כך אני כל-כך גאה, ולו יכולתי אפילו הייתי שולחת אלייך נשיקה. כי במקום שבו אפילו "השמש" נעשית "אני" כדברייך, סימן שגם אני נגעתי בלבך ומתוך כך יצרת שירה.

ואם תרשי לי, הייתי מוסיפה שהכול התחיל מאותה "ביצת דרקון", כפי שאת מכנה אותה בשיר "לא אפתח", והיא ביצת "פחד ורוע", וגם כעס שהייתה בנפשך. אבל אז, בימים הרחוקים ההם, היית, כלשוניך, "כ"בת יען" מאוימת וחרדה, ואני שמחה שעכשיו עלה בידך להשתחרר מן הפחד בכוח השירה, ואת כבר יכולה לתת ביטוי לכל מה שהיה כלוא בנפשך, ואפילו ביטוי אירוני, ולהיגאל.

הבנתי את הדברים הללו, לצערי, בייחוד משירי "הזוגיות". השירים האלה הכאיבו לי במיוחד, כי ראיתי את עצמי, כאמו של בן-זוגך, אחראית לכך במקצת. כאבתי את מצבי הכניעה, ההשפלה, הכבילות והשיתוק הפנימי כי מעולם לא עלה על דעתי שכך היו. נדהמתי לקרוא את השיר "זוגיות", שבו מוצגים שני בני-זוג כאבירי בית נטולי נשמה. היא – כספרייה המתכסה אבק, והוא פועל כשעון המיכני חסר הרגש והאמפתיה, עד שכל הבית נעשה כנייר נטול חיים, המרמוז גם להשתקעותם בכתיבת שירה. אבל חמורה מכל גם בעיניי היא כניעת האישה הגוררת אותה להעמדת פנים, לקיום מזויף, כשהיא מתראה כביכול. האבק אינו אלא איפור

ואילו כלפי חוץ מתראים השניים כזוג יפני מסוגנן ואמנותי, בעודם במהות "שבויה ואויב", והיא משוועת ל"פדיון שבויים".

ואז הבנתי, מה שלא קלטתי בעודי מהלכת ביניכם. הבנתי, שרגישותך לקיום מנוכר וקר ומזויף, היא שמוליכה אותך לצירוף התחומים בנפשך ובשירתך, עד שגם הפוליטי נעשה אישי, כשהגבר מוצג כ"מתנחל" בבית בעודו דובר נגד כיבוש והתנחלות. כי ברגישותך לזיוף את תובעת קיום של אמת בכל מימדי הקיום ואינך מבחינה בין הפרטי לציבורי, כי הכול נעשה לגבייך פרטי. ולכן, למשל, בשירך "הצעירים" הזקנה האיטית מתאחדת עם הזקנה במימד הלאומי, כיוון שצעירים רבים אינם זוכים לה בנופלים למען ארצם, באומרך באירוניה חדה ומרה: "כי בפצע הישראלי העמוק / אין מקום לזקנים".

ואם כך, יקירתי, איך בפועל את מגיעה מן הכאב והפחד ל"שמחת ההווה"? אגיד לך. בואי ונראה, למשל, מה עשית עם רחוב מודיליאני, שאת גרה בו, בשיר שהבאת על הכריכה האחורית. אני הרי עברתי ברחוב הזה לא פעם, כידוע לך, ומה ראיתי? רחוב נאה, שקט, מוצל, מהוגן וצר, ואת? את הפנמת אותו, ולכן קראת לשיר "לי רחובה של עיר". ומה עשית בו? פיתחת את הפוטנציאל שהיה בנוסחו הראשון בשיר "בת רחוב ותמר" וצירפת ואיחדת רחוקים גם על דרך הרמיזה: את צווארי הנשים הדקים שבציורי הצייר, את קשתות התמר, את שירי לאה גולדברג, הנרמזות במילים "אישה לא יפה, נפלאה" – ואגב, לפי דעתי היא החלט היתה אשה יפה – את חדרך ואפילו את נכדתך הקרויה "שיר". ואז עברת "בתנועה כורעת" – והרי זה המונח שלך מן השיר על נתן זך ופוגל – מפחד העורבים ואימת השיעול הזקן, שהזכיר לך את מותו של אבידן, לשמחת "ההווה" בזכותה של הנכדה, כי היא המאפשרת, גם בזכות שמה, להגיע לאיחוד של אמת בין השירה והמציאות.

ואם כך, ילדתי, מותר לחייך! והרי את מחייכת כשהמציאות מגישה לך נחמה, כמו בשיר "מנצח ושני לזורים". ומדוע? כי בשיר גובר הפיתוי הגשמי של האוכל על התשוקה האמנותית לשמוע קונצרט. לכאורה, כשלון של ה"לוורית", אך למעשה ניצחון מחויך כי "הגברת" שהפסידה קונצרט זכתה במתת אהבה של אוכל שהוגש בחיוך ובנדיבות. ואף כי לא שמעה את הקונצרט בניצוחו של גרגייב, המנצח המהולל, אפשר לחגוג בחיוך ילדותי ולתת לכך ביטוי אפילו ברמיזות לשירי ילדים.

ואם את עדיין שואלת אותי "נו, אז מניין נחלתי את שירתך?" אפנה אותך לשירך "שעה בחדר משלה", שכותרתו המרמזת, להבנתי, למאמרה הנודע של ווירג'יניה וולף, שעניינו יצירתה של האישה, חושפת שנושאו הוא מהות יצירתך. תחילה הופתעתי כי מעולם לא נתקלת במיטאפורה שהבאת. בראשו לתיאור השירה. שהרי כך את שואלת: "האם שירה איננה עוזרת בית / המנקה את חדרייך בצעדים חרישיים / בעיניים עצומות מנקה גם אבק דק מן הדק". יותר מזה, היא גם מנקה את הפרטים הפזורים ומכבידים והם "קטנוניים ומקטינים". וכיוון שהקבלת אותי, הזקנה, בשיר "שינדל, שעה ש..." לעוזרת הבית הצעירה

והיפה, ששמה העברי "יפה" הוא תרגום שמי היידי, ותבעת כך את עלבוני, הריני רואה לעצמי זכות להסביר את מטאפורת "העוזרת".

לכאורה, את מורידה את השירה מכיסאה הרם והנישא. אבל השירה לא נעלבת, כשם שאני לא נעלבת. כי הרי היא מנקה את האבק שכיסה אותך ונטל ממך את חיותך. ואיך היא מנקה? כדבריך בשיר, בכוחה של "אינטליגנציה נוכחת פקוחת עיניים", כלומר – בכוחה של התבוננות רציונלית, מפוכחת וחסרת פשרות. נכון, ילדתי, לעתים כוחה אובד, כמו בסיומו של השיר הזה, אבל

לרוב, היא בוחנת, מצרפת, מצננת את הרגש הכואב או אף את זה הנלהב, קושרת וחושפת משמעות. ואז את משתחררת מן "הפרטים הקטנוניים והמכבידים" ומ"פחד האלים" המאיימים, ממש כמו הורציוס שלך, וכך אפשר לך להשלים עם פחד החיים מתוך שמחת ההווה.

ולסיום, יאירה יקרת – כי הגיע זמני להיפרד – רציתי רק לומר שהעיקר הוא שכך נוצר ספר השירים הזה, שאני, שיינדל – ממש לא ייאמן! – מככבת בו! ועל כך, קבלי את תודתי וברכתי ואת איחוליי להמשך שירי פורה. ■

יוחאי שקד

גיא

גיא, חפיתי לך שעות על גדר בית הקברות בעפולה. החשך כבר ירד, אך מעולם לא הגעת. לפעמים אני נזכר כיצד בלילה ההוא ישבנו במרפסת של בית הורי, וחלקנו סיגריה בעלטה שמסביב. אורות העיר נצנצו תחתינו כמו מדורות קטנות לוחשות, ונגנו את ה"פינק פלוייד" בקולי קולות. אני זוכר את הספורים המטרפים שלך על נערו, צבעים ואלהים. מעולם לא ידעתי מה אמת ומה פנטזיה. היום אני כבר בן שלשים ושש. חי פעמים את חייך. אני זוכר איך נשבעת לי ש"הסמיתס" היא הלהקה הטובה ביותר בכל הזמנים. ושפעם פגשתי את "מוריס" בפאב בלונדון. לא האמנתי לך. אני לא בטוח איך בדיוק נהרגת. שמעתי שזו היתה תאונת דרכים בארצות הברית, אחרי שחזרת בתשובה. בחושים הנבואיים שלך חשתי שנעוריה קרבים לקצם, ולא חששתי לחיותם עד כלות. בכל פעם שאני שומע את "הסמיתס", אני נזכר בך. אני מאמין לך עכשו שהם הטובים מכלם. אתמול בלילה חלמתי שמישהו אהב אותי.

מיקרופון פתוח

שלושת השירים הזוכים ב"מרתון שירה – מיקרופון פתוח", בחסות "מאזנים", שהתקיים בריד הספרים הבינלאומי בירושלים, פברואר 2011.

שושנה ויג

תוכי מדבר

התחדשתי בתכי מדבר
עטור נוצות פקשת בענן
מדבר בשפתי
מבקש את קרבתך
מחבק את מלותי
ועוטר אותי באהבה קדושה.

התחדשתי בתכי מדבר
מעופף בעולם
וחזור עד למפתן ביתי.

התחדשתי בתכי
חפשי
חרות שפתי
עברית עתיקה.

כשפתח את פיו לבקש ממני פת לחם
לאהבה ולרעות

אדם דובז'ינסקי

במקום פרידה

היום ארץ היום,
ושמש פיסני.
זורח לו בחם,
כאדם השני.

היום קצר היום,
ורוח עקשני.
אתמול מחר שלשום,
וכבר אין אני.

נירה תובל

קָרָא לִי
"חֹיָה!"
"נַחֵשׁ!"

הַגֶּשֶׁם הִגִּיעַ בְּאַחֹר
וְהוֹדִיעַ שָׁרֵק לְבָקוֹר
גֶּשֶׁם קָצֵר בְּפֶס הַצֵּר
שֶׁל מִישׁוֹר הַחֹף
שׁוֹלַח אֶצְבָּעוֹת רְטֹבוֹת
אֶל נוֹף חָרוֹךְ
נוֹגַע בְּזֵהִירוֹת בְּגִדְמֵי הַעֲצִים
מְעִיר פְּקָעוֹת רְדוּמוֹת
בְּבִטָּן הָאֲדָמָה
כְּמָה מְעֵט נַחְמָה
אֲחֻרָיו יֵהִיו עוֹד גְּשָׁמִים
הַשְּׁחֹר יַעֲלֵם
פְּרָחֵי בֵר יִכְסּוּ אֶת הַהָר
יִלְדִים יִטְיִלוּ בְּשִׁבְלֵי נַחַל אֶרֶן וְאַנְחָנוּ נַחְרִישׁ,
לֹא נִגִּיד בְּקוֹל: רְאוּ אֶת הַפֶּרֶג אָדָם כְּמוֹ דָם.

נימוקי חבר השופטים

מקום ראשון: שושנה ויג
השיר של שושנה ויג מבטא את השאיפה לשיח שמבטא קשר שאינו נגמר, שיח מתוך חירות ומתוך זיקה לעברית. הפואנטה מחזירה אותנו אל גן העדן האבוד, שבו קיים הקשר בין האישה (חוה) ובין הנחש (חויא). השיר כתוב בשפה מרעננת ומגלה חיוניות לשונית.

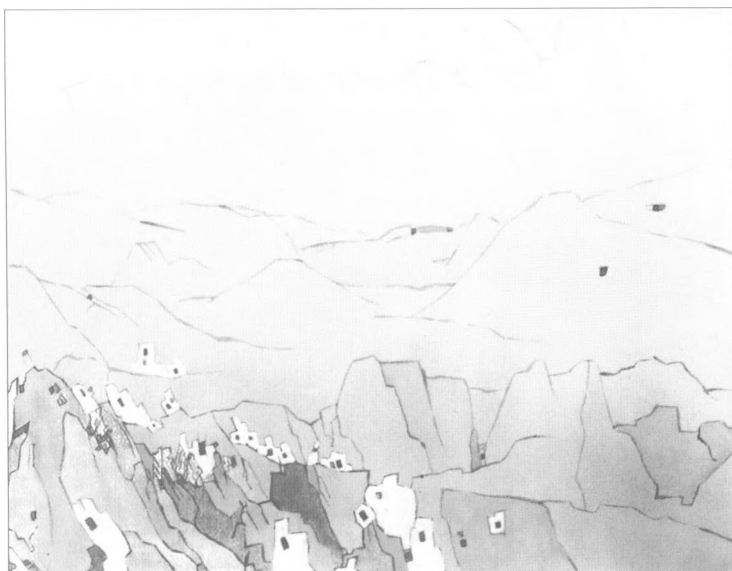
מקום שני: אדם דובזינסקי
שירו של אדם דובזינסקי צבעוני ופיגורטיבי, מהלך קסם על הקורא בנהנתנות שבה הוא כתוב, למרות שהוא מבטא פרידה, מוות, ותחושה של חילוף הזמנים כמהלך שלא ניתן לעצור אותו.

מקום שלישי: נירה תובל
השיר של נירה תובל מבטא תקווה. השיר עוקב אחר הקשר הסימפטי בין אדם ואדמה, התרחשויות הנפש והתרחשויות הטבע. בתוך ה"נוף החרוך" ו"גדמי העצים" יש גם התעוררות של "פקעות רדומות בבטן האדמה", של "מעט נחמה", ויש ציפייה ש"השחור ייעלם".

עמיר־עקיבא סגל

אבירי ההיכל

התאדה שמן ילדותך
ושריךך התעבו
שערותיה שהתפזרו, פעם
התקצרו והסתדרו
כמו מחשבותיה, כמו עקרונותיה
כמו עמידתך על שלך
אצבעותיה שידעו מיתר ומכחול
למדו את ההדק ואבק השרפה
מה שפעם צרב את קצות אצבעותיה
אתה מאמץ ללב
ומה שאמצת ללב
מפריע גם בזוית העין
למדת לא לפחד ממה שממולך
אלא ממה שמאחורי הגב
ומה נאצל יותר מדגל
מקפל באבל
ומה יפה מגדוד גברים
מזיפים המנון, בגרון נחר
קללה ויריקה כשהוא נגמר
למדת לא להתלונן
כי זו הדרך היחידה
החיים על חד החרב
ברוך הבא, אתה גבר.

לביא צרפתי

"אמי זכרונה לברכה" שיר פולקלורי או שיר חתרני?

פ ת י ח

ל אחרונה נהג כתב העת האינטרנטי "פואמה" במעשה חריג. במשך שבוע שלם הוא פרסם את השיר של ח"נ ביאליק "אמי זכרונה לברכה" כמחווה לדמות האם של מייסד האתר, שמעון בן-יאיר, ואחותו ציפי שחרור, עורכת "מאזנים". יצאתי בעקבות השיר הזה וגיליתי שהוא פורסם לראשונה ב"מאזנים" (גיליון פסח, תרצ"א-1931).

בקריאה ראשונה אנו נתפסים לסיפור ילדותו של ביאליק ולשיריו על דמות האם: אלמנותה של האם, חיי העוני, החסות של סבו עליו עם מות אביו. אך כותרת המשנה לשיר מעוררת שאלות וגם מסקרנת: "משיחות הצדיק ז"ל מוילדניק".

מיהו האדמו"ר שנרמז כאן, והאם יש בסיס חסידי לשיר זה? אנו מגלים לא פעם שירים שצמחו בעקבות יסודות עממיים, כך חלק מסיפורי י"ל פרץ וכך סיפורו של ש"י עגנון "מעשה העז", וכן סיפורים אחרים שלו. הכותרת על האדמו"ר סקרנה אותי ופניתי אל אחת מגדולי החוקרים של ביאליק בדורנו, פרופ' זיוה שמיר. לדבריה, השיר נשען על מעשייה חסידית ששמע ביאליק בילדותו מפי אשת סבו: הסב נשא אישה שנייה, שהייתה נצר לשושלת הצדיק מוויילדניק. ביאליק עשה בשיר זה מעשה חתרני והפך את המסר התמים הרווח בסיפורי-עם יהודיים, שהם סיפורי אמונה, גמול וצידוק הדין. לאם אין כסף, ואז קורה לה "מעשה נסים: שתי פרוטות". שלא כמו "יוסף מוקיר שבת" בפולקלור הזוכה באוצר לשבת, שתי הפרוטות שנותרו לה הן הנס... על השורה "לא שמעה עוד אוזן של מעלה", כותבת זיוה שמיר: "ההשגחה העליונה אדישה לגורל ברואיקה, ועל כן אלמנה כמו האם, גיבורת השיר, צריכה להתמודד עם מר גורלה בעצמה. הכרעתה להעדיף נרות על חלה, מלמדת שהיא-היא זו שבסופו של דבר מעלה קורבן לקב"ה, בעוד שהוא אינו שולח מלאכים לחלץ אותה מצרתה".

השיר כתוב כמעשייה חסידית, אך לטענת פרופ' שמיר "במסווה של מעשייה חסידית תמימה, יש כאן הטחה כלפי שמיים, על שאלמנה דלה צריכה להיאבק על קיומה לבדה, ולא הקב"ה ולא נציגיו עלי אדמות (קרי, הממסד הקהילתי – הרב, הגבאים וכו') אינם מסייעים לה לעשות את השבת כהלכתה". וכן, כשפרופ' שמיר בוחנת את השיר, בעיניה "אין הוא שיר אוטוביוגרפי, כי אם שיר שמרחיק את עדותו ומספר מעשייה שלא מכאן ולא מעכשיו, במסווה של מעשיית חסידים ישנה נושנה, כלל ביאליק קם גרעין אישי". פרופ' שמיר, שחקרה את הביוגרפיה של ביאליק, גילתה גם ש"אמו של ביאליק, לפי עדות חברי ילדותו מז'יטומיר, ייצרה נרות, וגם פרט אוטוביוגרפי זה עולה בעקיפין מהשיר".

לסיום, גם אם הנפש נוטה לראות כאן את המשורר ביאליק כותב על אמו הענייה, מתברר ממחקרה של שמיר, שהשיר מורכב משכבה נוספת, סיפורו של הצדיק מוויילדניק. האם בשיר היא לא רק אמו של ביאליק, היא גם אמו של הצדיק מוויילדניק. אני מודה לזיוה שמיר שהאירה את עיניי.

בלפור חקק

אָמִי, זְכוּרָנָה לְבָרְכָה

משיחות הצדיק ז"ל מוילדניק

חיים נחמן ביאליק

אָמִי, זְכוּרָנָה לְבָרְכָה, הִיְתָה צְדָקָת גְּמוּרָה
וּבְאֵלֵמְנוּתָה עֵינִיה מְרוּדָה.
וַיְהִי עָרַב שַׁבָּת, הַחֲמָה בְּרֹאשׁ הָאֵילָנוֹת –
וּבְבֵיתָהּ לֹא גַר וְלֹא סָעָדָה.

בְּדָקָה וּמִצָּאָה עוֹד, מַעֲשֵׂה נִסִּים, שְׁתֵּי פְרוּטוֹת –
"הֲלָחֶם אִם גְּרוֹת?" – פְּסָחָה,
רָצָה וַתֵּשֶׁב, וּבִידָה הַצְּנוּמָה מִשָּׂאת הַקֹּדֶשׁ:
שְׁנֵי גְרוֹת הַבְּרָכָה.

שְׁבַעָה כּוֹכָבִים בְּמָרוֹם, וְלֵיל שַׁבַּת אָמִי
שְׁבַעָה לוֹ גְּרוֹת – עֵינַיִם.
הֲיִקְבַע אֱלֹהִים שַׁבַּת קֹדֶשׁוֹ? וְכִי יִקְבַע מֶה-תַּעֲשֶׂה אִשָּׁה?
הִיא שָׂמוּ מְבָרָךְ עַל שְׁנַיִם!

וַיִּבְרָךְ עַל מִפְּהַ נִקְיָה לְלֹא פְרוּסַת חֶלֶה –
וַתַּחֲבֹשׁ שְׁבִיט-שַׁבַּת לְרֹאשָׁהּ,
וַתַּחֲלֶף שְׂמֵלָתָהּ, וַתַּכּוֹן לְקִרְאֵת אֱלֹהִים
וְהַשַּׁבַּת הַקְּדוּשָׁה.

וַיְהִי בְהֶעֱלוֹתָהּ הַגְּרוֹת וְלֹא יָכְלָה הַתְּנַאֲפֵק,
כִּי מַר לָהּ, כִּי רַתַּח לְכַבֵּהּ,
וַתִּבְרַךְ הַצְּדָקָת, וְדַמְעָה מִקְמַטֵּי לְחֵייה נִפְלָה –
וַיָּר אֶחָד תִּסַּס וְכָבָהּ.

עֲמֻדָה הַשַּׁבַּת נִכְלָמָה, עוֹרֶת עֵינָה הָאֲחָת –
הַתְּפִלְצָה הָאִשָּׁה:

"הַתְּבוּזָה, אֵל, מִתַּת אֵלֶמְנָה? אִם חֲטָאָה אֲמַתְךָ –
שַׁבְּתְךָ מֶה-פְּשַׁעָה?"

מִדּוּעַ נִקְרָת אֶת-עֵינָה? "וּבְעֲמֻדָה עֲצוּמַת עֵינַיִם
וּשְׂכוּכַת כַּפַּיִם, סוּלְדַת בְּחֵילָה,
רָקְדוּ כְּתַפְיָהּ וּשְׁבִיטָהּ בְּמַחְנֵק הַבְּכִי
וּבְלֵהֵט הַתְּפִלָּה.

תְּהוֹמוֹת מְלִבָּה שׁוֹעוּ, אֲמָהוֹת וּכְרוּבִים
הַתְּיַפְּחוּ מִגְּרוּנָה.
לֹא שָׂמְעָה עוֹד אֶזֶן שֶׁל מַעְלָה, לֹא רָאָה עוֹד כֶּסֶף הַכְּבוֹד
בְּהַתְּעַטֵּף כֶּה נֶפֶשׁ בִּיגוּנָה.

אִז תִּשְׁלַח מְלַחֵי הַצְּדָקָנִית דְּמָעָה אַחַת בּוֹעֶרֶת,
רְסִיס אֵשׁ לְהַבָּה,
וּבְצִנְחָהּ, וַיִּפֹּל בְּבֵית אֹר מִשְׁנָה, כִּי נִצַּת
הַיָּר אֲשֶׁר כָּבָהּ.

כְּמַעַט פְּקָחָה אָמִי עֵינֶיהָ הָעֲשֵׁשׁוֹת וְאַרְאָ:
אֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים שֵׁם יְהוָה,
כִּי נִשְׁקָה הַשְּׂכִינָה עֲלֵיהֶן. – תַּעֲמִד זְכוּת הַצְּדָקָת
לָנוּ וּלְכָל-יִשְׂרָאֵל.

שבט תרצ"א

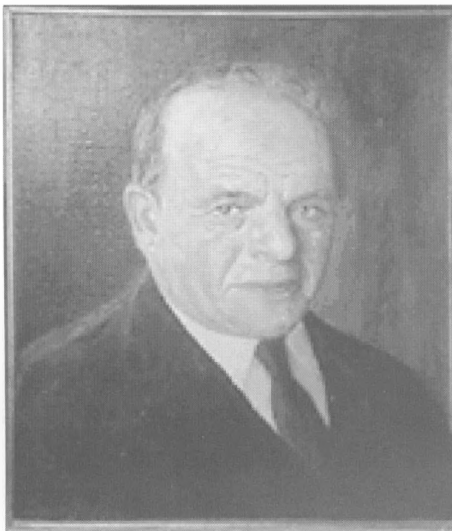
פורסם: "מאזנים", גיליון פסח, תרצ"א-1931

נועזות מול שמרנות

חיים נחמן ביאליק על ספת הגרפולוג

השורות ישרות, והשוליים והרווחים בין המילים ובין האותיות סדירים ועקביים. סדר מופתי זה משקף את הסדר הפנימי שכפה על עצמו המשורר: פיקוח על כל צעד ושעל ובקרה עצמית חריפה. נראה כי בחיי היומיום היה ביאליק עקבי מאוד, מהימן, דאג לברור את דבריו, ותבע מעצמו משמעת קפדנית. הארגון המושלם של הדף מעיד גם על מתן חשיבות לחוקים ועל עמידה בלוח זמנים. אנשי חינוך מאופיינים בכתב יד המכיל סימנים גרפולוגיים דומים. לביאליק היה יחס דו-ערכי לכל נושא חדשני ולפריצת מסגרות. מצד אחד הוא העריץ את האומץ הכרוך בנייתן המוסכמות. מהצד האחר, עקרונותיו, הניצבים כקורות חוקים באישיותו, מנעו ממנו להגשים את משאלותיו הסמויות. אולי זה מסביר את החברות רבת השנים בין ביאליק לטשרניחובסקי. האישי הקפדן והעצור התחבר לצד היצרי חסר הגבולות של חברו. האות נ' דומיננטית בכתב ומעידה על קשר הדוק לדמות האם. זאת, בניגוד לאות ל' הצנומה יותר, המסמלת את דמות האב. על-פי פרויד, הקשר לדמות האם נוצר בשנות הילדות המוקדמות, ופעמים רבות הוא מתבטא בכמיהה לחום אינסופי ולקבלה ללא גבולות. ניכר כי ביאליק היה מלא ערגה לקשר אידיאלי זה. ייתכן כי צורך מודחק זה השפיע על מערכות היחסים שיצר: האות מ', המסמלת את הקשר הזוגי, צמוקה וצרה מאוד. החתימה מורכבת מראשי התיבות של השמות הפרטיים, ושם המשפחה נכתב במלואו. צמצום השם הפרטי לראשי תיבות מעיד כי הכותב מעט להיחשף בחייו האישיים ושומר על רשמיות בהתנהגותו.

■ אילמלא היה משורר, יכול היה להיות: מנהל מוסד חינוכי.

חיים נחמן ביאליק

תודש יוני הוקדש בין היתר לספרות העברית. מה היה לנו: שבוע הספר העברי, יום הולדת מאה שנה ללאה גולדברג ופתיחה חגיגית של מכון "גנזים" החדש בבית אריאלה.

זוהי הזדמנות נפלאה לארח על ספת הגרפולוג את המשורר הלאומי, חיים נחמן ביאליק, ולנבור במעמקי נפשו באמצעות כתב ידו. להתחקות אחר האותיות, הסימנים, מהירות הכתב, הרווחים בין המילים ובין השורות ועוד ועוד, וליצור פרופיל אישיתי של משוררנו האהוב מילדותנו.

באישיותו של חיים נחמן ביאליק בלטו שני קווים מנוגדים: נועזות מול שמרנות, הרפתקנות מול מעצורים. במבט

ראשון, כתב-היד נראה נמרץ, עם הרבה תנועה. אך כאשר בודקים ברובד עמוק יותר, הכתיבה נראית קפואה, עצורה ומודחקת. הכתב מאורגן ומסודר, הזווית אחידה וגם התנועה בכתב מתוכננת לפרטי-פרטים. תופעה גרפית זו מסמלת פער בין ההתנהגות המוחצנת לבין תחושות הכותב. בחלון הראווה של אישיותו הציג ביאליק גישה נועזת לכאורה לחיים, אך זו חיפתה על מעצורים רגשיים ויצריים. השמרנות והקפדנות שלו והצורך לפעול על פי ערכים ועקרונות מוגדרים, חסמו את התאוה הגדולה שלו לחיים ואף גרמו לו רגשי אשם. ייתכן כי קונפליקט זה ליבה עולם פנימי של פנטזיות לא ממומשות.

היצרים הראשוניים של האדם משתקפים באיזור התחתון של האות, המסמל לפי הגישה הפסיכודינמית את החלק הלא-מודע באישיות. בכתב-ידו של ביאליק החלק התחתון של האותיות עצור, הקו עבה ואיטי ונראה כמו גדם עץ. סימן גרפי זה מעיד על הדחיקת יצרים ומאבק פנימי בתת-מודע.

אשרו ואבי ילדא ולחנניהם באשוריה
קרנה ואלוקי רב.

גורם ומחנכים נבדלים.

למעשה את הקול הקולא הלכנו אליכם ואלו הסתבחות כאלה: ההסתבחות הכוללת
היא יפה, אלבט הקולן הקינטא אלדא והסתבחות יהודה הצעור. מתבטאים אתם ארבע
בא היוםם לבן אג קצור אלדוקוט אינו חג נשקת דלים באיל. גואל דא ימי ואבי ילדא.
הוא הסביר אבס, גורם ומחנכים נבדלים, ואפי נבל הילב, מה רב יהי צדבא הסבל
ל יג יפה כדה אה תלבו האנציל דא יאבי ילדא גס מן הכחיע האזונית אגס סכחית
שקת. ת דה, יבטאה פא כק אגנן, דמן האכיק, ויו תחית הספץ אריותת, בהצדב
במפתה אבטוב סלס, יו בו אג ית כבו אטל את בקלם לבן נבל הילב אבן דסו
שכיל הלבים ארמיה, אלט צלו הוא גס אדור ואלכח באב הילב הדקרו את
כחגב וזאת הגדגודיק אא הספץ אלו תבטורת.

גס בטוח אנלס, כי לבס כאלא אהב תמקורו אלו הקולא אבס, ומקלס את
שקת העצים כרז פאר אהר, אהו כל ימי התג ההלו אינו אהר ולעתה קבל
אבי ילדא קולר הק.

כדינת התחיה

חיני קיאלע.

שלושה שירים מתוך ספר היצירות של ילדי ישראל

מיזם תחרות הכתיבה הארצית שהתקיים זו השנה השביעית במסגרת "אגודת הסופרים" מצליח להוכיח שניתן להניע את ילדי ישראל לשוב ולעסוק להנאתם גם בכתיבה יצירתית. מעל 1,000 תלמידי כיתות ג'-ו', מכל רחבי הארץ, שלחו השנה את יצירותיהם לתחרות. 63 יצירות, כמניין שנות המדינה, זכו בתחרות וראו אור "בספר היצירות של ילדי ישראל", המשובץ בברכותיהם של נשיא המדינה ושל שר החינוך ובעצותיהם של רבים מסופרי ישראל ומשורריו.

יצירות נבחרות מספר זה הוענק לזוכים בטקס חגיגי שהתקיים בימים אלה באולם הקאמרי בת"א.

תודות לסופרת מיכל סנונית על הסיוע בבחירת היצירות.

בברכה,

ריקה ברקוביץ

מנהלת התחרות

נעם אבידר

תלמידת כיתה ו',
בית הספר "נאמן" – הוד השרון

מחר יום חדש

מה הוא העצב שבלב

עליו אתה חושב?

כשרגשות קרים עולים בלב

לחדרים קרים, סגורים,

לא משחררים,

הוא נוצר והלב נשבר.

רק בלילה, לבד,

בחשך, מתחת לשמיכה,

כשהלב פועם חזק בתוך החשכה,

הוא פורץ בכאב – העצב שבלב.

מהו העצב שבלב

שאת הדעת מסובב?

כשרגעים כואבים בלב מתערבבים

עם הפחדים שבפנים צורבים,

הוא נוצר,

וכבר לא אכפת לו משום דבר.

עובר עוד לילה, ובחשך,

מתחת לשמיכה,

בעינים עצומות

אתה מסתכל סביבה,

רואה שהכל לא נראה כל כך נורא,

ויודע שהזמן יתפר את מה שנקרע.

אז נסה לחיך – אל חשש,

דברים יסתדרו, ומחר יום חדש.

יארה נוג'ידאת

תלמידת כיתה ה',
בית הספר "עילבון" – עילבון

הכרמל

הוי, הכרמל!
הנשא ומתרומם מעל פני הים
אל השחקים!
לאן נעלמו חיוכיך הירקים?
היכן הם עצי הזית
שהיו נטועים באדמותיך?
היכן חיות הבר, עופות השמים
ומערותיך שספרו לילדי הכפר
את ספורי העבר?
והיכן, היכן הם אותם עשרות הגבורים,
הכבאים שהזעקו מרחוק להציל את האסירים?
איפה הם כלם?
הוי, הכרמל, נשרפת באש, בלהבה,
ומדוע זה קרה? גם לך אין תשובה.

אך אני מבטיחה לך כי בכח הרצון ובעזרת האל,
את יערותיך נשקם, נחדש, ונתפלל
שתשוב להיות כמו שהכרנו אותך קדם –
ההר הירק והיפה שלנו.

אשכר כהן

תלמידת כיתה ה',
בית הספר "אהרון הרואה" –
קריית שמואל

להיות אני

בלילה, כשאני שוכבת לישון,
אני נכנסת לעולם הדמיון,
ממנו אוכל להגיע ולהיות בכל מקום
בלי להרגיש בכלל שאני בחלום.

בעולם הדמיון אני מאד עסוקה.
לפעמים אני מורה, לפעמים אני מלכה,
לפעמים מלחינה, לפעמים סופרת,
לפעמים אני אפילו זמרת מכתרת.

אבל תמיד, כשאני מתעוררת,
אל עצמי אני חוזרת,
וחושבת שלהיות אחרת זה בייף,
אך לפעמים גם מעיף.

לכן תמיד עדיף לי וכדאי,
להיות אני – ודי!

דלים

איך בידיים ריקות

דוד לוי. איך בידיים ריקות.
שירה. הוצאת קשב לשירה.
48 עמ'. 2011.

ש

ירה זו מאופיינת בחשיבה אסוציאטיבית שמשחזרת הרגשות בעקבות חוויות פרטיות לחלוטין. מעין מונולוג פנימי בורם תודעה, בשטף, שאיננו נמסר במגמה מבארת את ההרגשה. הרצון הוא לתת לקורא צוהר אל פנים לב הכותב, ולתת לו אפשרות-שיתוף. ההיגיון הוא נסיבתי, רצף המתרחש כפוף לתחושות. שורה מובילה אל שורה. יש למשורר נמען, לעתים יהיה זה הוא עצמו. ישנו דיאלוג. מול הכותב נמצאת ישות, ונחוצה תגובה והתערבות, אפילו שהן משוערות, ורטואליות, ספקולטיביות.

תחושת הרצף איננה נעצרת, גם לא מול המילים: "עכשיו גמגום ודמעות ופה חצי פתוח" (עמ' 14). חוויות נעימות וחוויות מסובכות נמהלות באותה הלשון, באותו המקצב, באותה פרוסודיה. לעתים ניכרת איזו הפסקה, כמו כזו שמבקשת לשאוף אוויר, אך אחרי אתנחתא קלה נמשך הרצף. הדיבור נוטה לחזור על עצמו, להדגשה, להבלטת איזו נימה אובססיבית, נשנית. (עמ' 8): "החלום חזר על קוצים וברקנים

/ ולא עזר שידול ולא עזרו תחינה וחנופה / לא עזרו דברים שאדם אינו עושה אלא אם כן חייו על בלימה. / החלום סירב בשורש העניין לגעת. / החלום רק אמרתי. אמרת. אמרתי. אמרת. / החלום הפנה גב. עצם עיניו. / וגם אז, רק אמרתי אמרת. אמרתי אמרת. / וידעתי שמכל מה שהיה חיינו, / מכל מה שיהיה חיי וחיך / לא תיאר אהבה. / יישאר רק אמרתי. אמרת. אמרתי אמרת. אמרתי אמרת."

אותה טרמינולוגיה נמצאת גם בשיר בעמ' 9: "אתה יכול שוב לבעור בי? / לבעור בי כמו שבערת / לא לשרוף בי / אתה יכול? / אתה יכול שוב לרקוד בי? / לרקוד בי כמו שרקדת / לא למעוד בי / אתה יכול? אתה יכול? / אתה יכול לחלום בי? / לדעת תשוקה ותום בי? / מדי יום, מדי יום בי? / להקיץ בי לפעום בי? / מדי יום בי? / אתה יכול? / תגיד לי. תגיד בי / אני רוצה לשמוע את קולך / לראות את מבטך, מגע ידך - / אומרים לי אומרים בי. / אתה יכול? אתה יכול? / תגיד לי, תגיד לי. / לא סחור סחרחך תגיד לי, / פניך בפני תגיד לי."

המילים והתבניות החוזרות, המשקל, הרצף וההפסקות, המקצב, התבניות, רקמת הלשון, צפיפות הנטל האובססיבי, כל אלה משרתים את האווירה הרגשית, והיא מבטאת היגד תחושת אמיץ.

עמ' 14 - ג: "תני לי להכנס / גם אם הפל לא מי יודע מה. / תני לי להיות במקום שהייתי. / אל תבקשי, אל תגידי לי ללכת. / לא אלך גם אם אבטיח. גם אם אשבע. תני לי להכנס. להיות בחיקך. לקרוב לשנתך. / יהיה המשך לחלום / גם אם הכל לא מי יודע מה."

דוד לוי מתחיל, מן השיר הראשון, איזה מסע בתוך חלום, אתו הוא מהלך בתוך השירים, מדי פעם הוא מזכיר את ההליכה והיציאה מתוך החלום הפרטי. החלום הוא מקור מניב פירות יצירתיים, ממנו פורצות התובנות. החלום הוא חבר נפש, פותחים בפניו את תחושות הפנים. זהו ידיד ליילי שמסדר את היום הבא והיממה והחיים. ידיד מסור ולא מאכזב. יש התהלכות בריאליזם היומיומי, שהוא קשה ומאתגר, ונמדד מול יחס של זולת ושל קירבה, לרוב זאת נמענת בשם קוד - רחל, ויש איזו סטייה להגות וניתוח פנימי. כאן, הכתיבה מסתרבלת במילים, מתבלבלת בתוך הלבטים ונותנת תחושת כאוס רגשי. על תחושות אלו אני אוהבת את השירה הזו.

"שמו חלום / והוא בא כנדרש / והוא מסור והוא ענייני / כבוד גדול אתה עושה לי / חלומי חלמי חלומי, / טופחים הכל על שכמו / מבבלים שמו. / עשה יום זה יומי / עשה בי יממה / עשה בי חלומי שעה / ביתי ביתך חלמי חלומי / מבקשים מדברים הכל על לבו / מבבלים שמו / וחלום עושה רק מה שהוא יודע לעשות / והוא מסור והוא ענייני" (שורה ארוכה א' - עמ' 35).

לביא צרפתי

את עצמנו מיהו הגיבור המרכזי ומיהם גיבורי המשנה, מתגלה בפנינו שוב מלאכת המחשבת שבוצעה כאן. הגיבור האמיתי הוא האני היוצר, הכותב. למרות שסביר להניח שבין הסופרים יהיו כאלה שלא תהיה להם הזדהות מלאה עם הגיבור, ושיאמרו לעצמם: "נו... באמת... אני לא הייתי עושה את זה...", הרי במעמקי מעמקי לבו של כל יוצר ומטבע הדברים של כל מי שחפץ בתהילה, קיימת שאיפתו לדבוק בחיים שמשמעותם לפרסם שוב משהו חדש ולראות את שמו בצד פרסומו – ספרו.

הלבוש, שכותב הרומן נתן כאן למאבק האיתנים ולסערת היצרים הזו מהווה אך ורק הקצנה של הסטריאוטיפ הספרותי כדי להנהיר את התופעה ולאמתה.

האמן ברומן שלפנינו הוא הרי סופר. יוסף כהן-אלרן נזקק למספר דמויות של סופרים על מנת לתת לנו את עוצמת התחושות שאני מדברת בהן. תוך כדי הצגת גיבורו-גיבוריו הוא מביא בפנינו דיאלוג, שיכול להיות גם שיחה פנימית אצל סופר:

"אבל רציתי לשאול אותך דברים, ירון, רציתי לשאול כמה דברים, מה דעתך?"
"בבקשה, שאל".

"על האנשים האלה שלך, יעל וחנן. אתה אולי לא רוצה שאשאל מאין הבאת את הדמויות, אבל אני בכל זאת סקרן לדעת אם יש בהן אמת. אפשר שיש בהן חצי אמת. הם קיימים? בדרך כלל ספר ראשון ניוון מחיי המחבר, אם ישירות ואם בעקיפין. גם הכתיבה בגוף ראשון אופיינית למדי לספר ראשון".

הרומן ירתק כל קורא, מאחר שהוא מכניס אותנו לתוך עולמו הפנימי של הסופר. מעבר לכך, היות שהקריאה הינה אחד הכלים החשובים ביותר עבור כל כותב, נראה לי שעבור הסופרים יש בספר זה ערך מוסף, הן מבחינת ההנאה והן מבחינת לקחי הכתיבה.

את הבנת הרגשות האנושיים הקשורים ביצירה ואת מידת השפעתם על חיי היוצר. כהן-אלרן מצליח להכניס אותנו לעולם הסבוך, האומלל, הספוג ביצרים, של הכותב באמצעות הסיפור שהוא כמעט סיפור מתח, ושיש בו גיבור העובר עברות על חוקי המוסר למען התהילה. עברות שיש בהן ממין הגנבה והשידול, ואשר עוצמתן אינה פחותה, וייתכן שחזקה יותר מרצח של ממש.

נושא הספר, שהוא בנפשו של כל יוצר, מוגש בצורה מרתקת ולא כדיון, למרות שניתן בהחלט להבחין בשילוב שיחות המזככות את הטיפול הרעיוני, תוך כדי מהלך העלילה ובניית הדמויות.

אגרום עוול לקורא אם אגולל כאן את סיפור העלילה הסבוך, שכן ההנאה הטמונה בגילויים הנחשפים בפנינו ברומן, עשויה להיפגם.

הרומן משלב תיאורי המקומות, הדמויות והמצבים וכן שיחות המכניסות אותנו לעולמם של הגיבורים ולמהות הכתיבה הספרותית.

הלשון עשירה מאוד. מיד בפסקה הראשונה ובעמוד הראשון מובחנת יכולתו של כהן-אלרן לחבר בין התיאור והשיחה לצורך בניית הדמות, ועל מנת לסחוף את הקורא שלו.

הספר פותח כך: "האישה אמרה: אתה מדבר שטויות. תלתה בי עיניים דבשיות גדולות, השתהה עליי את מבטה, ואני תוהה עליה. לא היה כעס בעיניה, אבל נראה שבא איזה גל והעכיר במשהו את הדבש החם והצלול, שכאילו זה עתה נרדה מלבבות הפרחים ומכוורות הדבורים.

אני לא מכיר אותך, רטנתי, אני מכיר?"

היא אמרה: לא. ואותו אתה מכיר?" וכבר אנו שבויים בשיחה הזו, סקרנים לדעת מיהו "אותו" המדובר ומוקסמים, כגיבור עצמו, מהעיניים הדבשיות. וכאשר אנו מסיימים לקרוא את הספר ושואלים

ד"ר אורה עשהאל

ערגה גדולה

יוסף כהן-אלרן.

תהילה אחרונה. פרוזה.

הוצאת צבעונים. 256 עמ'.
2011.

תהילה ברומן "תהילה אחרונה" מאת יוסף כהן-אלרן (הוצאת צבעונים, 2011), סוחפת.

לפנינו רומן בשל, זורם, מדהים. הדמויות מרתקות ומסקרנות. הקורא נכנס למבוך שבו שזורים זה בזה שני סיפורי אהבה, כביכול בלתי אפשריים, אשר נוכחותם, כסיפורים, מעוררת אמון, ובעלת עוצמה רבה יותר מהמציאות עצמה. התחכום בעלילה רב כל כך, עד שאמינות אחד מסיפורי האהבה נבדקת תוך כדי התפתחות הרומן עצמו.

אולם הדבר שמקנה לספר זה חשיבות מיוחדת הוא נושאו המרכזי, אשר בעקבותיו ניתן לספר שמו: "תהילה אחרונה".

הספר עוסק בצורה ישירה במשמעות האמנות עבור האמן, בחיפוש שלו אחר הביטוי המושלם, בחתירה לתהילה, ובמחיר שמוכן אמן לשלם עבור התהילה. במקרה של הרומן, בו אנו עוסקים, זוהי התהילה האחרונה, דבר שמעצים עוד יותר

דליס

סוס טרויאני

יערה בן-דוד. סוס טרויאני
מבטן התודעה. שירה.
הוצאת כרמל.
96 עמ'. 2011.

המטאפוריקה שואפת להתמקד באותם מוטיבים, כמסר תמונתי מאפיין. (כמו הכבשים אצל קדישמון). כך, יערה בן-דוד מגייסת את בעלי החיים הזעירים לאמירה הרעיונית הרצויה. דוגמאות: נמלים (עמ' 46), נקר (עמ' 14), תולעת (עמ' 14), עמ' 48, עמ' 93), הכלילית לילית (עמ' 12), פרפר (עמ' 13), אנפה (עמ' 32), סרדין (עמ' 32), ציפור (עמ' 13), עמ' 78, עמ' 77).

מלבד אלו, ישנן חזרות מטאפוריות גם במונחי אור. דוגמאות: לילה בלי ירח (עמ' 17), לשונות אש (עמ' 17), אור ממרחק קילומטר, אור בקמין (עמ' 16), ניצת אור וכד'.

עוד מאפיין חוזר, מונחי הצליל שמושאלים לתיאור מצבים נפשיים. דוגמאות: צלצול קול מוכה ירח (עמ' 17), קולות לילה בחוץ (עמ' 16), שרה מתוכי (עמ' 15), צליל מכודן (עמ' 17).

בשער: "רוח טורקת חלום" מרכזת יערה בן-דוד דימויי מים. שם, אתרי ההתרחשות והסיטואציות קרובים לנחלים, התימאטיקה מדברת על מפרש, נחל אכזב, טובע = נטוש, מים רעים = מצב קשה, וכד'.

גם – עצים, מבחינתה של יערה בן-דוד, הם מעוררי תמונה רגשית. בית עץ (עמ' 17), קירות עץ (עמ' 16), עצי יער (עמ' 13), יער (עמ' 10, עמ' 18, עמ' 19), אשוחים (עמ' 19), בין עצים צייד אורב לצבי (עמ' 33).

כמו כן, כפי שנאמר לעיל, גם צבע, גם טעם, וגם ריח, מופיעים בשירה. יין אדום (עמ' 13), ובעמ' 88: "והסגיל צבע הערב והאדים כמו תינוק מְחַנֵּק // ואיפה האמת – האמת בשקר / והשקר בְּאֵמֶת". התמונה, על מרכיביה ודימוייה, מובילה לאמירה הרעיונית, וזו מושתלת בתוך התמונות. הגלוי והסמוי מצויים בכפיפה אחת בתוך ההיצג.

(עמ' 93) "שיר תולעת": "אני כותבת

השירה של יערה בן-דוד ויזואלית, כמו יצירות הקולאז' שלה, כך השירים. ישנם מוקדי עניין, מוגשים באסתטיקה של ציור, בחיבור רב-הרכבים, שמעשירים את האמירה, גם כשהיא מבקשת להיות צנועה במסריה. זוהי שירה מומחשת, בתמונה, בצבע, בקול, במוסיקה. הקריאה מפעילה את חושי הראייה, השמיעה, הטעם, הריח. האכספוזיציה, פרישת ההיצג, מעלה אלמנטים מטאפוריים נשנים. השְׁאֵלָה (להשאיל) מדמה הרגשה. תמונה מביעה מצב פנימי. ישנה השאלה מידית, חווייתית – חיצונית, וישנה השאלה מושהה. יש אלמנט גלוי, היינו, התמונה ומרכיביה, ובאותה עת יש מסר סמוי, מעין סיכום פנימי שנוצר מניתוח הפרטים החיצוניים.

ישנה התמלאות, ויזואלית, צבעונית, ואחר כך התרוקנות תחושתית, שהייה ב'ריק', בהוויה של פער מנטאלי.

ברצוני לחתום רשימה קצרה זו בהתייחסות לקטעים הארוטיים. יוסף כהן-אלרון הנו אמן בתיאור התפתחות מערכות יחסים וחשיפת האינטימיות שבינו לבניה. אני אישית בזה לצדקנות יתר הן כאשר מדובר בחיים ובמיוחד כאשר מדובר באמנות. שאבתי הנאה רבה מגילוי סודותיהם של גיבורי "תהילה אחרונה" ומהצצה לסודות אהבתם וחדרי משכבם.

ברומן שלפנינו ספרים נכתבים ומתפרסמים. חיים נוצרים ומסתיימים. אהבות נרקמות ומתנפצות. ■

גלית וסקר

עבודת מודרנית

לא תיקוד השֵׁשׁ
הַעוֹר לא יִצְרָב
רק קִרְנֵי נֵיאוֹן מְחִוֵּרוֹת אֶת
שְׂפּוֹן הַלְחִי

לא יִפְרֹץ הַרוּחַ
צִפְרָן לא תִכְחֵל
רק זְרוּעוֹת שְׂרָשׁוֹר כְּסוּפוֹת
מְצַלִּיפוֹת כְּסוּפוֹת –
דְּגִימוֹת אֲוִיר דֶּלֶח־מְצָן
על קִפְאוֹן הַכֶּתֶף

את קני המתאר / להקיז ממנה את הכאב / שלא יברח שישאר גלעד".

4: "העיניים שלה כמו / זוג מחבטי טנים / מצד לצד מפה לשם. / כשהיא צוחקת מתקמט ונמתח / לה העור כמו בקפלי אקורדיון / ובזויות השפתיים ומסביב לעיניים / ולאורך הלחיים נחרצים עמוקות סיפוריה / כך היא עושה את חייה / כשהיא צוחקת היא בוכה מקרבה / שמה פרח על אבן / משחררת ציפור".

כמה ברורה התמונה מול העיניים, כמה הדימויים והתיאורים מדויקים וכמה רגש הם מעבירים.

השיר שמתוכו נלקח שם הספר "סוס טרויאני" – מבטן התודעה: "בלילות אני הודפת מגדלים / והם מרעידים חוזרים / עם זווית הסטייה. / בפיוזה שלי הזמן לא עמד מלכת / עכשיו אני יודעת שהנוטה הצידה / בו לאפשרות האחרת / ובמקום ההוא / אין מי שיעמוד במקומו. / רק בבבל או בפיוזה / לא נחתכו דברים / כאן תשוקת ההרס סוס טרויאני / מבטן התודעה".

השהייה מול מגדל פיזה מביאה תובנות. מה שקיים בכל מקום, צריך להימצא שם. כל המזימות הסמויות והתככים, כל המגדלים במובני הקשיים, שמנסים להזיז, לתקן, לסדר, צריכים להישאר, אולי אין צורך במזימות תיקון, אולי העקום הוא בעצם ה"בסדר", אולי בפנימיות, בתוך הבטן, יש רצון לעקמומיות הזו. בבבל ניסו לבנות מגדל ישר, הוא לא שרד, המגדל העקום בפיוזה שורד ומנופף בגאווה בנטייה ה"כביכול שגויה" שלו.

השירה של יערה בן-דוד מרתקת, מלאת התרחשות, צבעוניות, ויוזאליות, אך מצד שני, צנועה במסריה, ועל כן מתחברת וחודרת ללב. הטרמינולוגיה משובחת, היא מדלגת בין שפה גבוהה ובין דיבור יומיומי, בין סלנג וחיבורי מילים ובין ציטוטים מתוך המקורות. אופן הכתיבה, גיוס איזכורים מן התרבות ומן התנ"ך, מעשיר וממלא את האמירה. אני מאוד אוהבת את הספר. ■

מחשבה / אני נטו פה על קו התפר של הזמן / הנפרם. ברגע זה אפחד חוצממני / האופק נקי, רגלי עמוק בחול / ולא אפחד / כל מה שאני צוחקת אני בוכה זורקת / לתוך עצמי והייתי לגוף אחד / נטו בלי דימויים וחרוזים ומשקל / הכל שמה על השולחן תכשיטים אהבים ידידים / כאילו היו / תקועה עמוק – מילה בשיר / ומי יזיז אותי – אפחד / ברגע זה ובכאים אחריו / בשעות בימים במתים / הבאים ולא אחסר. / לא אשה מצרה אבל צרורה מגרגרי אבן רבים / לפעמים החיים – אבל אני אשה בלי צירים / לא רגישה לחומקור / אני אולם מלא מפה לפה / לפני ההתחלה או אחרי סוף כשמותר להשתעל / אני אחד שהוא שניים או יותר מתרוצצים בי / אז מה אם לא רואים עלי מבחוץ / האדמה שעליה אני / מתכסה זיעה קרה זוה / באי נוחות".

שיר זה הוא רב התרחשות, כתוב בורם תודעה ומדלג על פני תובנות ומוטיבים רגשיים. יש מובני ארספואטיקה, מובני זמן שמתכלה, מובני אישה – חזקה וחלשה, מובני עוצמה ופחד, מובני קיים ונעדר, מובני "יש" ו"אין", מובני אפשר, מותר ואסור, מובני לבד וזולת. כביכול זרם תודעה שמגבב לערמה את כל הקרביים הפרטיים. ערמה מחומרים בוני דרמה, ערמה כואבת. אך ברובד הסמוי יש איזו אירוניה, אפילו הומור, בגיבוב הכאוטי הזה.

השירה הזו איננה שירה שנוגעת ברבדים קלים, זו שירה שנוגעת בקשה. מובני ההתרוקנות נוגעים גם בשכול (אובדן האח) וגם באהבה.

מחזור השירים הממוספר (שמונה): "משירי האשה האחרת" (עמ' 34) מכיל שירים מקסימים, רגשיים, מדויקים, מעוררי תגובה.

1: "כשהאשה האחרת אמרה חסר / ולאטה את שמו כריח השדה / אחרי גשם ראשון / רציתי לצייר אותה מחדש / לרכך

בשביל / להעביר את הזמן בשיטוטים / בין גופי הנפש וקולות / שכבר לא באים לקראתי, / בשעות לא מקובלות / יוצאת תולעת לבנה מן הדנטל / שעל אדן חלון העץ הכתום / צד מערב / בין ההול למטבח / ואז באור מלא / אני מניחה לה לנפשה / להיעלם באחד הסדקים. / מילים לא הולכות לאיבוד".

כל המרכיבים שהוזכרו לעיל מופיעים בשיר זה, כמייצג: הגלוי והסמוי, הנמצא והנעלם, המילים הנאמרות ואלה שנשארות בפנים, מדרג האור, סולם הצבעים, הנפש הפנימית והקול החיצוני, החרקים הקטנים מול ה"אני" האנושי. ומוטיב נוסף, שקיים בשירה ועובר כחוט קבוע, הוא מוטיב הבית. מתוך הבית צומחות התובנות.

עמ' 77: "ציפור מכה / במקורה השבור בריק בזכוכית אפלה // היא תישאר בחוץ / בחרדת השיר / עם כובד האוויר על כנפיה".

מצד אחד, ייתכן שזהו שיר ארספואטי, ומצד שני, מתקיימים בשיר זה, ונשנים, כל המובנים שהוזכרו: התרחשות, תמונה, חיה קטנה, בית, ואלה מנותבים לתיאור מצב רגשי. לתופעה שמוצרת מתוך הטקסטים, מצב דו-קוטבי, מצד אחד חוזק, חוסן, ומצד שני חולשה. מצד אחד התמלאות, ואחר כך התרוקנות. ההתרחשות, הצבעוניות, הם במובני ההתמלאות, הניתוח שמונח מבין השורות, היינו, הסמוי, מוביל את ההתרוקנות.

"מאזן" (עמ' 60): "חושבים שאינני / אבל אני מאד ישני / זכוכית חסינת אש / וצלולה עד מאד / אני ואפסי וצלי / סימן השאלה המרקד / עצמי ובשרי אני ומדברי / אני וזולתי הצל המהלך הולך וכבה / שתי זרועותי כמו סולם תבלים / משתלשלות מימיני ומשמאלי / לחבק את גני / כי ממני אני באתי ואלי אשוב".

גם השיר בעמ' 61 פורט על אותם מיתרים: "אני": "על ספסל מול הים / יושבת ומתגרדת לא מגרשת זבובי

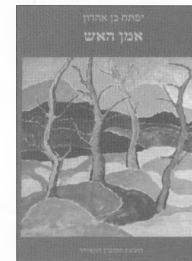
דליס

אמן האש

יפתח בן־אהרון. אמן האש.

שירה. הוצאת הקיבוץ

המאוחד. 2011.

א

תני הטבע מגויסים, בתוך הטכסט הגלוי, להמחשת האווירה. אתר ההתרחשות נמצא בתוך הטבע הנשגב. הפער בין הנשגב ל"אני" האנושי הוא המודע והלא מודע שצריך הקורא להשלים בתוך התובנות. שפת הטבע הופכת לשפת היומיום. ה"מסע", מונח חוזר בשירה זו, עובר דרך פריזמות חיצוניות, תופעות טבע שמסמלות ומייצגות תכונות. האלגוריה משתרעת על פני רבדים מדויקים ומוליכה לתמונתיות רגשית, אך גם לאיזה הומור סמוי.

"אני אומר מסע" (עמ' 9): "אני אומר מסע ואני רואה שלג / יורד בבטן האדמה, / ועדיין מקשה האדמה את פיה ועדיין / הקוץ יוקד. // ואני אומר מסע ואני יודע / כי טרם באה השעה ומעליי / השחור יורד יורד עורבים ופחם ואני אומר / מסע ואני רואה / עקבות הצעדים קרבות אל הרגל. // וטרם באה השעה, / וטרם נפקחה העין בסוליות האבן, וטרם / נמס הכאב עד תום. // ואני אומר מסע, השלג יורד בבטן האדמה, השלג / ממתין ליד הכרויה".

כאשר הכותב מתייחס לטבע כיד מכוונת את החיים, כמוכן שהוא מודע לחלוף הזמן, לדיוק של מדידת הזמן, מה שבין הזריחה לשקיעה, ובתוך תובנת הזמן הזו הוא מתמודד עם רגשות פנימיים שלו, שאינם מודעים למדידת הזמן המדויקת. הרגשות הם ערטילאיים מבחינה מדעית. זהו הפער הרעיוני העולה לדיון בשירה הזו. הערך הפטאלי, הערך המדעי, אלה מודגשים מול המוגבלות הרגשית.

"קריאה באור" (עמ' 10): "מרכסי ההרים יבואו, / מפסגות קריסטל ושלג, / רחוצי טל וכוכב / וטוהר השמש / יציף את גופם הכחול באור. // אמיצים וגבוהים / יצעדו בין גבישים ומראות שבה, / מרצדים בזהר דומם, / מישרים צעד / אל פניי. // אל פנים פניי / בתוך עיניהם השקופות / אביט רבואות השמיים, / צבא כוכבים זוהר מבטם / מסילות מסילות // אגמים וברכות של זכוכית ומים / וקרן אחת רוחצת, / לבנה ודקה וחוחכת, לגעת באבן חי".

יש לשבח את תיאורי הטבע, אסתטיקה לשונית המעוררת אצל הקורא תפיסה חושית ותפיסה דמיונית. התמונות מוסרות את המשמעות ואת הטון הריגשי. "אומרי מים" (עמ' 11): "עיוורים היינו למים, / ולמה שבתוך המים, / לאבן הבוהקת. // רחוקים מים ומנחל / לא ראו עינינו את שקיפות העפר, / את זהב התהום המנגן / ...".

בשיר זה, בשיר הקודם ובעוד שירים, מביא המשורר שורה של דימויים ומוצגים מן הטבע שמקוטלגים כמונחים מתנגדים. אלה מול אלה, עומדים לדיון מונחים סותרים תחושתיים זה את זה.

ביניהם: מים מול אבן, רחוקים מול "בתוך", "עיוורים" או "לא רואים" מול שקיפות, עפר מול נחל, מים, תהום מול יד מושטת לדלת, אור לבן, אבן בוהקת מול חשכות אפורות. וכן תופעות מן הטבע: אור, אש, ערב, בוקר, שקיעות, לילה,

שמש, קשת, ים, עפר. בשורה האחרונה בשיר, בעמ' 11, מופיע הבלתי אפשרי מבחינה מדעית: "צליל העולה מן האבן", ומאוד אפשרי מהבחינה המטאפורית. "דלתות הערה" (עמ' 47) "ברכת את דלתות הערב, אפורי עקבות / הם קרבים / עם גביעים שנוצקו מברקים וסופות. // ברכת את דלתות הכוכב הער. הם קרבים / בפצעי אש של שמשות חרוכות".

הדובר רואה את אינסופיות הטבע, אך כמוכן מסוים הוא מבקש את הדלתות, את ההתכנסות בתוך בתיים, ובהשאלה, התכנסות פנימית. הראוותנות שבאה מן הנשגבות מוליכה אל ההצנעה הנפשית. ופסקה אחרונה בשיר: "ברכת את הצוהר המדבר. אמרו לקרבים אל הדלת / כי כלו החשכות, וכי הפציעה / המילה המזמרת".

הקרבה לדלת המסומנת מביאה את האור הנכון, המילה הקטנה, הפשוטה, מביאה זמרה, כלומר – אושר.

השיר בעמ' 59, "חלון אחר הצהריים", נוגע בזמן מוגדר על פי חוקי הטבע, זמן שלקראת שקיעה, והוא מסמן זמן אופטימי כי בו צחקו הוורדים, וצחק הצהוב, וצחקו הסביונים, וצחק הכחול, וצחק האדום. בשיר זה הדימויים נוגעים בקשת הצבעים שבטבע, הקשת הזו מסמלת חיות ואופטימיות. "מביטים בתהום הקורן צלצלו אדנים / אור שצמח אל אור / צלצלו אדנים / פנים אל פנים באדני חלונות: / אור מבשר המילה באבן / אור מדבר מתכות / אור הזהב אור הכסף / אור שצף ממבואות האדמה / אור שגבר על האפר / אור בלבן חלונות / אור בשחור / אור בתכלת".

דומה שהדובר נגע בכל מרכיבי הטבע, נגע ושם ככולם אור, שם בגוונים ובתתי הגוונים אופטימיות וחיוניות.

אלה הם השירים ומסריהם. למי שאוהב שירה שנוגעת בטבע זו חגיגה לשונית נאה. ■

הראייה, היה החוש הדומיננטי. הם מציירים עולם אחר של תחושות והוויות אשר אינן מתוכות על ידי מחסומים של היגיון חברתי. עולם, שבו הקשר בין המתרחש לבין המורגש אינו מותנה במחשבות ותבניות קודמות.

הפתיחה הזו הייתה על מנת להבהיר את התרשמותי משיריו של אבי. הוא לקח אותי יד ביד, באופן ברור ומפורש, אל עולם של צלילים וקולות אשר אני אינני רגיל לשמוע. עולם עם כללים והרגלים אחרים, שבו כל המחוות אינן על טהרת תנועות ידיים וצורות שפתיים – אלא גובה צלילים ותנודות הקול. הרובד השני שלוקח אותי אבי בשיריו הוא הרובד העמוק יותר שבו האוזניים, כחוש הדומיננטי, משמיעות לנו מסרים וסיפורים המתווכים דרך החושים האחרים. המשחק המזורז שמצאתי בין החושים, ספק תחרות ספק דומיננטיות, נדמה לי כמו ערבוב שלהם לכדי בליל רגשות וחלומות.

*בגודל טבעי החלומות שלך היו לצפופים
כי אין נוף לשמיעה. טעם ההרכב המוזיקלי
מצטמצם
לאהבה אישית.
כמו עין קלועה בשדות הראייה
דיסק השמע נע על מסלול של רצועה
שרוטה (עמ' 15)*

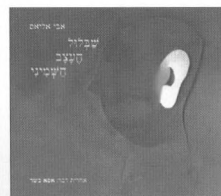
קשה יהיה לי לומר מהו הסיפור ומיין הדמויות שדרכן מספר לנו המשורר את סיפורו ואת משנתו. אך דבר אחד אשר חוזר בשיריו הוא פנייתו אל אישה אלמונית. בשירים רבים, כמו בשיר שצינתי, הוא פונה אל דמות נשית ואלמונית אשר מקשיבה בתשומת לב ואינה עונה. חשתי כאילו אני נשאב למערבולת היחסים והדיאלוגים הרבים בין הדובר בשירים לבין אותה האישה האלמונית. חשתי כיצד היא יושבת עם רגליים משוכלות ומאזינה בקשב רב לו – למשורר. זה המוצף ברגשות החייבים לפרוץ החוצה, זה שמנסה בדרכים אין סוף להביע את אשר על לבו אך אינו מצליח, זה שממשיך לנסות ולהתעקש, גם אם אין תשובה מהצד השני. ובתוך המחמאות הרבות מסתתר גם כעס, מרמור מסוים, אשר בשיר מסוים בצבץ באופן שאינו מטיל ספק בדבר הקיפאון שאליו הגיעו השניים.

"כקלידי פסנתר היא מנגנת סולו / את מרש העצב. / ויודעת את תני הכנף בקצב

כאשר כל קובץ שירים מלוכד תחת נושא אחר כמו "מקום", "זמן" או "מסע". אני פירשתי את הבחירה שלו בשמות השונים כחלק מהמסרים אשר הוא רוצה לספר לי, כל מסר מזווית אחרת בעולמו. כשסיפר לי על "מסע", לדוגמה, הרגשתי כי הוא נתן לי טעימה מפיו של איש זקן וחכם, המלמד אותי על החיים דרך ניסיונו הטוב וגם המר. הוא מספר על דרכים שונות להתנהגות, מטיל ספק בדת ואף שואל שאלות קשות, מלוות בתיאורים חיים של המוות.

"דומה, ההפלגה הזאת נמשכת עד אין קץ.
/ בזקנינו זרקה שיבה, חביות מיי-השתיה /
/ סופן להתרוקן ובבשר המלוח תפשה / רימה.
/ מזה זמן איננו זוכרים בבירור / את היעד /
/ את היעד, התכנון המפרט בראשית המסע,
/ הבטחות הגמול, החלומות / השיגאים" (עמ' 58).

כפי שפתחתי בתיאור העטיפה, אסיים בהתייחסות למאפיין האחרון אשר אני ראייתו אותו כחלק ממבנה שיריו של משה – הים. משה בחר לבנות את שיריו כמשפטים הנקטעים באמצע, אבל חוץ מבשיר אחד הם מסתיימים בנקודה. מבחינה סימבולית, כך ניתן לראות את המשכיותו של הים אשר לעתים אינו ברור: מתחיל ביבשת אחת ומסתיים באחרת – כפי שכל השירים, חוץ מאחד, מסתיימים בנקודה. השיר אשר נשאר פתוח נקרא "זקנה", ובהחלט ישנה עוצמה רבה לסמליות שנותרה פה פתוחה. ■

שבלול העצב השמיני

אבי אליאס. שבלול העצב השמיני.
שירה. הוצאת קשב לשירה. 2011.

הוגי דעות, יוצרים ואמנים רבים, מנסים להבין כיצד היה נראה עולמנו אם השמיעה, ולא

לירן שמרז

6 ביקורות ממוקדות

בשבח השנאה

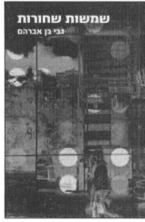
משה דור.

בשבח השנאה. שירה.

הוצאת הקיבוץ המאוחד. 2011.

קיים הביטוי "לא לשפוט ספר לפי העטיפה", אבל אף אחד לא אמר בביטוי לא להתייחס לעטיפה. אני מצאתי משמעות מיוחדת בעטיפתו של קובץ השירים, עטיפה המאגדת בתוכה את האלמנטים העיקריים מהספר. ועל העטיפה מצוירים איש ואישה באמצע צעד ריקודים – לובשים בגדי ים ולרגליהם סנפירים. באופק הים כמתוך צילום ובין הזוג לים עומד עץ תפוזים בתוך קערה חומה וגדולה, כאשר שורשיו של העץ אינם נוגעים באדמת הים הבתולית. על קערת העץ מונח גלגל הצלה ירוק-צהוב, אשר ככל הנראה הניח אותו הגבר הרוקד, מאחר שיש גם גלגל הצלה באדום ולבן על האישה שאָתו. הזוג רוקד על מקטע קטן של מרצפות, מחזיקים יחדיו מטרייה ועל הקרקע, לא רחוק מצלם – כדור ים גדול, ומכוננית משחק קטנה.

סרחת בתיאור גדוש זה לתאר את העטיפה לא מתוך כמיהה לטיפוח היצירה הציורית שבי, אלא מפני שהיא מגלמת באמת ובתמים את אשר בתוך הספר. תמונת השער של קובץ השירים היא לטעמי תמונת השירים עצמם. מצאתי בשיריו את ההתמסרות המוחלטת לתשוקה שראיתי בעיני הדמויות הרוקדות, את הגיחוך שלהן לרקוד עם בגדי ים וגלגלי הצלה, את הביקורת שלו על הלאומיות הישראלית בדמות עץ התפוזים הכלוא בתוך הקערה החומה, ואפילו את המציאות התל-אביבית המצומצמת בדמות מכוננית הצעצוע. משה אף בחר לחלק את הספר לפרקים,

משמות שחורות

גבי בן-אברהם.
משמות שחורות.

שירה ופרוזה. הוצאת גוונים. 2011.

הכותבת לוקחת אותי אל מקומות אחרים, חלקם אמיתיים חלקם בדויים, ודרכם מנסה לספר לי סיפור כלשהו. מצאתי כי המקומות הם בעלי משמעות לא פחות מהדמויות, והם הרבה יותר מרקע או סיפור מסגרת – כאילו המקומות הן דמויות בפני עצמן. לעתים המקומות והדמויות ברורים ומוכרים, כמו יפו או תל-אביב, ולעתים הם עמומים כמו פסל מתעתע אפוף ערפל – נראה ולא נראה לעין. לעיתים אתה משוכנע כי אתה יודע מהו הפסל, ואתה רואה ראש וידיים, ולעיתים הכול נראה מטושטש כאילו לקוח מציור סוראליסטי. המסתוריות שבדמויותיה וחיפושיהן במקומות השונים כאילו מרמזים על זיכרונות ילדות מוכרים אבל חמקמקים.

נערה על נדנדה

אפופת אור.

חברותיה מוחאות לה כף,

והיא שקועה,

מרוחקת,

במחוזות ילדותה

שם טווסים תלויים במהופך.

"נערה על נדנדה" – עמ' 52

הערפל המתעתע אשר עוטף את הדמויות והמקומות נדמה כאילו הוא עשוי עצבות נוגה. בפעמים מסוימות מסופר על דמויות אבודות, מבולבלות, המבקשות את דרכן. פעמים אחרות ישנם געגועים עמוקים אל אנשים מהעבר או ממקומות רחוקים. השתיקות אשר הרבה פעמים מלוות את הדמויות, לעתים אף באנונימיות, מצטיירות כתמימות מראה אל מול עולם פיקח ומאיים. הדמויות המסתוריות, בין אם זהו הומלס מבולבל או

מתוך "יש מאין", עמ' 14: אלו 3 בתים מתוך 11, אשר בין השניים הראשונים שכתבתי לאחרון מפריד בית נוסף שבחרתי להשמיטו. שיריו בנויים כבתים נפרדים הקשורים זה לזה בצורה רעיונית. המסעות והתהליכים אשר חווים עם קריאת השירים מובעים על ידי הליניאריות שבשיריו, אשר לטעמי חופנת בתוכה שני אלמנטים שונים. האחד הוא האופן ההיסטורי, לעיתים ביוגרפי, של הדמויות וחייהם. לעתים על ידי דיבור אל מאזין אנונימי, לעתים על ידי סיפור חייהן ממבט ראשון. השני הוא פרדוקס הפירוק שניתן לעשות לשירים השונים. מצד אחד ניתן לקרוא את הבתים השונים בנפרד, מצד שני הם חלק ממכלול ואינם עומדים בזכות עצמם. אבל גם המכלול הזה לא מושלם, והשיר הוא חלק ממכלול שירים שגם הם חלק יחיד מתוך פסיפס גדול יותר. וכך זה ממשיך, אף על פי הסתירה לכאורה.

אם הייתי מסתכל על 3 בתים מתוך כל המכלול, עדיין הייתי מבין דבר מה למרות שהייתי מתקשה להבין את ההקשר לזמן והמקום. וכך, ככל שאחבר עוד בתים, תתחבר היצירה לכדי שזירה רעיונית של מאורעות קשורים עם התחלה וסוף. אך גם ההתחלה והסוף הללו הם חלק מתהליך יותר כללי וגדול, וכאילו מבקשים לפרוץ את גבולות הנייר ולהעניק לקורא את כל המידע, הסיפור כולו, ורק שיידע – אך כמו בחיים, כך בשירים, שאי אפשר לדעת ולראות הכול.

מה שהתברר

כבעל ערך

נתן בחנם

שמלה פרחונית ופה מברך

הם לבו של הווגו

המיוחל

אין נקודה בסוף, ויש לקורא רק להניח את המשך סיפור האהבה מעבר לשיא אשר אני ראתי בו תנועה. ואולי רצה משה להעביר לנו מסר נסתר בדבר תחילתו של דבר מה וסיומו, ושאלף להותיר אותנו בשאלה: ייתכן שבסך הכול אנחנו קובעים מהי ההתחלה ומהו הסוף? ואולי אם הטבע היה קובע זאת במקומנו, הכול היה נראה אחרת. ■

/ רקוד תף המחט / בתפר תעלת שמע. / ולקול שירת לחן הדבורה / טרם העקיצה" (עמ' 19).

וכל אשר נותר לשאול הוא – מהי העקיצה? ■

ארבעים על האדמה

משה אוחיון.

ארבעים על האדמה.

שירה. הוצאת קשב לשירה. 2011.

ב"ארבעים על האדמה" מצאתי עצמי מסתכל על קטעי זמן עלילתיים בתוך תהליך גדול וכולל, כאילו ישנו רצף מסוים בחייהן של הדמויות. משה בחר קטע מסוים, מסיבות מהותיות או אקראיות, והביא לנו אותו. אך הקטע הזה אינו תמונה דוממת אלא תהליך, מסע מסוים, שבו הדמות מתקדמת, חושבת, מחליטה – והקורא אתה. לא ראיתי ציורים, ראיתי אנשים. לא קראתי פסלים ובובות באמצע אירוע רומנטי או טראומטי, אלא קראתי את האירוע עצמו והסתקרנתי, יחד אתן, על המתרחש ועל ההשפעות שלו בעתיד.

הוא סיפר

שעזב את בית הוריו

לשמש בין גלילי הבד

בכרך הגדול

בכר את המנוחות

במרתף הסחורות הריק –

החרות הטובה

מתחת לשביל

מריטת העופות

כך התחיל השיר, ובהמשכו:

לימים, היה הראשון שרכך

את זעפו של בעל התוכחה

מעבדת התיקונים

אתה: לא נורא, את יכולה, כשאת רואה אותי, להתאשר...
(עמ' 21)

וכך מערכת היחסים בין האם לבנה מתפתחת ומתבגרת, אך המוטיבים של הנתינה ההדדית בצורותיה השונות נשמרים בצורה אנושית ונוגעת. אל הספר הוסיפה רחל דיסק שבו הקליטה את עצמה מקריאה את השירים בטונים ובהגיות שבהם כתבה אותם. בין השורות השונות של השירים היא בחרה להוסיף מילים אשר אינן כתובות בספר, מילים ומשפטים הנוספים בצורה נסתרת, ומסמלים מעין מצרף של סודות הנרקם בין תחושותיה של המשוררת לקורא.

הספר מתחיל עם שירים לדניאל בעת הולדתו, בשנת 83, ומסתיים בשיר שמסמל את חזרתו מטיול או ממסע מסוים. שני השירים משלימים, לטעמי, זה את זה. גם מבנה השירים הכללי משתנה משירים מעט ארוכים, ולעתים דיאלוגים, לשירים קצרצרים שכוללים לא יותר מכמה מילים. מסע ההתבגרות שעבר על האם והילד עם השנים הרבות שינה אותם, אבל כמו ים סוער המכה במגדלור – הוא הותיר את מהות היחסים שהייתה בהתחלה יציבה וזהה למה שהיא בסוף. הגלים החזקים שהכו אמנם שייפו ושינו אותו מעט, אך הוא עדיין מאיר ועומד יציב בין החוף, לים. בין האם לבנה.

חזרת

אתה נשא צלול
מגדלור פועם
מעל הגלים

"מגדלור" (עמ' 113)

מרבית האנשים הם אנשים
אחרים. מחשבותיהם הם
הדעות של מישהו אחר,
חיהם הם חיקוי.
תשוקותיהם – ציטוט.

אוסקו ווילד

הדיכוטומיות. לתחומים האפורים בשיריה בפרט, ובחיי המציאות והחלום בכלל. עולות הרבה שאלות על האירועים המתוארים בספר ועל הפרטים שאילון בחרה להשמיט ולשים במקומם סימנים כמו "8", "+" או "*". גם הסימנים הללו הם חלק מאותה הדיכוטומיות בשיריה: בין הכתוב לנסתר, בין המילה לסימן, בין המשמעות לחוסר התוחלת. בין היכולת שלנו בתור כותבים לבטא את רגשותינו – ובין האילמות שלעיתים אנו חשים כשמילותינו נותרות ריקות אל מול הרצון העמוק לבטא את אשר על לבנו.

שירים לדניאל

רחל חלפי.

שירים לדניאל. שירה.

הוצאת קשב לשירה. 2011.

השירים הנוגעים בספרה של רחל נכתבו לבנה דניאל עוד מימיו הראשונים, דרך התבגרותו ואחריה. הקשר החזק, האימהי, שבינה לבין תינוקה, חושף בפני הקורא ערוץ נסתר אל מחשבותיהן העמוקות של האימהות בתחילת דרכן, ובהמשכה. הנתינה במערכת היחסים היא אין סופית, אך גם הדדית. הרצון באושרו של הילד והאהבה האימהית הניתנים ללא תשלום נענים בבחינה עמוקה מצד הילד של מקום מבטחים, מתן אושר וקבלה ללא תנאים מוקדמים. לעתים כותבת רחל בדימויים מורכבים של האדם ורגשותיו אל הטבע והים, ולעתים היא מתארת מערכות יחסים פשוטות אשר לכאורה אינן מסתירות דבר מה מאחורי השיחות והגיגונים שלהן.

(דניאל בן שלוש ועשרה חודשים)

אתה: את עצובה?

אני: קצת.

כלב קטן עם כתמים שנעזב בגן, ממשיכות לחפש דרכן במקומות השונים, אפופי החוסר ודאות והבדידות.

אין דבר כזה, יש דבר כזה

לאה אילון. אין דבר כזה, יש דבר כזה.

שירה. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

2011.

ספרה של אילון נשען על הקצוות הדיכוטומיים ומה שביניהם. הוא מחולק ל-2 חלקים, הפכים, אשר הראשון הוא ה"אין", השני הוא ה"יש" – ומה שביניהם הוא ה"דבר כזה". "דבר והיפוכו הם דברים להערצתם" היא רושמת בשירה השני בספר, משפט הממחיש את הבערה הפנימית לצורת החשיבה והכתיבה שלה. לאורך כל הספר ניתן לראות את הדיכוטומיות הללו בשלל סגנונות: בין המציאות לחלום, בין הרגש היתום והחם לפעולה הטכנית הקרה, בין הפשטות למורכבות ובין הברור מאליו – להטלת הספק הנוקבת. כתיבתה היא מעט סוריאליסטית והרבה פעמים הרגשתי כי היא משמיטה פרטים באופן מודע, לעתים באופן ברור לעין, בשביל שאני אשלים אותם מראשי.

אני עומדת עם מרטיני בשופרת אישית
שנסחטת ישר לפה

וסרח העודף שלו מתקפל בקפל
ושותי שפתי חוככות אם להתקרב או לא.
אין אף מוסכמה אחת שתיגע ללבי.

ומסניפי 88888888

מגיעות שושנים תמיד

והמציאות הזו לא תשתנה.

הפרטים החסרים הללו, כך מצאתי, הן הדלת שלי להיכנס לכל מה שבין

אדלינה קליין "והאהבה לא משיגה"

נילי דגן. מאחורי מלחמה
רואים את הים.
צילומים: גדי דגון. שירה.
הוצאת אבן חושן. 2010.

ההיגיון' או 'חוסר ההיגיון' הם המוטיבים המובילים את הקובץ (עמ' 30):

... "כִּשְׁהַחַל מִסְתַּדֵּר כָּל כֶּן טוֹב / אֵי אֶפְשָׁר שְׁלֹא לְתֵהוֹת".

'הניכור' מופיע ללא הפוגה כחלק אינטגרלי של המחשבות המתרוצצות ומשוטטות בין ריאליות ולוויאליות אל הזולת, לבין האי-ודאות של הפרט.

(עמ' 18): ... "שְׁבָרֵי צָחוֹק נֶחְבָּטִים בְּגִלְגָּל הַצֵּלָה / אֵי מִשְׁלִיכָה אֵלַיָּךְ חֶבֶל // אֵי לִי מִשְׁהוּ נוֹסֵף לוֹמֵר".

מאילו, שמאותן ההתבוננויות המקרוסקופיות רואים 'תמונות מצב' נורמטיביות המובילות אל 'האל חזור'. אולם דווקא מנקודת השבירה הגלויה כל כך, צומח עשב רך שניתן לנחות עליו מבלי להיפגע, ובתודעה, נדלק אור אשר גורם לשינויים בתפיסה, האומרת לנו כי ניתן להתייחס גם אחרת למשפט המחץ (עמ' 32): ... "פֶּרֶץ רוּחַ בְּעֵצִים הָעֵרְמִים / וְהָאֵהָבָה לֹא מִשִּׁיגָה".

'ההשלכות', כמובן באות במפתיע. או שקולעים את הכדור אל הסל ומנצחים. או שהכדור תועה בתנופתו ונשטט ארצה, ואז נוחלים מפלה.

שאלתה של המשוררת נילי דגן בשיר (המוזכר לעיל): ... "מְדוּעַ אֵינְךָ מְשַׁתֵּף אוֹתִי בְּמַחְשְׁבוֹת" איננה באה מתוך רצון או שאיפה לקבל מידע עודף כלשהו. השאלה מופנית מתוך רצון כן להושיט יד. ואולם מטבע הדברים כל 'שאלת-בקשה' מעוררת רתיעה וחשדנות (כל ישות שומרת לעצמה זכות לפרטיות, ואינה חפצה לערב בחלקת אלוהים הקטנה שלה אי משהו). יוצא מכך, שהן 'השואל' והן 'הנשאל' נותרים בריק ובשיממון הבדידות. (עמ' 15): ... "אֵין שֵׁם לְמִבְט מְדֻיָּק שֶׁל בְּדִידוֹת". ואכן כל בן אנוש נקלע לא אחת אל סיטואציה הגוררת אותו אל תיבת הפנדורה ששמה בדידות. מאפייני 'הבדידות' הן תחושות האי-ודאות (עמ' 40): ... "אֵי אֶפְשָׁר לְמַנֵּעַ / אֵת מָה שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְצַפּוֹת". לכן, כל יחיד חי את רגעי בדידותו על פי התזרימים שאינן בשליטתו.

אפיון 'הבדידות' מופיע ברבדים שונים ביצירות שבקובץ, ולכל רובד כמוסת זמן ומצב נתון. לפיכך, 'הבדידות' מובאת כחלק אינטגרלי של היומיום: ... "נִדְרָשִׁים לִי כָּל הַחַיִּים לְגִלוֹת / מִי אֲנִי / וְכַעַת אֲנִי עֵיפָה".

ונשוב אל פתח דבריי: 'ההיגיון' או 'חוסר ההיגיון' העוטף את חיי הגוף והנפש בבדידות הקיום האוניברסאלי יונקים 'מהפרט' את התסריט (המעובד למחזור). הם משתכפלים מאליהם ומועברים מדור לדור ללא כל אחריות מינימאלית אל ערכים וצדק חברתי, ואין שוני בין 'הפרט' האומר (עמ' 33): ... "אֶפְלוּ הַמְרִיבוֹת הֵן בִּינֵי לְבִינֵי"...

מול פני (המריבות) המלחמות הגלובליות. (עמ' 9): ... "הַמְלַחְמָה חֶרְצָה לְשׁוֹנוֹתֶיהָ / עַל מָה וְלָמָּה כִּכָּר אִישׁ אִישׁוֹ

זוֹכָר". ובעמ' 17 נרשם: הם יוֹרִים מִבֵּית לְבֵית // כִּכָּר לֹא עוֹצְרִים לְנֶשֶׁם / לֹא שׁוֹאֲלִים שְׂאֵלוֹת"...

הציוויליזציה והקדמה לא שינו דבר וחצי דבר 'מהטבע האנושי' (אשר לא תמיד יודע גבולות), ואינו עוצר להתפכח לא 'מהמפללות', וגם לא מעודף 'הילת הניצחון'. אלמנטים המשקפים את שורש הרע, אשר מכבים את כל חושי הרגישות לערכים נעלים הטמונים במוסר ובצדק.

את איבוד הדעת של 'הנאורות' האוניברסאלית' משיבה המשוררת אל חיק 'השפיות' האינדיבידואלית (עמ' 38): ... "בְּעוֹלָם בּוֹ הַשְּׂאֵלוֹת פְּתוּחוֹת / דְּמִיוֹנֵי הַפּוֹרָה מוֹצֵא תְּשׁוּבָה / לְכָל הַתְּרַחְשׁוֹת אֶקְרָאִית". מאיין ניתן ליטול פתרונות אם לא 'הדמיון'. והלא 'הדמיון', כמוהו 'כחלום' אשר בחלקו 'מתגשם', או 'שלא' (עמ' 59): ... "חִלּוּמוֹת הֵם צֵלָה שֶׁל מְצִיאוֹת".

אני מוצאת בקובץ שלוש זוויות של הסתכלות מנקודות מבטה של נילי דגן: א. התרחשויות שלפני כל מלחמה (קיומית); ב. תוך כדי המלחמה (על פיסת אדמה); ג. ובתום מלחמה שמטרתה (הישרדות).

ישנו זן מאוד נדיר, אותו מגישה לנו המשוררת ככמוסת פלא להתמודדות עם 'עכב אכילס'. על האנושות לדעת 'להפיק לקחים ממשגי העבר'. על אף שהמשוררת אינה מתפלספת בעניין דת ואמונה, היא יורה פסוק קצר ובלתי מתפשר (עמ' 58): ... "דְּעוּ מָה לְמַעַלְה מִכֶּם!".

בפסוק נחרץ זה אנו למדים כי אופני ההבטה של נילי דגן מוליכים למגוון רחב של יכולות ראייה ותפיסה. כלומר, אותו פסוק נחרץ יכול להשתמע כפי שהפרט או הכלל מאמינים או רוצים להבין (איש באמונתו יחיה).

כמובן, שככל שתכוון חזק או חלש, בין אם תרצה, בין אם לאו – הדברים מתחוללים מאליהם. לכן, מוטב לא להיחפז

שוב, בדרך הקשה. הספר משחק כל הזמן בשתי הרמות, הרמה הפיזית והמוחשית של הילד הלומד לרכוב על אופניים ללא גלגלי עזר והרמה המטפורית, מעין משל, על החיים.

הגיבור בסיפור הוא הילד עצמו כנהוג בספריו של אטלס. הוא אנושי וקל להזדהות עמו. הוא דומה לילד ממוצע בהיותו נטול סממנים או כישרונות מיוחדים. השימוש בשפה ילדית, כמו למשל בעמ' 19, כאשר אורי פונה לאמו, נעלב מאביו, ואומר: "אני לא רוצה שאבא ילמד אותי עוד לרכוב... הוא אומר עליי דברים". נהדר. הדיאלוג עם האם "כמו מה? "שאיין לי אומץ" "ושאלת האם "ויש לך"? תובע מאורי להתמודד אל מול המציאות הלא נעימה, ולהודות שבאמת לא, שאיין לו אומץ. הוא מתאכזב מדברי האם וחוזר לעמדה הילדותית: "אוף! את גם כן". בתהליך הלימוד של הרכיבה הוא דוחה את הקץ בתירוצים שונים (נגינה, הכנת שיעורים), ואז לפתע הוא "הרגיש שהגיע הזמן לפעול". זהו איננו משפט ילדתי כלל וכלל. החשיבות היא כי הגיבור פועל אבל בתנאים שהוא מציב להוריו: "שאמא תחזיק, לא אבא" ו"בפעם הבאה שאבא יחזיק". הוא מکتיר את דרך הפעולה, אם כי ההורים הם אלו שדוחפים קדימה, ממש כמו בלימוד הרכיבה עצמו. המסר של הסיפור – הדרך להצלחה רצופה כישלונות ונפילות, אין דרך קצרה להצלחה, וכו' – ידועה, אבל אטלס מצליח בכל זאת להעביר אותו בחן ובקלילות משכנעים. כשאורי כמעט ומתייאש, וניצב מול משבר, מספרת לו אמא "סוד" על עצמה ועל כישלונותיה הקולוניריים על מנת להמחיש לאורי את המסר, כך שגם כאן ההומור שולט.

כאשר אורי מצליח, רגשותיו מושלכים על כל הסובב אותו – הרוח, הפרחים, הציפורים. "הרוח טפחה על פניו, ציוץ הציפורים על העצים נשמע כמקהלה

גבי בן־אברהם אופניים של גדולים

יהודה אטלס. אופניים של גדולים. איורים: מירה פרידמן. פרזזה לילדים. הוצאת אופיר ביכורים. 2011.

ספרו החדש של המשורר והסופר יהודה אטלס, ה־28 (!) במספר, הוא ספר לילדים, אין ספק, אך המסרים המועברים בו מתאימים גם למבוגרים. ייתכן שזוהי מהותו הנמצאת גם בשמו – אופניים של גדולים. המילה גדולים יש בה קסם רב לילדים הרוצים להיות כמו הגדולים ומהר, אך עליהם ללמוד בדרך הכואבת מה פירוש להיות גדול, והמשמעות היא התמודדות עם פחדים, כאב וכישלונות לכל אורך הדרך עד לחוויית ההצלחה. אולם, ברגע שזו הושגה הדרך הופכת לכדאית. חוש ההומור הנודע של אטלס מסייע לו להסוות את הבושה והכאב ב"פלסטרים" אמיתיים ומדומים כמו התירוף "יתושים" העובר כחוט השני בספר, בו משתמשים הילדים על מנת להסוות את כישלונותיהם הצורבים (תרתי משמע). כאשר אורי שואל את רינת, בעמ' 7, "איך למדת לרכוב על אופניים של גדולים?", היא עונה לו: "קלי קלות... התיישבתי ורכבתי", כדי להמעיט,

(עמ' 59): "...שנויים מתדפקים על דפן / קשה לתפס את הכוון / אין להגזים בערכה של שלות הנפש".

היטב קלעה המשוררת לנפש הקורא בסגנון כתיבתה הייחודי והמעמיק אשר נוגע עד דק באנושיות שבאדם. כל אוהב שירה ישאב עניין מהמטאפורות מושכות העין והלב, שכה הטיבה לתת להן ביטוי בספרה. ■

ציפי לידר

אֵלֵהי הפחדים הקטנים

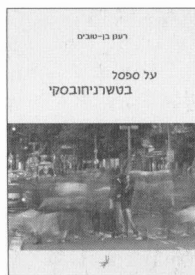
לְאֵנָה הַמְלַאכִית

מִבֶּט קְרוֹעַ עֵץ קְרוֹעַ צְפוּר
קְרוֹעַ כָּנֶף
קְרוֹעַ שְׁמֵשׁ קְרוֹעַ שְׁמַיִם
קְרוֹעִים עֲנַן קְרוֹעַ עֵיר
קְרוֹעַ יוֹשֶׁבֶת
בְּקֶצֶה הַזְּכוּרֹן פְּנַת הַשְּׂכָחָה.
כְּמוֹ חֲתוּל שְׂחָר.
אֵלֵהי
הַפְּחָדִים הַקְּטָנִים
עוֹדְנוּ מְצִיץ אֵלֵי מַתְחָתִית
סֶפֶל הַקֶּפֶה.

שושנה יוג

המבע הרענן של בן־טובים

רענן בן־טובים. על ספסל
בטשרניחובסקי. שירה.
הוצאת עקד. 80 עמ'. 2010.

מבע
רענן בן־טובים

רק אֶתְמוֹל נִפְגַּשְׁנוּ, וְהִנֵּה
גֹרֵם אֲנִי אוֹתָךְ בְּעֵינַי,
אֵלוֹ הַחֲקֵרְנִיּוֹת,
מוֹצְצוֹת הַלְשָׁד מֵהַתְּרַגְּשׁוֹת פְּשׁוּטָה
שֶׁל פְּגִישָׁה,
שְׁאִין עֵמָה דָּבָר מְכַרֵּחַ לְחֶרֶף תְּכוֹנוֹת,
לְפִנְצֵט הַתְּרַשְׁמוֹת,
לְהִדְלִיק אֶת הַבְּשָׂר הַחַי,
לְאַבְסָסוֹ,
וּבְכֹל זֹאת: הִנֵּה אֶת
גְּרוֹסָה וּמְפִנֶרֶת בְּכֹל פְּנוֹת הַחֶרֶף, מְנַתַּחַת
בְּמִבְע חוֹדֵר, שְׁבוּרָה לְרִסְסִים
מֵתִלְקָטִים לְתִמְוֵנָה מְנַפֶּצֶת,
שְׁמָאֲחָה עֶכְשָׁו, כְּחֶדְרִנִּית מוֹתַחַת מְצַעִים
מְשֻׁמְשִׁים,
מְסַגֶּרֶת, מֵתְרַקֶּמֶת כְּסִבָּה מֵתְחַדֵּשׁ,
כּוֹלֵאת אוֹתָךְ
מְצַלֶּקֶת,
וְאֵי
מִיָּפָה בָּךְ אֶת כָּל הַשְּׂדִים.
"על ספסל בטשרניחובסקי", עמ' 8

קיבלתי הודעה אישית באינטרנט מרענן
בן־טובים, משורר ועו"ד:

*"גמרתי לקרוא את הקונטרס שלך לפני
כמה ימים, את כותבת היטב ואהבתי אותו.
במיוחד את קונטרס, כופרת, שודדת,
שמע, וידוי לכומר, בין קודש לחול, זרעי
מים, אדון לעצמך.*

*"שפחת האור' נראה לי לא גמור, ואני
מתרשם שלא באמת התחברת לסיטואציה
כי היא הייתה מרוחקת (רגשית) ממך.
תשלחי את המייל שלך ואשלח לך
ברכה לחג. את לא מופיעה במיילים שלי.
יאללה, כופרת, שודדת – חג שמח,*

התכתבנו קצת ובהמשך הוא כתב לי:
*"כדאי שנעשה מיצג של כל המשוררים
כמו עגלות הסופר ברחבת העירייה בכיכר
מלכי ישראל, עכשיו רבין, עד התהפוכה
הבאה, ונניף כרזה "לתת". אולי אפילו
נארגן את צביקה הדר...
ככיף, נרים את האולם ואת שלושה
וחצי שוחרי השירה שיהיו שם.
איך אמרה לי חברה שלי לשעבר:
"יאללה בלאגן" (רענן, בהודעה)*

מן התשובה הזאת הבנתי: המשורר יודע,
ששירה אינה נחשבת מצרך יקר ערך
בימינו. מה יש ברענן בן־טובים שאין
במשוררים אחרים, תהיתי בניי לבניי.
ספרו, "על ספסל בטשרניחובסקי", נמצא
ברשותי, וטרם התעמקתי בשיריו, כנדרש.
*"מישהי שאלה אותי מה עושה שיר
לטוב או ללא טוב. התשובה שלי הייתה
שזה לא הניתוח או המשקל או המקצב
או הרגליים הטרוכאיות או פוסט־מורטום
אחר, אלא המכלול. אם הקורא נשאב
לשיר, מתחבר אליו, ובסופו נשאר עם
טעם של עוד או שנותר פעור פה או עם
חיוך על השפתיים, אזי השיר עשה את
העבודה, ועם כל זאת, העין המאומנת תדע
להבחין בין טוב ללא טוב. אין כאן תפריט
ומרשם בית מרקחת" (רענן, בהודעה)*

עליזה. ריחות הפרחים השיבו לאפו
ניחוחות נפלאים". מיד לאחר מכן מתאר
אטלס את רגשות הילדים האחרים: "שאר
הרוכבים הסתכלו עליו בפליאה, ושגית
ורקפת, שעדיין רכבו על אופניים עם גלגלי
עזר, הביטו בו בקנאה". כאן מכניס אטלס
את עקרון היחסיות בסולם ההצלחה, תמיד
יהיו אלה שנמצאים למטה בעוד אתה
מתקדם. אבל הגיבור שלנו איננו מתנשא
על החלשים ממנו או מזלזל בהם, אלא
נהפוך הוא. הוא מציע את עזרתו ובכך גם
תם הסיפור. כאשר אבא מבקש לחבר את
גלגלי העזר לאופניים הקטנים על מנת
לתיתם לאחותו הקטנה, אורי אומר: "את
העבודה הזאת אתם יכולים להשאיר לי".
האיורים של מירה פרידמן מזכירים
במעט את איוריה של רותו מודן.
הצבעוניות כמעט מורגשת על קצה הלשון
כמו סוכרייה צבעונית ונוצצת. הצבע ממש
נשפך על הנייר. האיורים גדולים ומקסימים
ומכסים את כל הדף כולל הרקע. הדמויות
גדולות וברורות, לרוב מחייכות. אין כעס
אך יש נחישות. באיור של בריכת הדגים,
למשל בעמ' 16, בחרה המאיירת להדגיש
את עולם החי הסגוני בהקשר ליתושים
"העוקצים" את כל הילדים הלומדים
לרכוב... בעמ' 8-9 בחרה המאיירת דווקא
בדמויות של ליצינים בקרקס, שכולם
מלהטטים על גבי מיני אופניים משונים
של קרקס כהשלכה לרגשותיו של אורי
כי כולם כבר יודעים לרכוב למעט הוא
עצמו. חבל רק שהמאיירת בחרה בדמות
של כלבון חמוד המלווה את אורי לכל
מקום, אולם הוא אינו מוזכר ולו פעם אחת
בסיפור עצמו. הוזהי המלצה למחבר?
לסיום, הספר מקסים ומאיר עיניים.
אטלס פונה לילדים ולהורים כאחד, ובדרכו
החכמה מנחה אותם כיצד לעבור את כל
המכשולים עד להצלחה. כיצד להתמודד
עם חששות, חוסר ביטחון ופחדים עד
ל"רכיבה" בטוחה בכל התחומים, ולאוו
דווקא באופניים.

רענן בן-טובים

נכנסיוצא מבין חדרים,
עולה בפרוזדורים משתחלליבמהירות
עליפי דפוסי פתיחהסגירה של דלתות
נחבטלדפנות מתאוששושוביוצא
ימינהשמאלהלמעלהלמטה
וחוזר חלילה, כעכבר מסמם ועתוק נשימה
כאוגר נאבק על חייו שבתוכגלגלת
מבצע
אמון אירובי לשירי הרגש.
וכלה נשיקה.

שם, עמ' 12

אתם מבינים? "כולה" נשיקה, ואיזה מאבק פואטי מרשים!

רובו של הספר גדוש שירי אהבה, שירי זוגיות, שירים המבטאים בחושניות את אשר על לבו של האוהב. שיריו כואבים. נדמה שנכתבו מנקודת מבט של כעס וגם של אהבה, שקו הגבול ביניהם דק ממילא. שירים בהם נמצאת חתירה אל מגע, שלעולם אינה מגיעה לשלמות בין גבר לאישה. המשורר מבקש את רגע החיבור בין הגופים הנפרדים. הוא מבקש להשיג יותר, ולא רק באופן פיזי, אלא שואף להגיע לשיח אותנטי של "אני-אתה". בשירים מבקש הדובר להעניק לאהובתו את שלמות הקשר, אך נוצר פרדוקס, שכן עולם שלם זה אינו בר השגה. במגע הלשוני מצליח המשורר לפעור את פיו של הקורא ולא רק את נפשו ככותב. שירתו מנהלת דיאלוג דרמטי מאוד ואינטנסיבי במשולש, שצלעותיו הן שני בני הזוג, והאינטראקציה הנוצרת מהדינמיקה שבין השניים.

האם כוונתו של רענן בן-טובים למקסם את כתיבתו או לזעזע אותנו? אני מאמינה שספרו של רענן בן-טובים מלווה את הקורא בשירים הפרושים מעל דפיו גם בשל הדמות המסתתרת מעבר להם, ואולי דווקא בשלה. ■

הציפיות שבין האוהב לנאהב, ואת האמת בשירו של ז'ורז' ברסאנס ש"אין אהבות שמחות". ביד מאומנת ובמילים לזהטות וחושפות הוא מתאר את גופה של הנאהבת, את הניסיונות לגעת בו, ואת הפתיחות למגע האהבה הסוחף. הוא בוכה בשל חוסר התיאום בינו לבין אהובתו, עם כמיהות נשמתו להיסחף בלהט האורגזמה שאינה ממהרת לבוא, ואת הכאב שאיננו מקבל מזור מציפיות מתסכלות ומתוסכלות מבן הזוג השואף לבלתי אפשרי" (מתוך ההקדמה)

כשקראתי זאת לראשונה לא ידעתי, בתחילה, במה אני יכולה להוסיף על דבריו המלומדים של פרופ' שוהם, שעלה בדבריו על חוקרי ספרות.

למה אני כותבת על רענן בן-טובים? בגלל הבחור הזה, שידוע לקרוא שירה בקול בפני קהל, עד כדי כך התרגשתי מקולו הקורא בקצב ובמצלול כובשים. האם די בכך? ממש לא. שירתו של רענן בן-טובים נועזת ובעלת אמירות חדות לשון, ולכן השיר מבע כל כך יפה בעיניי. השימוש בפועל "גורס" תוך הזרה, הסטה סמנטית מיוחדת ונועות אינו שכיח, ומעניק לשיר נקודת מבט כואבת במיוחד.

תהיתי באוזני רענן אודות הטוטאליות המשתקפת מתוך שיריו, והנה תשובתו: "אני חושב שמדובר בדיאלוג הדורש טוטאליות הן משני הצדדים לקשר האהבה והן מהאינטראקציה הנוצרת ביניהם, שלה חיים משל עצמה. הקונפליקט הזה הוא, כמובן, בלתי אפשרי ליישוב, ולכן, אם להשתמש במליצה נדרשת, מתגבחים השירים על כנפיים, שכוח העילוי שלהן נובע מעוצמות הרגש הבלתי מתפשר, המגיע מפעולות פשוטות של יומיום".

כשביקשתי דוגמה, הפנה אותי לאחד השירים שבחרתי לכתבה הזו:

לפיכך, ניגשתי לספר. אני אוחת את הספר ברטט, ובתוך תוכי אני יודעת, אין לרענן הרבה מה לבנות עליי. אמנם השירים של רענן בן-טובים אכן טובים, ואמנם שמעתי אותו קורא באינטונציה תיאטרלית וממש בדרמטיות ב"בית הסופר". וכן, כששמעתי אותו קורא מעל בימת המשוררים משיריו חשקה נפשי בספרו. וכך הצעתי לו "החלפות" בתום הערב.

אני פותחת את הספר ומה אני רואה. איזו חתימה!!! איזה קשקוש ענקי על העמוד הראשון בספר. והוא כותב כך. קודם מצד שמאל מתחת לתאריך. "שושנה ויג", והתאריך הוא 15 במרץ, כך שנאמר שלא התייחסתי לספר כחודש ימים, וכעת, אחרי שלקחתי אוויר, הגיע הזמן לאחוז באמנות. לגלות גם אותו ואולי גם את עצמי בשיריו. ומה כתוב מתחת לזה? "שושנה, לקריאת שמע גדולה על המיטה!". את הביטוי "קריאת שמע על המיטה" נטל מספרי. ואחר, מתחת כאמור, חתימה ענקית שלו. כשפתחתי את הספר שלו, זה מה שראיתי. ועכשיו אני מבינה הכול. רענן, כבר אז השליך לעברי את נוכחותו: "תראי אותי, תראי אותי, שושנה ויג, אני משורר!!!", צעקה החתימה, ועם זאת, בכוח המציאות, הוא עובר בגדול. גם הוא שם לב, וגם אני שמתי לב... בעגלות של סופרמרקט במבצע שניים בעשרה שקלים, כמו כולנו, המשוררים.

בתחילת ספרו "על ספסל בטשרניחובסקי" מופיעה ההקדמה. בספר שירה זה ההקדמה אינה של פרופ' לספרות. אבל שלא תטעו, ההקדמה נכתבה על-ידי פרופ' שלמה גיורא שוהם, מרצה בכיר ביותר לקרימינולוגיה, חתן פרס ישראל ואיש רנסנס אמיתי, מאלה שלא מייצרים כדוגמתם היום. כלומר, גושפנקא רשמית הוענקה לספר, שתוכנה מעיד על התעמקותו של אוהב ידע אמיתי:

"רענן מעלה במרבית שיריו את כאבי האהבה, את עוצמת התסכול מפער

מתנה אינדיאנית

תרגמה: פנינה עמית

ולו היה לי

ולו היה לי רדיו טרנזיסטור שחרחר
במגן מתכת מפני השמש
שר
בחלוני

ב. לו קואוואס, שירים

פתיח

לו קואוואס הוא משורר, סופר, ומספר סיפורים אינדיאני-אמריקאי. לפרנסתו, הוא גם שחקן ואיש פעלולים בסרטים הוליוודיים. לו הוא נכד לצ'יף אפצ', וגדל בשמורה, שהוא קורא לה "כפר". אופיים של דרי שמורה טבוע בו: גאווה שקטה, קשר עמוק למסורות ולתרבויות האינדיאניות, ונדיבות.

לו קואוואס האיר את דרכי אל מה שנמשכתי לדעת על בני עמו: את חוויית העולם שלהם ומקום האדם בתוכו, ואת העומק, המורכבות והשפע שבפשטות שלהם: בשירים ובסיפורים, ביחסים ובאורח החיים.

כדרך מסורת אינדיאנית עתיקה לו קואוואס מלא מתנות, קטנות וגדולות. קטנות, כמו ספלים ותכשיטים שבהם סמלים אינדיאניים, וגדולות כמו שרשאית אני לתרגם שיר שלו בלשון נקבה, כאילו אני כתבתי אותו. שינוי שלך בשיר, הוא אמר, מחיה אותו.

וכך, לפעמים, אני עושה. באהבה.

הבת של הרוח

לשקט יש שביל,
אריג עתיק,
חוט צבעוני של ספורי אמי,

א. שירי ילדים

משמורת אינדיאנים בניו-מקסיקו

פתיח

השירים הם מתוך מחברת של ילדי כתה ד' בשמורת אינדיאנים בניו-מקסיקו. אסף אותם המשורר "נוצה קטנה", שמת מ"מחלת האלכוהול". לפני מותו נתן את המחברת לידידו "מטאטא האבק" ואת שיריו שלו לידידו "שיט הקיאק". את שניהם פגשתי בשהותי בשמורה, ומשניהם זכיתי במתן מופלא: כשם ש"נוצה קטנה" נתן להם את שיריו נתניה מוחלטת ומשייכת, כך הם נותנים ומשייכים לי את השירים "שלהם". תחילה לא הבנתי: הם שאלו בפשטות למה באתי לשם, ותוהה על כך בעצמי עניתי מיד, להפתעתי, שאני מחפשת לתרגם לעברית שירי אהבה. אמרו: האהבה היא מסתורין, ואי אפשר לדבר עליה או לכתוב עליה. ראו שהסכמתי אתם וחייכו.

ונתנו לי את השירים, להיות שלי.
מתן אינדיאני עתיק. מעשה אהבה.

אחי

אחי האדם העיף
רץ במעגל שמש התפוז
מדלג על פסגות ההרים הכחלים
נח בערבה פרוה צהבה אם אדמה.

בביתי

הלואי שתהיה לי מכונית ספורט אדמה
ארכה כמו הפתה שלי חלקלקה כמו ניר,
בביתי
החום, הקשה.

שוב רוחי רוקדת
ואני צעיר.

זוכר
שמחה מושכת בי, הנער, לשביל
בו עלה השלול
והכפור עליו
דק.
תמריא לבי, תשיר. שוב!

נשימתי
נעשית
קרח – אש השמחה של נעורי!
שלג מחבק את הכפר שלי
ואת
פני

שירים
בתוכם
חיות הרוחות
הגשם קורא לי
לרקד
לפניהם

הקדמונים ספרו על
לוחמים ענקי השמים – הם
בתוכי!
ממריאים
מזכרון נעורי

ציפור השלג
אני שומע, הרוח
שר את שיר החרף,

דבורה קוזוינר

חברותי ואני

חברותי ואני מתכנסות
מדי פעם, כמנהג של קבע
בבית הקפה,
ובין פטפוטי הבל לדבורים ברומז
של עולמנו הצר והרחב,
צדות לרגע
את ילדותנו המתרחקת
אשר הממד האופקי של הזמן הנמשך
וחומק
ונמשך,
עוטף אותה בצלופן ורד
של געגועים רכים,
כמתנה של חג.
שולפים כקוסמים מימנים,
יונים של צחוק מתוך כובעי עבר.

מלטפים בעדנה או דנים ברותחין
חלומות סמויים ששתקו ימים רבים,
ממששים בידיים זוכרות
חיות שלא פרמו את חיותן הישנה
וחוזרים אל מעשים רחוקים,
ארוגים במטוה מתעתע, צורב,
ומחקה.

משחילים על חוט הזכרון
את ימי הצער ושעות החסד,
אשר חרתו על שנותינו,
כמו על קלף וגויל,
את ספורינו.

לסיום, עם הקפה,
אנחנו מזמינות להנאתנו
מנת קבוצה.
את הפיוס והסליחה,
והנחמה שאנו ראויים לה,
שנגנזה אי שם למעננו
לעתיד קרוב לבוא.

ספרים שהגיעו למערכת

עיון

◀ **עמוס רולידר, הורות ללא רגשי אשם, אגם, 2011, 317 עמ'.**
ספר הנחייה להורים כיצד ליטול סמכות הורית ולפעול לטובת הילדים.

◀ **רון אהרוני, האדם מנתק משמעות, הקיבוץ המאוחד, 2011, 256 עמ'.**
הצעה של המחבר לגישה בלתי-שגרתית לשירים ולבדיחות ולחיבור שביניהן.

◀ **שי טובלי, אמנות ורוח, הקיבוץ המאוחד, 2011, 168 עמ'.**
מסה מעמיקה על הנובלה הקלאסית "מוות בוונציה" של תומאס מאן.

◀ **אורי ש. כהן, לקרוא את אורלי קסטל בלום, אחוזת בית, 2011, 158 עמ'.**

◀ **אורי הולנדר, לקרוא את דן צלקה, אחוזת בית, 2011, 174 עמ'.**

סידרת "לקרוא את" נועדה לאפשר לקוראים להתוודע אל אופי כתיבתם של סופרים עבריים מרכזיים.

◀ **מוטי לרנר, לשיטתו של צ'נוב, מכון מופת, 2011, 221 עמ'.**

מחשבות על כתיבת "הדוד וניה" של צ'נוב, פרי עטו של המחזאי והתסריטאי המלמד כתיבת מחזות.

ילדים

◀ **אורה גולדנברג, למה בכה הלימון, הוצאה עצמית, 2011.**
סיפורה של הילדה עלמא שעל מרפסת ביתה גדלו שלושה עצי-לימון עמוסים בלימונים.

◀ **טל ויהב מיכאל, הסיפור המפחיד על האישה הצוחק, כרמל, 2011, 141 עמ'.**

הסיפור שסיפר סבא לתהילה בליל-חורף סוער ולא הספיק לסיים את הסיפור.

◀ **עקיבא דביר, משפחת וכו', כרמל, 2011, 94 עמ'.**

"אני עוזב/ דברים דחופים/ של אחרים/ ועוסק בעצמי טיפה". שיריו של משורר ועורך, יליד ארגנטינה.

◀ **אוריאל זוהר, מי אני אלוהים שבתוכי, עקד, 2011, 78 עמ'.**

ספר-שירים חדש של במאי, מחזאי, מרצה בטכניון ופרופ' אורה באוניברסיטאות בפריז.

פרוזה

◀ **רבקה רו, אני הולך למות, הוא אמר, ספריית פועלים, 2011, 125 עמ'.**

סיפור-חיים בפרוזה פיוטית. ספרה האחד-עשר של המחברת.

◀ **דביר צור, הפרדס של רג'ינה, בבל, 2011, 223 עמ'.**

רומן על רג'ינה מועלם המתגוררת בבית-אבות ומחכה זמן רב לשוכו של בנה.

◀ **משה מנשהוף, עמוס גואל הגורל, כתב, 2011, 319 עמ'.**

רומן היסטורי ששורשיו טמונים במחקר היסטורי הפורש את מחשבותיו הפילוסופיות של המחבר.

◀ **חרברנד באקר, למעלה שקט, ספריית פועלים, 2011, 263 עמ'.**

חיים בכפר הולנדי שקט שמתחתיו מפעפעת דרמה משפחתית ארוכת-שנים.

◀ **שושנה בן-עדי, לבטן אין חלון, נור, 2011, 221 עמ'.**

ספר-פרוזה ראשון של המחברת. סיפור המסע של ילדה שהוא סיפור מסעות רבים של הנפש והגוף.

שירה

◀ **מפגשיר, אנתולוגיה, צור אות, 2011, 144 עמ'.**

אסופת יצירות בשיר ובפרוזה, פרי עטם של 33 מחברים, חברי מועדון ספרותי בבית-הסופר.

◀ **אלזה לסקר-שילר, פסנתרי הכחול, הקיבוץ המאוחד, 2011, 90 עמ'.**

משיריה של אחת מגדולות השירה הגרמנית מתורגמים בידי נתן זך.

◀ **רחל חלפי, ספר היצורים, הקיבוץ המאוחד, 2011, 278 עמ'.**

אסופת-שירים של המחברת שנכתבו לאורך השנים ורובם רואים כאן אור לראשונה.

◀ **יאירה גינוסר, שיינדל, כרמל, 2011, 78 עמ'.**

"הייתי רוצה לספר אגדה/ שבה יהיה לך, שיינדל, מקום נאות". ספר חדש של המחברת.

◀ **מירון ח. איזקסון, בפעם הזאת, הקיבוץ המאוחד, 2011, 94 עמ'.**

"כל דברי האדם בקולו/ רק שיחת עצמו היא". ספר-שירים תשיעי של המחבר.

◀ **אלחנן ניר, האש הרגילה, הקיבוץ המאוחד, 2011, 94 עמ'.**

שירים הנעים בין עולם הישיבות ובין פינות שונות בחברה הישראלית. ספר שלישי של המחבר.

◀ **ישראל הדרי, תמצית החיים, הוצאה עצמית, 2011, 120 עמ'.**

ספר שביעי של המחבר, יליד פולין, ניצול שואה.

◀ **שרון אס, האורים, מוסד ביאליק, 2011, 94 עמ'.**

"למשורר האהוב עליך יש רגלים יפות כתפוח". ספר-שירים רביעי של המחברת.

אגרת לחברים

הבית זה מקום
שאם אתה חייב לשוב אליו
תמיד פתוחה בו דלת לקראתך
שירים הם לפעמים
האהבה האחרונה
לבית שרחק.

(נתן יונתן, מתוך "צלילי קסטרה רחוקים" בביצוע רונית אופיר)

לחברות ולחברים, שלום!

"בית הסופר" הוא הבית שלנו, ותמיד פתוחה בו דלת לקראתנו. ב"בית הסופר" נקים בעתיד את בית הספרות העברית, לטובת הסופרים העברים, ממשיכי המורשת העברית.

הספרות העברית ידעה את סוד האהבה לארץ הזאת – ומי שקורא אותה חש את חבלי התחייה, את תהליכי השיבה לארץ, את הלכי הרוח בדרך להקמת היישוב העברי. "אגודת הספרות העברית" (כך היא נקראה ב־1921) קמה בשמה של ברית יחד, ברית הסופרים העברים למען הספרות העברית, למען הלשון העברית. ב־1925 הוסב שם האגודה ל"אגודת הסופרים העברים", וזה שמנו עד ימינו אלה. אנו נושאים אותו באהבה, וגם אם אנו מתקיימים במציאות שונה מן המציאות שבה נולדה האגודה, אנו עושים מאמץ להיות נאמנים למורשתם של הראשונים.

■ בחירות באגודת הסופרים העברים

בבחירות שנערכו לאחרונה נבחרתי ראשון בדירוג הקולות. זכיתי שוב לקבל את אמון האסיפה הכללית ואת אמון הוועד המנהל – וקיבלתי עליי בחרות קודש את תפקיד יו"ר אגודת הסופרים. שימשתי כיושב ראש בעבר בין השנים 2003-2005. המינויים הראשונים עם בחירתי ליו"ר האגודה: מ"מ יו"ר הוא ד"ר אביב עקרוני; סגנית ליו"ר ד"ר אורה עשהאל-זילברשטיין; היו"ר וסגניו ישמשו פורום ניהולי מצומצם בשיתוף מנחם פאלק ויעקב יעקב (בלפור חקק ישמש משקיף בפורום הניהולי).

ראשי ועדות: יו"ר ו' נדל"ן: עו"ד אוריה באר; יו"ר ו' לקשריחוץ ומיזמים: בלפור חקק; יו"ר ו' קבלה: מנחם פאלק; יו"ר ו' תערוכות: עדנה מיטווק מלר; יו"ר ו' רווחה: שמואל כהן; יו"ר ו' מקצועית: לאה טרן; יו"ר ו' ערעורים: שושנה ויג; יו"ר ו' כספים: בן־ציון יהושע. יועצים לוועד: נביל נאסר אלדין (יועץ למפגשים אתניים) ואלי רוח (יועץ לספרות ילדים).

■ משימות לעתיד

אין זה תפקיד קל, וכולנו יודעים מה רבה האחריות לגורל האגודה, לגורל "מכון גנזים" – כמה קשה למוסדות תרבות לשרוד בשנים האחרונות. לא שכחנו את גורלו של פא"ן, איגוד הסופרים הבינלאומי, שנסגר בינתיים על ידי מינהל התרבות. ניסינו ללכת לקראת "ההתאחדות" בשל מצבה – אבל גם אותנו שופטים על פי שיקול כלכלי כאשר באים להעניק לנו תמיכה כלכלית. הם לא עמדו בתנאי התשלום שלנו. מבחינת משרד התרבות ומשרד האוצר, עלינו להוכיח מינהל תקין, שיקולים כלכליים של ניהול נכון – ומאז שנת 2000 עברנו תקופות של משבר. צלחנו אותן – והיעד הוא: הקמת בית הספרות העברית. לשם כך, אנו מחויבים בחזון רחני לעתיד, אך גם בניהול כלכלי נכון.

בנאום הפתיחה לחברי הוועד המנהל אמרתי להם: "נבחרנו להיות חברי הוועד המנהל – והאתגרים לפנינו. כולנו חיילים בשירות הוד מלכותה, הספרות העברית".

תחיית האומה, תחיית הספרות העברית, תחיית הלשון העברית – כל אלה נראים לנו היום כנסיים, ועלינו לשמור על הנס הפרטי שלנו: "אגודת הסופרים העברים". על ערש הולדתה עמדו ח"נ ביאליק, שאול טשרניחובסקי ואשר ברש. אנו ממשיכים. "מכון גנזים", שהוא מכון הדגל של האגודה – הגיע לחוף מבטחים, ונמשיך לטפח אותו ולשמור עליו כעל בבת עינינו. האגודה והמכון הן יצירות מופת של התחייה הלאומית.

פנינו לדרישה עם מוסדות תרבות, לשיתופי פעולה עם איגודי תרבות שונים – וכל זאת מתוך ראייה כוללת – קידום הספרות העברית. כפי שעשינו בעבר נמשיך בדרך של חיזוק הקשר עם הפריפריה, מפגשים עם סופרים בדרום וצפון, התנדבות בכפרי ילדים למתן שיחות על ספרות – וכמובן, קשר עם סופרים בעולם ואירוח משלחות ממדינות שונות. ב־21 בספטמבר נקיים אירוע במוזיאון "חצר היישוב" בירושלים, ועוד תצא הודעה. ברכה מיוחדת שלוחה למשורר יעקב יעקב, על זכייתו באות הוקרה מיוחדת של מערכת "העיר" – כל העיר – יקיר העיר ירושלים – על מפעליו ויצירותיו למען העיר.

■ פרס קוגל

פרס קוגל מיסודה של עיריית חולון ו"אגודת הסופרים העברים" הוקדש הפעם לספרי פרוזה. הזוכה במקום הראשון: חנה טואג; במקום השני: סייד קשוע; במקום השלישי: לידי דרון. חבר השופטים: ד"ר יוחאי אופנהיימר (יו"ר), ד"ר אביבית לוי קפאח, אוריה באר. אנו מאחלים לזוכים הצלחה בהמשך דרכם.

בברכה

הרצל חקק, יו"ר

אגודת הסופרים העברים

www.hebrew-writers.org

תרגום חדש לסונטות שקספיר / מאנגלית: זיוה שמיר

קורפוס הסונטות של שקספיר – 154 שירים במספר – אינו עשוי מקשה אחת: יש בו שירים לנמען גבר ולנמענת אישה. בין השירים לאהובה יש קבוצת שירים הפונה "לאהובתו השחורה", שהם שירים הבזים למוסכמות הסונטה הפטררקית, שלפיהן על האישה האידיאלית, נמענת השיר, להיות יפהפייה בהירת שיער וכחולת עין, שצווארה לבן וארוך כצוואר הברבור. שקספיר הציג אהובה שחורת שיער ומלאת פגמים, אך אמתית – ללא צבע וללא צביעות. למעשה, שירים אלה טוענים כי הוא מעדיף את החיים כמות שהם, ללא כחל ושרק, על פני אידיאלים מופשטים ומזויפים של משוררים שכותבים מליצות, או שלא טעמו טעמה של אהבה. סונטה 130 מכריזה:

היום טוענים חוקרים לא מעטים ש"אהובתו השחורה" אינה אלא המשוררת אמליה בסאנו (Bassano), בת למשפחה יהודית של מוזיקאים מוונציה, שהייתה המשוררת האנגליה הראשונה שפרסמה ספר שירים. יש טוענים שהיא הייתה לא רק "אהובתו השחורה" של שקספיר, אלא גם "תרמוה" לאהובה חלק מהסונטות שלו.

אהב את צליל קולך, אך שבַעַתֵּי;
ערב מִמְנו קהל יודעי נגן;
אתמה איך תהלך בת השמים,
שלי תציג את כף רגלך הכן.
אך חי מרומים, טובה היא מזֶהב,
לא אפפוה דמויי כזב.

עיני אהובתי אינן כשִׁמְשׁ;
אלמג אדם מפיה בשִׁשֶׁר;
ואם צ'חר הכפור, שְׁדִיָּה כְּמֶשׁ;
ושְׁעָרָה? חבלי שחור על ראשָה.
יש שושנים נִמְרוּ שְׁנֵי וְשִׁלְג,
אך לא על לחִיָּה, כְּמִדְמָה,
ויש אף נִיחוחות טובים מְאֵלָה,
שְׁמִקְרָבָה בוקעים עם הבל פֶּה.

